

MORAVSKÁ
ZEMSKÁ
KNIHOVNA

DUHA

Informace
o knihách
a knihovnách
z Moravy

studie/články
veřejné knihovny
medailon
konference/akce
informace pro knihovny
z činnosti MZK
recenze
rozhovor

1-2 / 2011

Duha online: <http://duha.mzk.cz>

Obsah

úvodník		1
studie/články	Stav slovenských školských knižnic – <i>Rozália Cenigová</i>	2
	Tradiční a moderní zdroje informací v životě školáka – <i>Jitka Jursová</i>	6
	Informační výchova na školách – utopie či realita – <i>Milena Medková</i>	18
	Učitel si již nevystačí jen s křídou a tabulí – <i>Lea Provazníková</i>	21
	Informační vzdělávání – odkud začít a kam jít? – <i>Lenka Navrátilová</i>	23
veřejné knihovny	Slavnostní setkání knihoven obcí Jihomoravského kraje – <i>Monika Kratochvílová</i>	26
	Jednoho dne v městské knihovně... – <i>Libuše Nivnická</i>	29
	Královské zrcadlení Hodonín – Holíč 2011 – <i>Bohdana Křepinská</i>	31
	VESELICE – nově otevřená knihovna – <i>Helena Jalová</i>	34
konference/akce	Nové směry v informačním vzdělávání – <i>Jana Nejezchlebová</i>	35
	Seminář Informační vzdělávání uživatelů ve veřejných knihovných potřetí – <i>Jana Nejezchlebová</i>	36
informace pro knihovny	V dublinských knihovnách – <i>Aleš Brožek</i>	38
	Dobrovolnictví v knihovnách – legislativně-právní aspekty – <i>Monika Kratochvílová</i>	40
	Inovační knihovnický kurz v Brně má své první absolventy – <i>Eva Sedláčková</i>	43
	Projekt Česká knihovna v roce 2010 – <i>Dagmar Perstická</i>	45
	Obalkyknih.cz – služba knihovnám a jejich uživatelům – <i>Věra Mynářová</i>	47
	TEMAP – technologie pro zpřístupnění mapových sbírek v ČR – <i>Jiří Dufka</i>	49
z činnosti MZK	Gustav Mahler v Moravské zemské knihovně v Brně – <i>Jan Rybníkář a Štěpánka Studeníková</i>	51
memailon	Básník pro dvojí publikum – <i>Naděžda Siegllová</i>	52
recenze	Věra Mikulášková vzpomíná – <i>Jiří Rambousek</i>	56
	Galerie tragických venkovských osudů – <i>Vít Závodský</i>	57
rozhovor	Rozhovor s Bohdanou Stoklasovou – <i>Tomáš Gec</i>	59

DUHA. Informace o knihách a knihovnách z Moravy. Ročník 25 (jaro–léto 2011), číslo 1–2.

Vedoucí redaktorka **Jana Nejezchlebová**, výkonná redaktorka **Monika Kratochvílová**.

Vydává **Moravská zemská knihovna v Brně** pro potřebu knihoven, knižního obchodu, nakladatelství a literárních pracovišť.

Adresa vydavatele a redakce:

Moravská zemská knihovna v Brně

Kounicova 65a, 601 87 Brno

telefon 541 646 128

duha@mzk.cz

IČ 094943, DIČ CZ00094943.

Foto na obálce: americký velvyslanec Norman Eisen při své návštěvě MZK

Tiskne POINT CZ, s.r.o., Milady Horákové 20, BRNO

Vychází 2x ročně.

Náklad 600 výtisků. Rozšiřování bezplatné.

Reg. číslo MK E 7312. Duha ISSN 1804-4255 [Online], ISSN 0862-1985 [Print].

Vážené čtenářky,
Vážení čtenáři,

předkládáme Vám slíbené tištěné číslo časopisu Duha. Obsahuje výběr elektronických čísel, která vyšla v prvním pololetí roku 2011 (viz www.duha.mzk.cz). Tématem je vzdělávání v knihovnách. V této souvislosti přinášíme informace o školních knihovnách na Slovensku a o informačním vzdělávání ve školách v České republice.

Knihovny v tomto období měly hned několik příležitostí k oslavám. V únoru slavila 90. narozeniny Knihovna Jiřího Mahena v Brně, v dubnu jsme připomněli 10 let od otevření moderní budovy Moravské zemské knihovny a v červnu následovaly opět 90. narozeniny Městské pověřené knihovny v Hodoníně. Další významné výročí se vztahovalo ke vzdělávání knihovníků a k rozvoji oboru knihovnictví a informatiky. V červnu to bylo již 20 ! let od ustavení vysokoškolského studia knihovnictví a informačních studií v Brně na FF Masarykovy univerzity (dnes Kabinet informačních studií a knihovnictví MU).

Nejde samozřejmě pouze o výčet výročí založení knihoven a studia knihovnictví. Knihovny měly příležitost prezentovat svůj vývoj, nové služby, změněné prostory a technické vybavení a především schopnosti knihovníků reagovat na současné požadavky uživatelů. Služby knihoven i v malých městech a obcích jsou na velmi dobré profesionální úrovni, stále se zlepšují. Proto v tomto čísle Duhy najdete novou rubriku Veřejné knihovny, v níž chceme na tyto aktivity upozorňovat.

Strategii českého knihovnictví pro následující období (2011-2014) představuje a na podstatné změny a trendy upozorňuje v rozhovoru ředitelka Novodobých fondů a služeb NK Praha Bohdana Stoklasová.

Náročnost na specializované odborné vzdělávání a celoživotní vzdělávání knihovníků je s rozvojem oboru neoddělitelně spjatá. Nejen vzdělávání sekundární a terciální (zmiňované možnosti, které poskytuje přímo na Masarykově univerzitě KISK), ale také akreditované nebo specializované knihovnické kurzy. V roce 2011 je to Knihovnický kurz v rámci projektu Unie zaměstnavatelských svazů, který využívají knihovníci z celé ČR. O průběhu tohoto kurzu v MZK přinášíme informace.

Knihovníci se také učí pracovat s novými informačními zdroji a předávají své zkušenosti a znalosti uživatelům. Rozšiřují služby a umožňují stále více využívat elektronické knihy, čečky el. knih, digitální knihovny. Poskytují v rámci evropských projektů (EOD) možnost digitalizovat požadovaný dokument a za přijatelných podmínek ho poskytnout uživateli (samozřejmě s určitým omezením). Pouze touto cestou se podaří knihovnám zaujmout uživatele, poskytnout jim rychle a relevantní informace, ukázat, že knihovny mají stále co nabídnout a jsou zajímavé i při existenci a rozvoji internetu a dalších informačních zdrojů, které může každý občan sám využívat.

Moderní knihovny. Moderní uživatel. Víte, co je zkouškou profesionality knihovníka? Jaké otázky zejména ve veřejných knihovnách (ale nejen v nich) slyší knihovník velice často? Znáte tohoto autora? Co byste mi doporučil? Líbila se Vám tato kniha? Rozumíte tomuto autorovi? a přinejmenším, každý knihovník se tiše „děsí“ chvíle, kdy bude muset přiznat, že autora nezná, že knihovnu nemá přečtenou, ba ani její polovinu. Spisovatel, vědec a určitě přítel knihovníků Pierre Bayard nám všem podává pomocnou ruku ve své chytré a vtipné knize Jak mluvit o knihách, které jsme nečetli. Jak? Vymýšlet si knihy, mluvit o sobě, prosadit svůj názor, ale přečtete si sami. . .

Jana Nejzchlebová

Stav slovenských školských knižníc

Rozália Cenigová

Slovenské školní knihovny mají svůj zákon i ústřední metodické pracoviště, které je součástí Slovenské pedagogické knihovny. Pracoviště připravuje s podporou Ministerstva školství SR celostátně koordinované aktivity, několikrátý ročník Mezinárodního dne (v současné době Měsíce) školních knihoven. V letech 2006–2009 probíhal rozvojový projekt MŠ SR, který výrazně zkvalitnil práci školních knihoven, zajistil jejich internetizaci a automatizaci knihovnických procesů a tím rozšíření informačních služeb a zkvalitnění akvizice. Slovenské knihovny se také velmi výrazně podílejí na podpoře a rozvoji čtenářské gramotnosti žáků a studentů.

Počet škôl a školských knižníc

Podľa celkového sumáru štatistického zisťovania bolo v období za rok 2010 zriadených **1 859 školských knižníc v 1 859 základných školách a stredných školách**. Oproti roku 2009 došlo k výraznej zmene v počte vykazovaných školských knižníc. Táto zmena bola uskutočnená v dôsledku platnosti **metodického usmernenia metodického centra Slovenskej pedagogickej knižnice pre školské knižnice č. 2/2010 k povinnej evidencii školskej knižnice v Zozname knižníc Slovenskej republiky vedenom Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky**. Na základe tohto uznesenia mali základné školy a stredné školy okrem iného aj povinnosť zlúčiť učiteľské knižnice a žiacke knižnice pod spoločný názov **školská knižnica** do 31. augusta 2010. Nutnosť vytvorenia jednej spoločnej školskej knižnice vyplynula:

- z dôvodu rovnakého poskytovania knižnično-informačných služieb všetkým členom školskej komunity bez ohľadu na vek, rasu, pohlavie, náboženské vyznanie, národnosť, jazyk, profesiu a spoločenské postavenie,
- z dôvodu, že zákon č. 183/2000 Z. z. o knižniciach, o doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 27/1997 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti a o zmene a doplnení

zákona č. 68/1997 Z. z. o Matici slovenskej v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o knižniciach“) ne-definuje samostatne typ učiteľskej knižnice a typ žiackej knižnice, ale zaoberá sa len školskou knižnicou,

- z dôvodu nápravy nesprávneho vykazovania kabinetných zbierok ako učiteľských knižníc.

Knižničný fond

K 31. 12. 2010 školské knižnice evidovali **7 054 265 knižničných jednotiek**. Po prepočítaní uvedeného počtu knižničných jednotiek s počtom školských knižníc pripadlo na 1 školskú knižnicu približne **3 795 knižničných jednotiek**. Oproti roku 2009 má 1 školská knižnica vo svojom knižničnom fonde o 1 832 viac knižničných jednotiek. Počet knižničných jednotiek po prepočítaní na 1 registrovaného používateľa predstavoval približne 22 zväzkov. Tento údaj môžeme pokladať za pozitívny, pretože *Model školskej knižnice* odporúča, aby na 1 registrovaného žiaka v školskej knižnici pripadalo 10 zväzkov a na 1 registrovaného učiteľa 20 zväzkov.

Počet používateľov

Na základe kvantitatívnych ukazovateľov môžeme konštatovať, že počet **registrovaných používateľov** tvoril **54,69 % z počtu potenciálnych používateľov**. V porovnaní s rokom 2009 je to nárast o **5,92 %**. **Percento registrovaných používateľov z radov žiakov** bolo len o niečo nižšie, predstavovalo **54,49 %**. Oproti roku 2009 je to nárast až o 6 %. Na jednej strane je potrebné zdôrazniť, že v skutočnosti bol oveľa vyšší počet žiakov, ktorí využívali knižnično-informačné služby svojich školských knižníc. Platilo to najmä pre žiakov špeciálnych škôl. Školskí knihovníci mnohokrát nezaregistrovali žiakov ako používateľov

školských knižníc, pretože títo žiaci si nepožičiavali knižničné dokumenty absenčne. Pritom **za aktívneho používateľa** sa považuje každý žiak, ktorý fyzicky navštívi školskú knižnicu, požičia si absenčne alebo prezenčne aspoň 1 knižničnú jednotku alebo využije technické prostriedky alebo jej knižnično-informačné služby, napríklad vzdelávacie a kultúrno-spoločenské podujatie počas sledovaného obdobia.

Podujatia pre používateľov

Školské knižnice popri poskytovaní knižnično-informačných služieb realizovali aj **vzdelávacie a kultúrno-spoločenské podujatia** pre svojich používateľov, pripravovali **odborné kurzy, semináre** a pod. Po prepočítaní počtu vzdelávacích a kultúrno-spoločenských podujatí s počtom školských knižníc sa zistilo, že každá školská knižnica zorganizovala približne **7 podujatí**. Školské knižnice organizovali rôzne akcie, ktoré poskytli žiakom príležitosť predviesť svoje vedomosti a schopnosti, zlepšili ich jazykové zručnosti a školský prospech, posilnili ich sebavedomie. Napríklad v rámci rozvoja čitateľskej gramotnosti školské knižnice realizovali čitateľské dielne, hodiny hlasného čítania, literárne, spevácke, vedomostné a recitačné súťaže, tvorivé písanie, besedy so spisovateľmi, ilustrátormi, prekladateľmi, poprípade s regionálnymi alebo celoslovenskými významnými osobnosťami, žiacke besedy o prečítaných knihách, prezentácie knižničných noviniek, dramatizácie rozprávok, rozprávkové popoludnia, čitateľské maratóny, vianočné akadémie pre školskú komunitu alebo aj pre rodičov žiakov s cieľom podporiť záujem o ľudové zvyky a tradície v regiónoch. Využívanie priestorov školských knižníc na podporu a rozvoj čitateľskej gramotnosti potvrdzuje aj *Správa o stave a úrovni výchovy a vzdelávania v školách a školských zariadeniach v Slovenskej republike v školskom roku 2009/2010*, ktorú vypracovala Štátna školská inšpekcia.

Pri realizácii rôznych foriem a metód kolektívnej práce so svojimi používateľmi sa školské knižnice inšpirovali aj celoslovenskými či medzinárodnými projektmi určenými na podporu čítania.

Príklady vzdelávacích a kultúrno-spoločenských podujatí:

- Veľa školských knižníc sa zapojilo do 3. ročníka celoslovenského projektu **Čítajme si... 2010**. Žiaci 25. marca 2010 od 9. hodiny do 15. hodiny čítali presne určenú knihu od Petra Gajdošika *Zverinec na siedmom poschodí*. Podujatie zorganizovala Linka detskej istoty pri SV UNICEF v spolupráci so Slovenskou asociáciou knižníc a s ďalšími partnermi v rámci 11. ročníka *Týždňa slovenských knižníc*.
- 40 školských knižníc z celkového počtu 121 prihlásených knižníc sa zúčastnilo 26. 3. 2010 medzinárodného podujatia **Noc s Andersenom 2010**. Koordinačným centrom na Slovensku bol Spolok slovenských knižníkov.
- 50 školských knižníc sa zapojilo do 5 súťaží, ktoré boli vyhlásené Slovenskou národnou knižnicou v Martine v rámci celoslovenskej kampane **Do knižnice**. Návrhmi plagátov, bilbordov, spotov a ďalších vecí vyjadrovali svoj názor na čítanie a knižnice.
- Mnoho školských knižníc z 504 českých a slovenských základných škôl a stredných škôl s celkovým počtom žiakov 50 490 pripravilo rôznorodé podujatia na podporu čítania v rámci 2. ročníka česko-slovenského projektu **Záložka do knihy spojuje školy**.
- Projekt bol vyhlásený Národnou pedagogickou knižnicou Komenského v Prahe a Slovenskou pedagogickou knižnicou v Bratislave pri príležitosti **Medzinárodného mesiaca školských knižníc**.
- 315 školských knižníc v základných školách a stredných školách sa zapojilo do 6. ročníka **Súťaže o najzaujímavejšie podujatie školskej knižnice** k Medzinárodnému dňu školských knižníc 25. októbra 2010. Súťaž vyhlásila Slovenská pedagogická knižnica.
- Školské knižnice spolupracovali pri príprave svojich podujatí aj s verejnými knižnicami. Napríklad niektoré svoje podujatia realizovali v priestoroch verejných knižníc alebo si požičiavali informačné zdroje z týchto knižníc na svoje akcie. Často zabezpečovali účastníkov na podujatia, ktoré organizovali verejné knižnice, z radov žiakov základných škôl a stredných škôl.

Činnosť metodického centra slovenskej pedagogickej knižnice pre školské knižnice

Slovenská pedagogická knižnica je poverená metodickým riadením školských knižníc v oblasti tvorby metodických materiálov a odborného poradenstva. Svoje strategické poslanie v roku 2010 plnila viacerými spôsobmi a formami. **Odborné konzultácie pre školských knihovníkov pri riešení odborných problémov.** Odborná poradenská a konzultačná služba bola poskytnutá vo forme elektronickej pošty (1 271 konzultácií), telefonicky (279 konzultácií) a osobne (10 konzultácií, a to metodické návštevy v školských knižniciach alebo návštevy školských knihovníkov v Slovenskej pedagogickej knižnici).

Priebežná aktualizácia informácií a dokumentov v časti Školské knižnice v rámci webovej stránky Slovenskej pedagogickej knižnice. Webové rozhranie časti *Školské knižnice* zhromažďuje aktuálne informácie a dokumenty, ktoré sú nevyhnutné pre činnosť školských knižníc a ktoré uľahčujú prácu školským knihovníkom.

Zorganizovanie 4. medzinárodnej konferencie Školské knižnice ako informačné a kultúrne centrá škôl

4. medzinárodná konferencia *Školské knižnice ako informačné a kultúrne centrá škôl* sa konala 13. mája 2010 pod záštitou podpredsedu vlády a ministra školstva Slovenskej republiky Jána Micolaja. Na konferencii sa prezentoval stav školských knižníc k 31. 12. 2009, možnosti rozvoja a upevňovania čitateľských zručností žiakov, celoslovenské a zahraničné projekty zamerané na podporu čítania žiakov českých a slovenských základných škôl a stredných škôl a premena klasických školských knižníc na multimediálne školské knižnice v Základnej škole v Čaklove, Špeciálnej základnej škole v Gelnici a v Základnej škole vo Filakove. Medzinárodnej konferencie sa zúčastnilo viac ako sto školských knihovníkov z celého Slovenska, ako aj ďalší zástupcovia pedagogickej a knihovníckej verejnosti zo Slovenskej republiky i Českej republiky.

Príprava, realizácia a vyhodnotenie 6. ročníka Súťaže o najzaujímavejšie podujatie školskej knižnice k Medzinárodnému dňu školských knižníc 25. októbra 2010

6. ročník *Súťaže o najzaujímavejšie podujatie školskej knižnice k Medzinárodnému dňu školských knižníc* 25. októbra 2010 sa konal na tému *Rozmanitosť, náročnosť, pružnosť: Školské knižnice majú všetko – zorganizovanie najzaujímavejšieho vyučovacieho dňa*. Osobnú záštitu nad súťažou prevzal minister školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky Eugen Jurzyca. Cieľom súťaže bolo zábavnými formami práce s knihou podporiť u žiakov dobrý a trvalý vzťah ku knihe, školskej knižnici a k čítaniu, poznávaniu nového. Do súťaže sa prihlásilo **315 školských knižníc** zo základných škôl a stredných škôl.

Rozvojový projekt ministerstva školstva a SR „Elektronizácia a revitalizácia školských knižníc“ v rokoch 2006–2009

Ministerstvo školstva SR v rokoch 2006 – 2009 vyhlásilo rozvojový projekt „Elektronizácia a revitalizácia školských knižníc“ pre zriaďovateľov základných škôl a stredných škôl. Oblasťou podpory tohto rozvojového projektu bola elektronizácia a revitalizácia školskej knižnice. V rámci elektronizácie riešili školské knižnice technické a technologické vybavenie školskej knižnice.

Prínosom tohto rozvojového projektu malo byť rozšírenie a skvalitnenie knižnično-informačných služieb, zlepšenie prístupu ku knižničným fondom prostredníctvom on-line katalógov, umožnenie používateľom využívanie plných textov a audiovizuálnych zdrojov prostredníctvom počítačových sietí, zredukovanie rutínnej práce školských knihovníkov a získanie časového priestoru na ich interakciu s používateľmi, na aktivity rozvíjajúce čitateľskú gramotnosť a realizovanie informačnej výchovy.

Do rozvojového projektu sa prihlásilo 1 620 škôl. MŠ SR z tohto počtu vybralo 552 škôl a sumou 1 759 277,40 € podporilo elektronizáciu a revitalizáciu príslušných školských knižníc. Maximálna výška finančného príspevku MŠ SR na rozvojový projekt školy, respektíve školskej knižnice bola 3 300 €. Povinná spoluúčasť zriaďovateľa školy alebo iných osôb na realizácii rozvojového projektu predstavovala najmenej 5 % z celkových nákladov na rozvojový projekt MŠ SR. Obdobie realizácie rozvojového projektu

MŠ SR bolo stanovené v rokoch 2006 – 2007 od 1. októbra do 31. decembra, v rokoch 2008 – 2009 od 15. septembra do 31. decembra.

Zhrnutie

Školské knižnice aktívne pristúpili k aplikácii informačných a komunikačných technológií. Pripojením na školský internet umožnilo 391 školských knižníc (78,99 %) svojim používateľom predovšetkým vyhľadávanie informácií v lokálnych a vonkajších databázach, využívanie plných textov a audiovizuálnych zdrojov. Z uvedeného počtu má 63,94 % školských knižníc uvedené informácie na webovej stránke školy, a to najčastejšie vo forme stručnej charakteristiky školskej knižnice, knižničného fondu, knižnično-informačných služieb alebo oznamu o výpožičných hodinách. Približne jedna tretina školských knižníc, ktoré si zakúpili on-line katalógy, má on-line katalóg aj umiestnený na webovej stránke školy.

Vplyv elektronizácie školských knižníc sa pozitívne prejavil aj na škále poskytovania knižnično-informačných služieb. Školské knižnice okrem výpožičných služieb a medziknižničných výpožičných služieb začali poskytovať aj kopirovacie služby (50,30 %), elektronické služby (41,62 %), rešeršné služby (8,48 %) a v hojnejšom počte realizovať hodiny informačnej výchovy. Školské knižnice najčastejšie realizujú informačnú výchovu vo forme exkurzie žiakov v priestoroch školskej knižnice (81,62 %), ďalej v spolupráci s učiteľmi v rámci vyučovacej hodiny v priestoroch školskej knižnice (77,37 %), menej už v spolupráci s učiteľmi vo vyučovaní jednotlivých predmetov v triedach (71,92 %). Informačná výchova sa realizuje takmer vo všetkých základných predmetoch vzdelávacích oblastí Štátneho vzdelávacieho programu. Výnimku tvorí len vyučovací predmet zo vzdelávacej oblasti zdravie a pohyb. Takisto sa realizuje aj v prierezových témach (tematikách) ako je mediálna výchova či regionálna výchova. Negatívom je, že nielen pomerne málo školských knižníc realizuje informačnú výchovu v spolupráci s učiteľom vo vyučovaní informatickej výchovy, informatiky v triedach, ale aj jej nedostatočná realizácia v priestoroch školskej

knižnice. Pozitívom je, že až 376 školských knižníc zvýšilo počet akcií informačnej výchovy po získaní finančných prostriedkov z rozvojového projektu MŠ SR a tým podporilo cielavedomé pôsobenie na rozvoj informačných schopností, zručností a návykov žiakov. Ďalším pozitívnym zistením je, že približne jedna polovica zo skúmaných školských knižníc zvýšila počet výpožičných hodín v rámci realizácie rozvojového projektu MŠ SR a následne po jeho realizácii. V priemere jedna školská knižnica zvýšila počet výpožičných hodín o 3 hodiny a 40 minút. Táto skutočnosť na jednej strane vypovedá o tom, že školské knižnice majú záujem v čo najväčšej miere sprístupniť knižnično-informačné služby všetkým členom školskej komunity, na druhej strane aj o tom, že sa usilujú vytvoriť predpoklady na dlhodobú udržateľnosť rozvojového projektu MŠ SR. Sekundárnym vysoko pozitívnym zistením boli informácie o školských knižniciach (76,57 %), ktoré v súvislosti s realizáciou rozvojového projektu MŠ SR buď svojpomocne, alebo s pomocou rodičov žiakov, prípade vďaka sponzorskému daru skvalitnili interiér školskej knižnice (vymalovanie priestorov, zakúpenie nového nábytku, rozšírenie pôvodných priestorov alebo umiestnenie školskej knižnice do nových, vhodnejších priestorov a iné).

Vplyv revitalizácie školských knižníc sa prejavil v oživení ich akvizičnej činnosti. Školské knižnice použili 32 % finančných prostriedkov z rozvojového projektu MŠ SR na nákup kníh, výukových titulov v netlačenej forme a audionahrávok kníh, čo predstavuje 67 132 knižničných jednotiek. Negatívom je, že školské knižnice uprednostnili nákup krásnej literatúry pred nákupom encyklopédií, náučných, jazykových a výkladových slovníkov, populárno-náučných príručiek. Podiel odbornej literatúry predstavoval 29,79 % a objem krásnej literatúry 70,21 %.

Školské knižnice dosiahli najvyššie skóre v oblasti zvyšovania čitateľskej kultúry žiakov. Množstvo akcií, ktoré školské knižnice zorganizovali buď počas realizácie rozvojového projektu MŠ SR, alebo po ukončení rozvojového projektu MŠ SR (95,35 %), je znakom uvedomelého prístupu školských knižníc k podpore čítania a rozvoja čitateľskej gramotnosti.

Rozvojový projekt MŠ SR „Elektronizácia a revitalizácia školských knižníc“, ktorý sa realizoval v rokoch 2006 – 2009 splnil svoje ciele a môžeme ho považovať za úspešný po všetkých stránkach. Školské knižnice rozšírili a skvalitnili poskytovanie knižnično-informačných služieb, zlepšili prístup ku knižničným fondom prostredníctvom online katalógov, zrýchlili spracovanie knižničných dokumentov využívaním kooperatívnej sieťovej katalogizácie, umožnili svojim používateľom využívať plné texty a audiovizuálne zdroje prostredníctvom počítačových sietí, skvalitnili riadenie školských knižníc a vykazovanie štatistických údajov získaním

ďalších informácií, ktoré vznikli pri spracovaní knižničného fondu, poskytovaní knižnično-informačných služieb, revízií knižničných dokumentov, zredukovali rutinnú prácu školských knihovníkov, vytvorili časový priestor pre ich interakciu s používateľmi, na aktivity podporujúce čítanie a rozvíjajúce čitateľskú gramotnosť a na realizovanie informačnej výchovy.

Za zvlášť pozitívne možno hodnotiť prístup väčšiny riaditeľov škôl k realizácii rozvojového projektu MŠ SR, k udržateľnosti priorít rozvojového projektu MŠ SR po jeho ukončení a pružnú spätnú väzbu o jeho výsledkoch prostredníctvom dotazníkového prieskumu.

Tradiční a moderní zdroje informací v životě školáka

Jitka Jursová

S jakými zdroji informací se běžně setkávají žáci ZŠ a jak je využívají? Jaké jsou postoje dětí k tištěným a elektronickým zdrojům informací? Jak podporuje práci žáků s informacemi škola? Jak učitelé vnímají média jako zdroje informací a prostředky vzdělávání svých žáků?

Takovéto otázky si pokládáme v souvislosti s reformou školy, která klade mimo jiné důraz na rozvíjení kompetencí žáků k práci s informacemi a k úspěšné a efektivní interakci s médii.

Příspěvek shrnuje poznatky z několikaletého výzkumného šetření zaměřeného na masmédia v souvislosti s výchovou a vzděláváním žáků základní školy.

Úvod

Podstatnou roli v procesu vzdělávání mladé generace 21. století a v jejím životě obecně sehrávají média – činitelé zprostředkující komunikaci a přenos informací mezi lidmi – a to jak ta „tradiční“, která provází lidstvo už stovky let, tak i taková, jejichž léta existence se počítají na pouhé desítky. Média jsou součástí každodenního života, zdrojem psychologických, sociálních i kulturních

zkušeností, prostředníkem komunikace mezi lidmi, přáteli, institucemi, a třeba i celými kulturami. Už pro malé děti jsou média „oknem do světa“, v němž se propojuje realita lokální, blízká se vzdálenější, globální, vytváří se základ pro představy a fantazii, děti přijímají podněty z různých oblastí lidského života i různých kultur, poznávají život a svět.

Média – zejména elektronická – zároveň sehrávají významnou roli v globalizaci světa – procesu stupňující se propojenosti světa především prostřednictvím médií – tento proces předpověděl už v 60. letech McLuhan a svět takto propojený (společnosti bez jakýchkoli komunikačních bariér) nazval dnes celosvětově známým pojmem „globální vesnice“¹. A právě děti jsou díky přirozené tendenci a schopnosti snadno přijímat vše nové v tomto procesu aktivními účastníky, „spoluhráči“, spolutvůrci (vzpomeňme např. nadšeného přijetí Pokémonů, Walta Disneye nebo Harryho Pottera dětmi celého světa).

Média jsou tedy běžnou a prakticky nepostradatelnou součástí života, zároveň ale také činitelem, který život každého jednotlivce i celé společnosti významným

¹ McLUHAN, H.M. *Člověk, média a elektronická kultura: výbor z díla*. Brno: Jota, 2000.

způsobem ovlivňuje. Ve své podstatě jsou média společně i každé zvlášť od svého počátku prostředkem významně zkvalitňujícím lidský život, usnadňujícím proces lidského poznávání a šířícím vědění a vzdělanost mezi široké vrstvy lidí. Od vzniku masových médií, elektronických médií a zejména televize od 50. let 20. století si však odborníci začínají uvědomovat a opakovaně upozorňují na „druhou stranu mince“ – hrozbu negativního dopadu vlivu médií na člověka a společnost. Zvláště elektronická média mají svým charakterem skutečně schopnost velmi intenzivně ovlivňovat hodnoty, postoje a chování všech členů společnosti. Mohou se tak „z dobrého služebníka“ stát „zlým pánem“ – ohrožovat společnost a především vývoj nejmladší generace.

Kontakt dětí a mladistvých s médii je přitom velmi intenzivní, prakticky soustavný a zároveň do značné míry nekontrolovaný. Rozsáhlý výzkum v USA v r. 2002–3¹ dospěl např. ke zjištění, že průměrný americký školák ve věku 11–14 let stráví s médii nepředstavitelných 8 hodin denně, z toho 4 hodiny u televize, 2 hodiny poslechem hudby a rozhlasových stanic, necelou hodinu s tištěnými médii a po půlhodině u počítače a videoher². Údaje P. Saka z výzkumu mladé generace o dva roky dříve³ přinášejí čísla jen o málo nižší – mladiství v ČR tráví s médii celkově v průměru 5,5 hodiny (2 hodiny u televize, 2,5 hodiny poslechem rozhlasu a hudby, půl hodiny u počítače a půl hodiny četbou). Podle J. P. Steyera⁴ je interakce s médii pro většinu dětí zónou osvobozenou od rodičovské kontroly. Podle jeho studie se rodiče domnívají, že mají styk dítěte s médii pod kontrolou – 85% rodičů ve výzkumu uvedlo, že vždy nebo často dohlížejí na to, co děti sledují v televizi. V rozporu s výpovědí rodičů odpovídá 61% dětí, že sledují televizi běžně bez dohledu dospělých. Tomu v posledních letech „napomáhá“ mimo jiné tendence vybavovat technikou dětské pokoje: podle výše citované studie⁵

má 70% 11–14letých Američanů ve vlastním pokoji televizi, 39% videorekordér, 90% rádio a audiopřehrávač, 49% videohry, 21% vlastní počítač. U nás má televizi ve svém pokoji cca 50% školáků⁶. Navíc se média příliš často stávají „náhradníky“ rodičů, kteří zastupují rodiče v jejich úloze zprostředkovat dítěti životní zkušenost. Děti nacházejí odpovědi na otázky o světě, o lidech a vztazích mezi nimi, o lásce, o řešení konfliktů atd. spíš v médiích než u vlastních rodičů. Často chybí čas, vůle i dovednosti ke společným činnostem, společnému prožívání a vytváření pocitu sounáležitosti. Více času i aktivity rodiče i jejich děti často věnují komunikaci prostřednictvím médií než interpersonální, přímé, ve své rodině.

Invaze masmédií do dětského života má nevratný dopad na celkovou strukturu trávení volného času mladou generací a na celkový životní způsob, zahrnující v sobě i způsob poznávání světa, vzdělávání, výchovy a sebevýchovy. Pohledme nyní na média jako zdroje informací a prostředky vzdělávání. Jak se učí dnešní děti? Jaké prostředky využívají při sebevzdělávacích aktivitách mimo školní vyučování? Do jaké míry jsou média současné generaci dětí učiteli a vychovateli – jak se podílejí na výchově a vzdělávání? Jaké jsou postoje dětí k tištěným a elektronickým zdrojům informací? A jak podporuje práci žáků s informacemi škola? To jsou jen některé z otázek, které má řešit pedagogika v informační společnosti.

Média jako zdroje informací

Mezi potenciální zdroje informací, z nichž mohou čerpat žáci ZŠ v době mimo vyučování, patří stále ještě vědomosti a zkušenosti rodičů jako nejpřirozenější zdroj, dále tradiční – tištěné zdroje, jako jsou encyklopedie a naučné knihy, a zároveň také učebnice, s nimiž jsou žáci zvyklí pracovat ve škole. Zdrojem informací může být také celá instituce – knihovna. S rozvojem techniky se postupně staly dalšími zdroji informací tisk, rozhlas a televize. Ani tady se lidské možnosti vytvářet, přenášet a šířit informace nezastavily. V souvislosti s rychlým

1 ROBERTS, D.F. – FOEHR, U. G. *Kids and Media in America*. 2004, s.139.

2 Zajímavým údajem ze stejného výzkumu, dokreslujícím tuto situaci je vybavení americké domácnosti: typická domácnost v USA s dětmi ve věku 2–18 let je vybavena třemi televizory, třemi rozhlasovými přijímači, třemi kazetovými přehrávači, dvěma CD přehrávači, dvěma videorekordéry, jednou konzolí pro videohry a osobním počítačem. 83% 15–17letých dětí má doma připojení na Internet.

3 SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládě na křižovatce*. Praha: Svoboda Servis, 2004.

4 STEYER, James P. *The other Parent: The Inside Story of the Media's Effect on our Children*. 2003, s.48.

5 ROBERTS, Donald.F. – FOEHR, Ulla G. *Kids and Media in America*, s.42–43.

6 Výzkum autorky, 2004. Stěhování médií do dětských pokojů započalo pravděpodobně kolem roku 1970, kdy byl jev prvně výzkumně zachycen v jižní Kalifornii. Tehdy mělo televizi ve vlastním pokoji 6% dětí. Do roku 1988 se počet více než ztrojnásobil. (LYLE, J. – HOFFMAN, H.R. *Childrens Use of Television and other Media*. In: Rubinstein, E.A.-Comstock, G.A.-Murray, J.P.(ed.) *Television and social behavior*, vol. 4, Washington, 1972. Cit. v: ROBERTS, Donald.F. – FOEHR, Ulla G. *Kids and Media in America*, s.41).

rozšiřováním počítačové techniky v domácnostech se novým zdrojem informací od 90. let 20. století staly multimediální encyklopedie (CD-ROM) a internet. S nástupem internetu se mezi pedagogickou veřejností šíří domněnka, že děti upřednostňují internet jako zdroj informací před všemi ostatními zdroji a že pokud mají k dispozici internet, vyhledávají informace raději jeho prostřednictvím. Z toho důvodu dochází podle obecného mínění zvláště u mladé generace k opouštění tradičních zdrojů informací.

Pokusili jsme se tedy výzkumným šetřením ověřit, zda se pozornost žáků prokazatelně přesouvá od tradičních zdrojů informací (encyklopedie a odborná literatura) ke zdrojům elektronickým (např. multimediální encyklopedie), a zejména k internetu¹. Na otázku „**Kde vyhledáváš (mimo vyučování) informace, které tě zajímají nebo je potřebuješ do školy?**“, odpovídali žáci v dotaznících v letech 2002, 2004 2007 záznamem do škály se stupnicí „často (tj. aspoň jednou týdně) – občas (tj. víc než jednou za měsíc) – zřídka (tj. nejvýš jednou za měsíc) – nikdy“. Porovnání aktuálních preferencí k jednotlivým zdrojům informací je zřejmé z tabulky (tab. 1).

Nejvíce preferovaným zdrojem informací je dle výsledků výzkumu skutečně internet. Často jej k vyhledání informací používá podle svých výpovědí 71% žáků, zatímco žáci, kteří jej vůbec nevyužívají, jsou již výjimkou. U tohoto média zároveň dochází k výraznému nárůstu využívání. Mezi nejčastěji využívané patří dále tradičně rodiče a učebnice. Tiskuté zdroje s výjimkou učebnic jsou častým zdrojem informací pro výrazně nižší procento dětí. Multimediální učebnice se nestaly dosud zdrojem, který by byl často využíván. Naopak se jeví spíše jako „slepá kolej“ – druh informačního zdroje, který byl překonán jinými dříve, než se stačil více rozvinout. Za pozornost stojí také relativně nízká procenta dětí, které nikdy nevyužívají jednotlivé zdroje. Pouze v roce 2002 se vyskytovala poměrně vysoká procenta dětí, které nikdy nepracují s jednotlivými zdroji, zejména se zdroji elektronickými. Čísla v tabulce naznačují, že

Tab. 1 Preferované informační zdroje (žáci 2.st. ZŠ, počet odpovědí v %), 2002-2007

Zdroj	Alespoň 1× týdně a častěji		
	2002	2004	2007
Internet	25	56	71
Rodiče	-	71	59
Učebnice	23	68	57
Encyklopedie - knihy	25	24	18
Naučné knihy	14	28	12
Multimed. encyklopedie	6	18	10
Knihovna	-	-	8

Pozn. Knihovna jako zdroj informací byla zkoumána až v roce 2007, rodiče od r. 2004

se pravděpodobně spíše mění obecné zvyklosti dětí pracovat s informacemi (práce s informacemi obecně je stále běžnější činností), než že by se pozornost dětí přesouvala od některých informačních zdrojů k jiným (i když určitý posun v neprospěch tištěných médií znamená byl – viz tab.1,2).

Z dat byly pro jednotlivé zdroje vypočítány aritmetické průměry. Souhrnné výsledky umožňující sledování vývojových trendů zobrazuje následující tabulka (tab. 2).

Podle očekávání v jednotlivých letech narůstaly preference žáků k internetu. Preference k multimediálním encyklopediím kulminovaly v roce 2004, do roku 2007 došlo k poklesu zájmu o tento zdroj informací. Podobně došlo k nárůstu a pak opětovnému poklesu využívání tištěných zdrojů informací.

Byly prokázány statisticky významné rozdíly v preferencích zdrojů informací v r. 2007 mezi dívkami a hochy: ve využívání knihovny (dívky více), učebnic (dívky více) a odborných knih (hoši více). V roce 2002 byly statisticky významné rozdíly mezi hochy a dívkami v preferencích k internetu. Tyto rozdíly se v průběhu dalších let postupně vyrovnaly. Hoši také v roce 2002 a 2004 projevovali větší zájem o multimediální encyklopedie než dívky. Také u tohoto zdroje se do roku 2007 preference hochů a dívek srovnaly.

¹ Dotazníkové šetření autorky příspěvku v r. 2002 s počtem 295 žáků ZŠ, 2004 – 261 žáků, 2007 – 467 žáků ZŠ. O jednotlivých etapách výzkumu blíže na konci článku.

Tab. 2 Kde vyhledáváš informace?

	internet	multi.enc.	encykl.	knihy	učebnice	rodiče	knihovna
Dívky 2002	1,17	0,63	1,59	1,41	1,88		
Dívky 2004	2,14	1,07	1,87	1,80	2,52	2,55	
Dívky 2007	2,47	0,89	1,38	1,08	*2,37	2,32	*1,07
Hoši 2002	1,66	0,92	1,62	1,37	1,45		
Hoši 2004	2,46	1,36	1,65	1,63	2,38	2,39	
Hoši 2007	2,58	0,92	1,30	*1,26	1,99	2,23	0,69

*Vysvětlivky pro údaje průměrů: 3-často, 2-občas, 1-zřídka, 0-nikdy, *statist. významné rozdíly v preferencích mezi chlapci a dívkami v r.2007*

Na rozdíl od internetu však dochází v posledních letech k poklesu preferencí k multimediálním encyklopediím u obou pohlaví.

Ke zdrojům využívaným v průměru nejvíce dívkami patří internet, učebnice a rodiče. Došlo zde k posunu preferencí – v roce 2002 byly dívkami nejpreferovanější tištěné zdroje informací.

Hoši využívají podle svých výpovědí v průměru nejvíce internet a znalosti rodičů, tištěným zdrojům věnují oproti internetu méně pozornosti. I u hochů došlo k posunu v závislosti na čase – v roce 2002 byly preference pro internet a tištěné zdroje u hochů srovnatelné.

Další výpočty ukazují na zajímavou skutečnost, že žáci, kteří pracují s internetem jako zdrojem informací velmi často nebo dokonce denně, **nevyhledávají** informace v tištěných zdrojích méně, než žáci, kteří vyhledávají informace na internetu méně často. Zároveň se ve výpovědích žáků ukázalo, že naopak žáci, kteří nevyužívají internet jako zdroj informací vůbec, pracují podstatně méně než ostatní žáci i s dalšími zdroji informací.

Stejný jev se prokázal v roce 2007: žáci, kteří pracují často s internetem jako zdrojem informací, pracují častěji i s ostatními zdroji, než žáci, kteří používají internet jako zdroj informací méně často.

Na otázku, **zda je internet důvodem, proč žáci pracují méně s ostatními zdroji informací**, nelze tedy odpovědět jednoznačně ANO, jak by se dalo očekávat. Internet se skutečně stal významným zdrojem informací, využívaným školními dětmi. Využívají jej ale především ty děti, které jsou obecně zvyklé s informacemi pracovat. Tyto děti pak ve velké míře internet

mezi ostatními informačními zdroji pro jeho vlastnosti skutečně preferují, pracují ale podle potřeby zároveň i s ostatními médii. Naproti tomu děti, které nejsou zvyklé pracovat s informacemi a nejsou k této činnosti motivovány, používají výrazně méně všech informačních zdrojů včetně internetu (tab. 3a,b).

Lze konstatovat, že internet skutečně je oproti ostatním médiím u mladé generace ve výhodě. Skýtá totiž nejširší spektrum možností, jak a k čemu jej využít: od zábavy, která je zároveň pohodlná i akční, přes snadné a mezi všemi ostatními prostředky nejrychlejší vyhledávání informací až po široké možnosti komunikace – největší výhodou internetu, pro kterou je tak nadšeně mladou generací přijímán, je jeho interaktivita.

Na druhou stranu ale i tento téměř všemocný prostředek má svá omezení. To první spočívá **v míře dostupnosti**. V současné době je sice počítačovou technikou a internetem vybavená prakticky každá škola v ČR, její využívání je ale samozřejmě omezeno na dobu vyučování plus podle možností škol časově omezené a kontrolované využití mimo školní vyučování. V domácnostech jsou již počítače také značně rozšířené, v dotazníku v r. 2007 odpovědělo 80% dětí, že mají doma připojení na internet a 23% dětí už mělo svůj vlastní počítač, pouze 6% dětí vypovědělo, že počítač doma nemají (výzkumného šetření se zúčastnilo 467 žáků ZŠ z celé ČR). Dostupnost pro širokou (a do značné míry nekontrolovanou) komunikaci s počítačem je tedy v současnosti velmi vysoká. Přesto se ale dá předpokládat, že bude stále zůstávat

Tab. 3a Využití zdrojů informací (hoši) 2004

HOŠI 2004	multi.enc.	encykl.	knihy	učebnice	rodiče
často internet	1,56	1,72	1,74	2,41	2,44
ne často internet	0,98	1,50	1,41	2,30	2,28
Denně internet	2,17	1,69	1,90	2,62	2,28
ne denně internet	1,17	1,65	1,63	2,59	2,71
int zřídka nebo nikdy	0,61	1,48	1,26	2,30	2,26

Tab. 3b Využití zdrojů informací (dívky) 2004

DÍVKY 2004	multi.enc.	encykl.	knihy	učebnice	rodiče
často internet	1,44	1,96	1,96	2,63	2,54
ne často internet	0,78	1,79	1,67	2,43	2,55
Denně internet	2,00	2,18	2,18	3,55	3,09
ne denně internet	1,00	1,88	1,81	2,75	2,85
int zřídka nebo nikdy	0,75	1,54	1,54	2,43	2,68

Vysvětlivky pro údaje průměrů: 3-často, 2-občas, 1-zřídka, 0-nikdy

určitá část mladé generace, především ta z rodin s nízkým socioekonomickým statutem, bez přístupu k počítačové technice a k internetu – slovy P. Saka¹ za pomyslnou „digitální přehradou“. Navíc počítače jsou technickým prostředkem, který nejrychleji zastarává, ne každý může s vývojem této techniky držet krok, takže se dá předpokládat rostoucí diferenciaci mezi účastníky v možnostech, které jim jejich vybavení bude poskytovat.

Počítač také není tak snadné vzít kamkoli s sebou jako knížku – i když dnes už je stále běžnějším obrázkem student v autobuse s notebookem na kolenou a přepravní společnosti se v boji o zákazníka předhánějí, která dřív nabídne cestujícímu připojení k internetu.

Druhé „omezení“ spočívá v **možnostech**, které ve skutečnosti toto médium poskytuje a také v tom, jak účastník umí tyto možnosti využívat, tedy jaké jsou jeho počítačové, informační, mediální kompetence. Zdánlivě můžeme prostřednictvím internetu nalézt jakékoli informace. Je tomu tak ale skutečně? Nalezneme tam každou potřebnou

informaci? Najde žák na internetu konkrétní, spolehlivé a kvalitně zpracované informace ve chvíli, kdy se skutečně chce něčemu naučit, získat konkrétní poznatek? Pro příklady nemusíme chodit daleko – stačí se podívat na kvalitu mnohých referátů, které žáci přinášejí do školy.

Na učitele tedy v tomto případě bude, zda se spokojí se zpracovaným referátem v podobě dílka složeného z několika nahodilých informací, které ve skutečnosti nemá „hlavu ani patu“, nebo bude požadovat kvalitní práci, pro jejíž vypracování nebude stačit „něco stáhnout“. To by ale zároveň vyžadovalo od učitele, aby vybavil žáka potřebnými dovednostmi a motivoval ho k práci s jinými zdroji, než jen internetem. V tom spočívá velký **význam informační a mediální výchovy**, a to té skutečně, praktické – ne jen napsané ve vzdělávacích programech.

Tradiční zdroje informací

I přes všeobecnou digitalizaci světa a života společnosti budou mít stále své uplatnění i tradiční zdroje informací. Prozatím totiž ve skutečnosti v historii přes

¹ SAK, P. a kol. *Člověk a vzdělání v informační společnosti: vzdělávání a život v komputerozaném světě*, 2007.

veškeré obavy žádné médium svým vznikem neohrožilo existenci média předchozího. Pouze rozšířilo možnosti toku informací na oblast, která ještě nebyla pokryta a předchozí média musela hledat a přesněji vymezit oblast svého působení. Tištěné knihy rozšířily informace a vědění mezi široké vrstvy lidí. Noviny zrychlily zprostředkování informací a umožnily rozšířit aktuální informovanost. Tisk zároveň umožnil přiblížit informace blíž všem lidem – do domácností. Rozhlas rozšířil možnosti předchozích médií o zvukovou dimenzi. Televize přinesla do domácností informovanost pohyblivým obrazem. Tisk (především časopisy), rozhlas i televize navíc přinášely postupně nové a nové možnosti zábavy, ne jen pouhých informací. Internet nakonec rozšířil možnosti svých technických předchůdců o dimenzi, která všem předchozím chyběla – obousměrnost informačního toku, interaktivitu.

Knihy jsou tradičním komunikačním prostředkem. Vynález knihtisku v 15. století umožnil nebyvalé rozšíření knih i do vrstev, jimž dříve knihy nepřínáležely, a tím i šíření vzdělanosti. Knihy zajišťují předávání myšlenek od generace ke generaci – mezi lidmi vzdálenými v prostoru i čase. Plní funkci poznávací, etickovýchovnou, estetickovýchovnou i relaxační a terapeutickou. Styk dětí se slovesným uměním je aktivitou, která významně ovlivňuje formování osobnosti, knihy dávají podněty k rozumovému i emocionálnímu rozvoji, obohacují vnitřní život člověka, jeho představivost, fantazii, citové prožívání, mravní vědomí, vkus. Nabízejí modely pro mezilidské vztahy a impulsy pro rozvoj tvořivých schopností, ovlivňují hodnotovou orientaci, umělecké ztvárnění skutečnosti, učí dívat se na okolní svět jinak, nově, netradičně.

Knihy však mohou být zdrojem informací a duchovní vzpruhou pouze pro toho, kdo si je dovede přečíst, porozumět jim, propojit jejich sdělení s předchozími zkušenostmi. Úkolem výchovy tedy je **vést děti ke čtenářství a vytvářet čtenářské kompetence**, které v sobě zahrnují celkovou připravenost číst, do níž se promítají kromě potřebných dovedností i čtenářské zájmy a potřeby. Výchova čtenáře v sobě zahrnuje dvě dimenze: první z nich je výchova ke čtenářství ve smyslu postoje k literatuře jako k umění a kulturní

hodnotě a potřeby i dovednosti toto umění přijímat. Druhou dimenzí je výchova k práci s knihou jako **zdrojem informací a vzdělávacím materiálem**. I přes obrovské možnosti internetu jako informačního zdroje si totiž i knihy stále zachovávají svůj význam. Záleží ale na tom, jaká je potřeba dětí (i dospělých!) hledat informace, jaké informace vyhledávají a jak s nimi dále nakládají.

Hovoříme-li o knize jako zdroji informací, vědění, poučení, jako o prostředku vzdělávání, máme na mysli především literaturu odbornou, naučnou. Jsou to texty různého druhu, rozsahu a zaměření, které obsahují znalosti a fakta. Speciálním druhem je populárně-naučná literatura pro širokou veřejnost, která zpřístupňuje odborné informace snadno pochopitelnou formou.

Většina dětí se setkává s první naučnou knihou již v předškolním věku, dříve, než se naučí číst, třeba v podobě obrázkových lepoprel, později dětských obrázkových encyklopedií a slovníků, jichž je v současné době na trhu poměrně široký výběr. Prvními skutečně odbornými knihami, jež dostává dítě do rukou za účelem skutečné studijní práce, jsou učebnice, které provázejí dítě po celou školní docházku. Tato skutečnost však sama o sobě není zárukou, že žák dokáže učebnici a další texty účelně využívat k vlastnímu sebevzdělávání a seberochození. Této dovednosti se musí naučit. Žák je třeba učit samostatně pracovat s informacemi. Smysl školního vzdělávání není v pouhém osvojování si známých a hotových poznatků, ale ve vypěstování schopností s nimi tvořivě pracovat. Je nutno změnit tradiční metody výuky a všude, kde je to možné, nahrazovat tradiční výklad učitele a diktování poznámek do sešitů vyhledáváním informací samotnými žáky a jejich sdělováním spolužákům. S učebnicí je třeba pracovat jako se základním zdrojem informací: naučit žáky pracovat nejen s obsahem učebnice, ale také s jejím informačním aparátem, aktivně vyhledávat údaje, samostatně studovat a doplňovat poznatky z dalších informačních pramenů včetně odborných časopisů. Takto pojimaná učebnice je pak také společně s poznámkami v sešitě základem pro domácí přípravu a tím i prvním krokem k samostatnému studiu odborné literatury. Samozřejmostí by mělo být současné využívání

encyklopedií a slovníků. Nejen proto, aby se v nich žáci poučili, ale také aby se učili vyhledat vhodný zdroj žádané informace a v něm pak vlastní informaci. Už staří Římané znali moudrost, platící i v dnešním světě: „Qui scit, ubi sit scientia, habenti est proximus“ („Kdo ví, kde se poučit, je již poučen“). Žáci by se měli učit vytvářet si osobní informační aparát – osobní dokumentaci.

Učitel i žáci se v tomto pojetí vzdělávání dostávají do nových rolí: učitel se stává zprostředkovatelem získávání poznatků a rozvoje dovedností žáků, žák je vnímán jako aktivní účastník výuky.

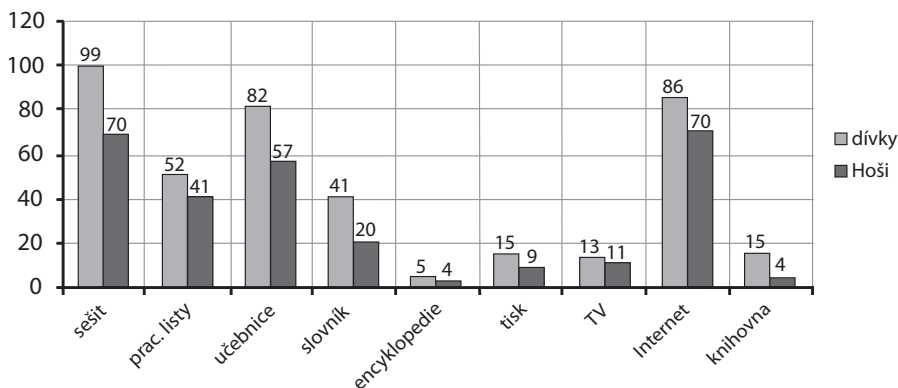
Pro naplnění požadavků kladených kurikulárními dokumenty je nezbytný vývoj školy v podobu informační instituce. Znamená to mimo jiné, že škola již nemůže být prostředím, které pasivně sytí žáka informacemi, ale prostředím, v němž se žák informací aktivně zmocňuje a je k této aktivitě motivován a veden, že informační výchova se v žádném případě nemůže omezovat jen na vyučovací předmět informatika, že musí prolínat celým výchovně vzdělávacím procesem a že k tomu musí být vytvořeny odpovídající podmínky, což znamená celkovou proměnu podoby školy. Srdcem školy – informační instituce by pak měla být právě moderní školní knihovna jako informační centrum školy.

O pozitivních vzdělávacích efektech školních knihoven se hovoří i v mezinárodních srovnávacích studiích. Ve většině států, které byly úspěšné ve výzkumu PISA,

je dobrá infrastruktura školních knihoven. Knihovny jsou dobře vybavené a široce provázané s výukou.

Naneštěstí naše legislativní zabezpečení neodpovídá závažnosti problému a otázku školních knihoven nebo dokonce informačních center škol vůbec neřeší. Zatímco mnohé jiné země Evropy, USA, Kanada a Austrálie mají své národní normy pro školní knihovny – mediátéky a i na Slovensku je činnosti školních knihoven věnována pozornost, v r. 2006 vydalo MŠMS Směrnici o činnosti školních knihoven a vláda podporuje jejich rozvoj grantovým programem „Elektronizácia a revitalizácia školských knižnic“, legislativa ČR se těmito potřebnými institucemi nezabývá. Ze školského zákona nevyplývá povinnost vytvořit školní knihovnu, přesněji řečeno školský zákon neřeší tuto otázku vůbec. Poslední směrnice MŠMT pro zřizování a provoz školních knihoven z roku 1979 byla v 90. letech bez náhrady zrušena.

Chybějící kvalitní školní knihovny jsou pravděpodobně jednou z hlavních příčin, proč se ve školách pracuje velmi málo s jinými knihami, než učebnicemi. Není to však zřejmě jediný důvod. Lze se domnívat, že „viníkem“ jsou také tradice a jistá konzervativnost českého národa, a tudíž i učitelů. Důsledkem pak je situace, kdy ani v českém jazyce se žák nesetká s knihou. Na tuto skutečnost poukazuje i výzkumné šetření (viz výše), v němž v roce 2004 byla jedna z otázek zaměřena na práci s knihou ve výuce. Výsledky podle

Graf 1 Práce s knihou ve výuce (podle výpovědí žáků, 2004)

procentuálního zastoupení jednotlivých kategorií znázorňuje graf č. 1:

Jak naznačují výpovědi žáků, práce s knihou jako prostředek rozvíjení kompetencí pro práci s informacemi je ve výuce pravděpodobně využívána velmi málo. 46% žáků se podle svých výpovědí s touto činností při vyučování téměř nesetkává.

V následující tabulce jsou porovnány výpovědi žáků v roce 2004 a 2007. Z výpovědí žáků vyplývá, že práce s knihou zůstávala kvantitativně na stejné úrovni.

Tab. 4 Práce s knihou ve výuce (výpovědi žáků v %)

	často	občas	výjimečně	nikdy
rok 2004	12	43	32	14
rok 2007	12	44	25	16

Ve druhé části otázky měli žáci vypsát, ve kterých předmětech s knihami pracují (odpovědi jsou spočítány bez ohledu na to, jak často).

Ve své odpovědi uvedlo 48% žáků jazykovou výuku a literaturu, 33% žáků dějepis a občanskou výchovu, 22% žáků zeměpis, 20% žáků přírodopis, 2% žáků výchovy (hudební, výtvarnou), 2% žáků jiné předměty. V zeměpise a dějepise šlo často o atlasy, ale i jiné knihy.

Pouhých 8% žáků uvedlo, že pracují s knihami jinými než učebnice v českém jazyce (včetně literatury) často. 52% žáků práci s knihami v českém jazyce neuvádělo vůbec.

Uzavřená otázka s volbou odpovědi byla doplněna otevřenou otázkou, v níž měli žáci odpovědět, zda pracovali s encyklopedií v posledním týdnu a kladnou odpověď měli doložit stručným popisem hledaných informací. Kladně na tuto otázku odpovědělo a dokázalo uvést konkrétně, o jakou hledanou informaci šlo, jen 20% chlapců a 31% dívek (tab. 5).

Tab. 5 Práce s encyklopedií v posledním týdnu (2004)

četli v posledním týdnu	20%	hoši
	31%	dívky

A jak jsou žáci zvyklí navštěvovat knihovny?

V dotazníku v r. 2007 přiznalo 25% dívek a 50% hochů, že vůbec nenavštěvují městskou (obecní) knihovnu a 66% a 74% podle své odpovědi vůbec nevyužívá školní knihovnu.

Na druhé straně škály 43% dívek a 24% hochů jsou pravidelnými návštěvníky městské (obecní knihovny), tedy navštěvují ji alespoň jednou za měsíc, a 16% dívek a 11% hochů jsou návštěvníky školních knihoven. Podle těchto výsledků jsou **školní knihovny** místem k sebevzdělávání, které je v ČR využíváno velmi malou částí školou povinných dětí.

Knihovny jsou doajista významnou, nenahraditelnou součástí všech moderních vzdělávacích institucí. Dobře fungující školní knihovny by byly velmi účinným nástrojem rozvíjení studijních kompetencí a zároveň prostředím podporujícím samostatné sebevzdělávání žáků. Neměly by být proto pouze skladem knih, ale měly by se stát informačním centrem školy. Reálná situace školních knihoven je však dosud velmi těžká a neuspokojivá. Požadavky, vytyčené novými vzdělávacími dokumenty, by byly pouhou prázdnou proklamací, pokud knihovněm nebude věnována odpovídající pozornost a nebudou vytvořeny podmínky (finance, prostorové a materiální zabezpečení, vzdělávání učitelů a kvalifikace pracovníků knihoven) k modernizaci těchto vzdělávacích pracovišť.

Moderní zdroje informací

Internet a počítač zcela mění životní styl mladé generace a celé společnosti. Nejen že se stal zcela samozřejmou součástí všech sfér života společnosti (bez něj se již neobejdou výroba, doprava, obchod, úřady, vědecké výzkumy, nemocnice a lékaři, zpravodajství ani školy), ale velmi rychle si vybojovává prvenství i ve způsobech trávení volného času: zatímco v roce 2000 se dělily činnosti na počítači společně s četbou knih o desáté místo v žebříčku volnočasových aktivit mladých lidí do 30 let, v roce 2005 už se vyšplhaly na 3. místo¹. Internet umožňuje další, nové aktivity

¹ podle výzkumů P. Saka, viz: SAK, P. a kol. *Člověk a vzdělání v informační společnosti: vzdělávání a život v komputizovaném světě*. Praha: Portál, 2007, s. 261.

a uspokojuje nové potřeby. Lze rozlišit dva trendy – na jedné straně přenašení tradičních činností z přirozeného světa do virtuálního prostředí, kyberprostoru, na druhé straně vznik zcela nových aktivit, jako jsou blogy, sociální sítě (např. Facebook), spontánně vytvářená encyklopedie Wikipedia apod. Zvláště tyto nové aktivity jsou velmi přitažlivé pro děti a mládež, velmi rychle se stávají součástí jejich životního stylu a zásadně mění způsoby trávení volného času, poznávání světa a socializace.

Počítač je téměř dokonalým vzdělávacím prostředkem, skýtajícím dosud netušené možnosti. Psycholog L. Vajner píše o práci s počítačem jako činnosti, kterou se rozvíjí celá osobnost člověka: vědomosti, fantazie a tvořivost, odpovědnost, numerická a prostorová představivost, rychlost reagování apod¹. Aktivní práce s počítačem zlepšuje schopnost řešit problémy, posiluje vůli, sebehodnocení, zvyšuje aktivitu a motivaci k učení. Počítač je možné velmi účinně využívat při vzdělávání zdravotně postižených dětí, PC může do značné míry kompenzovat handicap. Velkou předností počítače a internetu je možnost distančního vzdělávání. Velký rozvoj a pozitivní přijetí, zvláště mladou generací, znamenávají různé formy **e-learningu**, elektronického učení prostřednictvím počítače a internetu. E-learning má podstatný význam pro realizaci evropského projektu „učící se – znalostní“ společnosti. Počítač může být prostřednictvím e-learningu využíván k autoedukaci, jako prostředek propojení školního a mimoškolního vzdělávání a sebevzdělávání, může umožnit kontakt učitele se žáky nad rámec výuky, individuální práci, rozvoj talentovaných dětí, neb naopak může usnadnit vzdělávání dlouhodobě nemocného dítěte, které nemůže docházet do školy. Virtuální prostředí se tak může stát novým sociálním i výukovým prostorem. Mohou se v něm setkávat učitel se žáky, učitel s rodiči, žáci vzájemně, žáci a odborníci, žáci a učitelé z různých a třeba i velmi vzdálených škol, mohou komunikovat, diskutovat, řešit společně problém, pracovat na společném projektu. Virtuální prostředí umožňuje také zprostředkovat žákům místa a situace, které jsou pro ně v přirozeném

prostředí nedostupné. Umožňuje prezentovat názorné ukázky jevů, které se běžně zprostředkovat nemohou. Internet je velmi pružným publikačním prostorem. Rozšiřuje možnosti aktivních tvořivých činností žáků. Je to také informační prostor, který umožňuje okamžitou zpětnou vazbu a posiluje autoregulační prvky v učení, individuální práce na počítači je intenzivní. J. Mareš² považuje právě propojení vnějšího řízení učení jedince s jeho autoregulací za nejdůležitější přínos e-learningu a učení s využitím počítače obecně. Limitem využívání e-learningu je však dosud nedostatečná informovanost české populace, žáků i studentů o možnostech e-learningu, ale také prozatím nedostatečná informovanost a nerozvinuté kompetence učitelů v této oblasti.

Při zařazování práce s ICT je vždy třeba brát v úvahu i nebezpečí, na které upozorňují někteří odborníci, že přehnané využívání počítače ve výuce, zvláště mladších dětí, může vést až ke snížení schopnosti tvořit pojmy a k omezení představivosti³. Při interakci mezi dítětem a PC je totiž do jisté míry omezena možnost praktických manipulací, hmatových a motorických vjemů. Výzkumy potvrzují⁴, že při počítačové výuce se děti učí rychleji, ale tradičními metodami uchovávají více a déle v paměti. Je tedy třeba volit vhodnou míru činností na PC a především počítač využívat pouze tehdy, je-li to účelné. Informační techniku nelze vidět izolovaně, ale jako součást širší výchovné situace. Je třeba mít na paměti, že technika není stroj na předávání informací, ale nástroj, který se v rukou žáka může stát mocným prostředkem rozvoje osobních znalostí. V případě nepochopení pravého místa techniky ve výchově se její výhody mohou přeměnit v nevýhody – technika předá informaci, ale

2 MAREŠ, J. Elektronické učení a zvláštnosti člověka. In SAK, P. a kol. *Člověk a vzdělání v informační společnosti: vzdělávání a život v komputerozaném světě*. Praha: Portál, 2007, s. 175.

3 Podrobněji viz: Steen Larsen, Švédsko: Nová technika a výchova dětí. In: *Dětská literatura a nová média. Referáty a diskusní příspěvky na 21. kongresu IBBY v Oslo, Norsko 1988*. Český překlad oficiálního sborníku kongresu Children's literature and the new media. Vyd. Společnost přátel knihy pro mládež, čs. sekce IBBY, Praha 1988, s. 28-38.

4 např. Splitberger 1979, Kulík, Bangert a Williams 1983, viz: Steen Larsen, Švédsko: Nová technika a výchova dětí. In: *Dětská literatura a nová média. Referáty a diskusní příspěvky na 21. kongresu IBBY v Oslo, Norsko 1988*. Český překlad oficiálního sborníku kongresu Children's literature and the new media. Vyd. Společnost přátel knihy pro mládež, čs. sekce IBBY, Praha 1988, str. 28-38

1 VAJNER, L. Kdy počítač pod stromečkem? *Děti a my*. 1993, roč. 23, č. 6, s. 11.

jako výchovná strategie je neúčinná. Přitom v současné době se u nás skutečně do určité míry projevuje módnost využívání ICT ve výuce. Mechanicky se klade rovnítko mezi zapojení ICT do výuky a modernizaci výuky. Příkladem mohou být v poslední době značné snahy škol získat interaktivní tabule, a následně neefektivní využívání tohoto technického prostředku v důsledku nedostatečných dovedností učitelů (zvláště didaktických) s touto technikou pracovat vzhledem k nedostatku možností školení učitelů a také proto, že tato školení bývají zaměřena spíše na technickou stránku než na didaktické otázky zapojení interaktivní tabule (i jiných technických prostředků) do vyučovacího procesu. Očekávání spojená s ICT pak často nejsou naplněna a učitelé zklamaně na práci s ICT ve výuce rezignují. D. Clark v této souvislosti píše o mnoha mýtech spojených s výukou prostřednictvím PC a internetu – např. o přeceňování hyperučení (s využitím multimédií), přičemž tradiční metody práce mohou mít v některých případech i lepší výsledky, o domněnkách, že se elektronické učení dokáže přizpůsobit individuálnímu učebnímu stylu studenta, jenomže ne každý e-learningový program to skutečně umí, o přecenění aktivizace žáka, zatímco ve skutečnosti i u počítače může být žák pasivní, apod¹.

Velké naděje byly zpočátku vkládány do multimediálních programů na CD ROM. Multimediální učebnice a encyklopedie byly chápány jako prostředek, který výrazně aktivizuje a cílevědomě zaměstnává žáka.

Multimédia jsou technické prostředky vázané na počítač, umožňující práci s více typy údajů – textem, obrazem, videem, zvukem. Mohou mít podobu elektronické učebnice i encyklopedie. Poskytují obrovské množství materiálu k učení a umožňují kromě společné školní práce také efektivní samostatnou práci žáka mimo školní vyučování. Jako taková mohou být velkým přínosem pro individuální sebevzdělávání žáků. Avšak podobně jako D. Clark varuje před jejich přeceňováním, u nás

např. M. Hausner² upozorňuje, že multimédia sice zvyšují názornost a přispívají efektivitě učení, ale musí se používat přiměřeně, uvědoměle, smysluplně. Je třeba omezit čas práce s multimédií, protože po půlhodině práce s obrazovkou klesá pozornost i motivace, multimediální programy by měly být tvořeny didakticky správně a zvláště pro samostatné učení by měly být doplněny dalšími materiály – pracovními listy, metodickými návody, měly by počítat s opakováním a kontrolou, pro autoedukaci poskytovat soustavnou zpětnou vazbu. Problémem, s nímž se mohou také potýkat žáci při samoučení, je třídění faktů, které nebývá systematické a může komplikovat učení. V současné době můžeme pozorovat podstatně menší rozšíření multimediálních technických prostředků, než se původně očekávalo.

Společně s J. Marešem³ můžeme konstatovat, že stejně jako každá technická novinka ještě nemusí být výrazným pokrokem v kvalitě učení, tak i e-learning a jakékoli učení prostřednictvím počítače nemusí být nutně lepší než tradiční vyučování. Elektronické učení také vnáší do pedagogiky nové otázky, problémy (např. na jedné straně vysoké nároky na učitele při přípravě výukového programu, na straně druhé pak snahy žáků zjednodušit si práci, obelstít systém, nový fenomén – elektronické podvádění (cyber-cheating, e-cheating), kybernetické plagiátorství apod.).

Do jaké míry chápou žáci počítač, multimédia a internet jako prostředek vlastního učení? Následující tabulka uvádí odpovědi žáků ve výše zmíněném dotazníkovém šetření na otázku, k jakým činnostem využívají počítač. Tabulka velmi zřetelně ukazuje, jak se počítač ve velmi krátké době stal pro děti naprosto nepostradatelným prostředkem zábavy a komunikace a informačním zdrojem. Poněkud méně už pracovním (studijním) nástrojem (tab. 6).

2 HAUSNER, M. a kol. *Nové trendy ve vzdělávání aneb Letem multimediálním světem*. Praha: SPN, 1995. 3. kap.

3 MAREŠ, J. Elektronické učení a zvláštnosti člověka. In SÁK, P. a kol. *Člověk a vzdělání v informační společnosti: vzdělávání a život v komputizovaném světě*. Praha: Portál, 2007, s. 177–179.

1 CLARK, D. *The Myths and Realities of E-Learning*. 2007. Dostupné na [www: <http://nwlink.com/~donclark/hrd/elearning/myths.html>](http://nwlink.com/~donclark/hrd/elearning/myths.html)

Tab. 6 Vývoj využívání počítače k nejčastějším činnostem

	2002	2004	2007
hrají hry	53	42	68
píší texty	19	13	29
vypracovávají úkol	11	12	32
Surfuji	32	48	84
dopisují si, chatují	17	28	79
vyhledávám informace	24	37	78

(počet dětí v %, které vykonávají jednotlivé činnosti více než 1 × týdně)

Práce se zdroji informací v domácích úkolech

Jednou z forem vzdělávání, která umožňuje cílenou výchovu k samostatné práci s informacemi a jejich zdroji a intenzivní rozvíjení individuálních kompetencí k učení, řešení problémů a práci s informacemi a s médií, jsou vhodně volené, cíleně zaměřené, a případně i individuálně zadávané domácí úkoly. Domácí úkol a domácí příprava žáka totiž otevírá prostor pro studium do mimoškolní oblasti. Žák může být veden k práci v knihovně, k práci s databázemi, se slovníky, encyklopediemi a odbornou literaturou, nasměrován na vhodné internetové stránky apod.

Promyšleně zadávané domácí úkoly tak mohou být efektivní cestou k podpoře sebevzdělávacích aktivit žáků a účinným „spojovacím článkem“ mezi formálním - školním, a neformálním a informálním - mimoškolním učením, mezi heteroedukací a autoedukací. Žák je prostřednictvím domácího úkolu veden k aktivnímu přístupu k vlastnímu učení, k vynalézání vlastního úsilí při řešení úloh a problémových situací, k samostatnému rozhodování a myšlení. Tím je podporováno a posilováno rozvíjení požadovaných klíčových kompetencí.

V tomto pojetí je domácí příprava reálným stimulem pro přebírání iniciativy žákem směrem k sebevzdělávání. Škola může prostřednictvím kvalitního domácího úkolu plnit jednu ze svých důležitých funkcí: podněcovat a ovlivňovat samostatné učební úsilí žáků, překračující školní povinnosti směrem k soustavnému vzdělávání a sebevzdělávání a k tvořivě

činnosti. Moment sebevzdělávání v domácí přípravě by se totiž měl za podpory školy a učitele postupně zvětšovat, až se, jak píše J. Maňák „po ukončení školy stane rozhodující formou dalšího rozvoje osobnosti“¹. Domácí úkoly pojmávané jako dynamická součást vyučovacího procesu však vyžadují od učitele plánovitý postup s jasně vytyčeným cílem.

Na problematiku domácích úkolů, jejich funkcí a obsahu byla také zaměřena část výzkumu, a to v roce 2001 a opakovaně pak v roce 2010. Tyto dvě etapy realizované po deseti letech umožnily sledovat vývojové trendy v této oblasti vzdělávací práce školy.

Jak bylo zjištěno v obou etapách, hlavní součástí domácí přípravy žáků jsou zcela pochopitelně a podle očekávání činnosti zaměřené na procvičení učiva probraného ve škole v podobě písemných úkolů i ústního procvičování. Úkoly zaměřené na vyhledávání informací jsou součástí domácích úkolů méně – podle výpovědí žáků v roce 2010 se s takovým úkolem méně než polovina žáků (42%) setkává alespoň 1x týdně, naopak 18% žáků tvrdilo, že takové úkoly nedostávají nikdy. Porovnáme-li však výsledky obou etap výzkumného šetření, je patrné, že se zaměření domácích úkolů přece jen vyvíjí ve prospěch činností směřujících k tvůrčí činnosti, řešení problémů a práci s informacemi (tab. 7). Na konci první dekády 21. století bychom však už vzhledem k požadavkům současné společnosti i konkrétně vytyčeným cílům vzdělávání v RVP očekávali, že takto zaměřené úkoly budou pravidelnou a samozřejmou součástí

¹ MAŇÁK, J. Problém domácích úkolů na ZŠ. Spisy PF Masarykovy univerzity v Brně, svazek 45. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1992.

Tab.7 Porovnání vybraných činností (2001, 2010)

1x týdně a více - v %	vyhledání informací	zpracování informací	tvůrčí a praktická činnost	řešení problému, výzkumná činnost
2001	22	13	8	4
2010	42	24	24	8

vzdělávání, a to jak přímo ve škole, tak i mimo ni – v domácích úkolech.

Následující graf znázorňuje odpovědi žáků na otázku, s jakými prostředky pracují při domácí přípravě. Naprosto bezpečně mezi nimi vedou sešity a učebnice, doplněné o pracovní listy. Velmi málo pracují žáci 2. stupně ZŠ s jinými prostředky, se kterými by se měli učit pracovat: se slovníky, encyklopediemi, tiskem. Z výpovědí žáků vyplývá, že zřejmě téměř vůbec nejsou vedeni k využívání knihovny. Naopak výsadní postavení mezi „neškolními“ prostředky, které žáci využívají při plnění domácích úkolů, má internet. Otázkou zůstává, jakým způsobem a k jakým účelům je tento informační zdroj a zároveň komunikační prostředek využíván (graf 2).

Internet je jediným informačním zdrojem, který žáci využívají hojně a dobrovolně. Toto médium v sobě nese potenciál efektivizace vzdělávání a sebevzdělávání, na druhou stranu ale neřízené a nekontrolované využívání internetu v sobě skrývá také mnohá nebezpečí a problémy.

Na základě zjištěných údajů z výzkumného šetření se lze domnívat, že je doposud málo využito potenciálu domácí přípravy stát se účinným prostředkem informační výchovy a stále jsou rezervy v možnostech

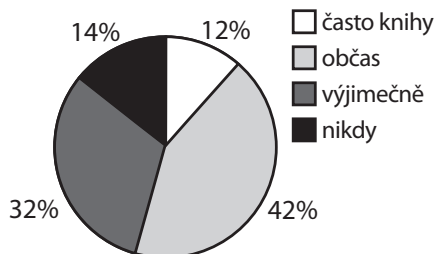
využití domácích úkolů jako skutečně účinné formy výuky, jež by vedla k posílení motivace i kompetencí k sebevzdělávání. Naopak se právě domácí úkoly, pokud nejsou dostatečně didakticky promyšleny, nezdídko spolupodílejí na posilování negativního vztahu dětí k učení a k sebevzdělávání.

Otázce domácí studijní přípravy žáků je třeba věnovat více pozornosti. Potřeba učit se, poznávat a objevovat musí být soustavně a cílevědomě podporována a rozvíjena výchovou jak v rámci školního, formálního vzdělávání, tak i v rámci výchovy mimo školní vyučování. Posilování motivace k sebevzdělávání a k celoživotnímu učení a rozvíjení kompetencí nezbytných pro další studium je bez mimoškolní samostatné činnosti cílevědomě řízené školou nemyslitelné.

Závěr

Záměrem tohoto příspěvku bylo poukázat na některé aspekty vzdělávání mladé generace v tzv. informační společnosti. Kontakt s informacemi je nezbytnou součástí života každého z nás, kompetence k práci s nimi a ke zvládnutí soužití s jejich nositeli – médii jsou pak nutnou podmínkou existence každého jednotlivce. Na škole současnosti tak leží břímě zodpovědnosti za přípravu mladé generace pro život v moderní společnosti.

Výsledky výzkumu přináší náměty pro informační a mediální výchovu i pro celkové výchovné působení školy na žáka: Velké možnosti (ale také obtížné úkoly) školám skýtá práce s novými technologiemi a zejména s internetem. Školy se mohou opírat o zájem dětí i o vybavenost domácností počítači – je tedy možné rozšiřovat práci s internetem a počítačem ze školního

Graf 2- Prostředky využívané při domácí přípravě

vyučování prostřednictvím domácí přípravy na výuku do mimoškolního vzdělávání žáků. Důležitým úkolem škol je podporovat dětské čtenářství a schopnost pracovat s knihami jako tradičními zdroji vzdělání a kultury.

Oblastí, na niž by se měla škola více zaměřit, je rozvoj a posilování kladného vztahu žáků k učení ve škole i mimo ni, upevňování studijních kompetencí v pevném sepětí se studijním uvědoměním. Tomu mohou do značné míry napomáhat i domácí úkoly, podněcující žáky k vlastní tvořivé činnosti, práci s informacemi a k řešení problémů. Jejich promýšlení, příprava i kontrola kladou samozřejmě nepoměrně vyšší nároky na učitele, na jeho schopnosti, iniciativu a čas. Navíc se neobejdou bez koordinace, bez spolupráce učitelů mezi sebou. Jde-li však škole o maximální možný rozvoj svěřeného žáka, je třeba kvalitních metod práce v rámci školního vyučování, nových trendů v přístupu k cílům vzdělávání, v neposlední řadě je namíste oprostit se od zastaralých a dogmatických přístupů k domácím úkolům, přijmout je jako plnohodnotnou součást školního vzdělávání a věnovat jim takovou pozornost, aby se staly skutečným prostředkem výchovy k práci s informacemi a rozvíjení kompetencí pro život a celoživotní sebezvzdělávání.

Informační výchova na školách – utopie či realita

Milena Medková

Ve školní knihovně, konkrétně informačním středisku Obchodní akademie a VOŠ pracuji již 15 let. Dovolte mi tedy krátké zamýšlení nad možnostmi zavedení informační výchovy do vzdělávacího procesu. Věřím tomu, že můj článek nevyzní ani pesimisticky, ani kriticky, ale přece jen musím konstatovat starou známou pravdu – že teorie (byť logická, všemi přijatelná, srozumitelná i akceptovatelná) je věc jedna a praxe věc druhá.

Výzkumy, z nichž vychází tento příspěvek

Dotazníková šetření. Výzkumy v jednotlivých letech na sebe navazují a tvoří komplexní výzkum „Média v sebezvzdělávání žáků ZŠ“, realizace 2001–2010*

2001 Domácí úkoly, 200 žáků

2002 Sebezvzdělávání ve volném čase, 295 žáků

2004 Zdroje informací a jejich využívání, 261 žáků

2005 Knihovny (83 knihovníků)

2007 Média ve vzdělávání, 467 žáků

2008 Postoje k médiím, 187 žáků

2010 Domácí úkoly, 302 žáků

Literatura

BĚLOHRADSKÁ, J. Práce s informačními zdroji ve volném čase dětí. In: *Sociální a kulturní souvislosti výchovy a vzdělání*. Sborník referátů XI. konference ČAPV v Brně, sborník anotací a CD-ROM. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-046-8.

BĚLOHRADSKÁ, J. Postoje žáků ZŠ k masové komunikační médiím. In *Pedagogický výzkum jako podpora proměny současné školy*. Sborník konference ČAPV PedF UHK. Hradec Králové, 2008, s. 900. ISBN 978-80-7041-287-9.

BĚLOHRADSKÁ, J. Média v sebezvzdělávání žáků 2. stupně ZŠ. Disertační práce. Praha: UK, 2009.

De BLOCK, Liesbeth, BUCKINGHAM, David. *Global children, global media. Migration, Media and Childhood*. New York: Palgrave Macmillan, 2007. 1. vyd. 222 s. ISBN 10-0-230-50699-2.

MAŘÁK, J. *Problém domácích úkolů na ZŠ*. Spisy PF Masarykovy univerzity v Brně, svazek 45. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1992. 155 s. ISBN 80-210-0388-1.

McLUHAN, H.M. *Člověk, média a elektronická kultura: výběr z díla*. Překlad z angl. originálu, Brno: Jota, 2000. ISBN 80-7217-128-3.

ROBERTS, Donald F. – FOEHR, Ulla G. *Kids and Media in America*. New York: Cambridge University Press, 2004. 1. vyd., 380 s. ISBN 0-521-52790-2.

SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda Servis, 2004. 1. v., 240 s. ISBN 80-86320-33-2.

SAK, P. a kol. *Člověk a vzdělání v informační společnosti: vzdělávání a život v computerizovaném světě*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 296 s. ISBN 978-80-7367-230-0.

STEYER, James P. *The other Parent: The Inside Story of the Media's Effect on our Children*. New York: Atria Books, 2003. 1. vyd., 278 s. ISBN 0-7434-0583-8.

Upozorňujeme na tento článek uveřejněný v elektronickém čísle Duhy 2/2011:

Co je informační gramotnost

Takže nejdříve k **teorii**. Informační výchova je úzce spjata s celým systémem vzdělávání v ČR. Současná společnost (nazývána společností informační, někdy taky znalostní) klade velké nároky na schopnost orientovat se ve stále rostoucím množství informací, tyto informace hodnotit a využívat je při řešení úkolů. Vzhledem k tomu, že vzdělání

připravuje člověka na plnohodnotný život v dané společnosti, je jistě na místě určitá transformace tak významné struktury jakou je vzdělávací soustava státu, transformace odpovídající současným podmínkám.

V souvislosti s možností uplatnění a úspěšného působení každého člověka v současné společnosti se používá pojem **informační gramotnost**. Obsah tohoto pojmu je již poměrně přesně definován. Hlavním úkolem se stává vytváření programů na zvyšování informační gramotnosti. Prostředek, s jehož pomocí by mělo být tohoto cíle dosaženo, se nazývá informační výchova. Ukazuje se, že absence či nedostatek informační gramotnosti vytváří u občanů tak silný handicap, že může vést k diferenciaci obyvatelstva. Jde o problém označovaný jako „digital divide“. Řešením situace je právě informační výchova. Informační gramotnost je cílem a informační výchova je prostředek, který vede k realizaci cíle.

Informační výchova je tedy chápána jako proces, který vede k dosažení informační gramotnosti. Cílem informační výchovy je naučit studenty vyhledávat a využívat efektivně všechny dostupné informační zdroje a vytvořit u studentů návyk pravidelného sledování odborné literatury a její využití při studiu a psaní odborných textů.

Informační výchova na střední škole

Specifickým problémem je informační výchova v prostředí středního školství. Střední školy jsou velmi důležitým článkem vzdělávacího řetězce. Střední školy by měly být článkem, který připravuje žáky na celoživotní učení, orientaci ve stále větším množství poznatků a potenciálních informací, jejich využívání nejen v životě profesním, ale i v životě soukromém. Schopnost poskytnout žákům vzdělávání v této oblasti by mělo být jedním z kritérií hodnocení kvality jednotlivých škol. V současné době se objevuje potřeba přizpůsobit studijní programy středních škol měnícím se podmínkám ve společnosti. Škola by měla taktéž vybavit studenty schopnostmi, které se vztahují ke kritickému myšlení a řešení problémů, které jim umožní uplatnit se na trhu práce. Měly by je připravit na současný svět, svět rychlých změn a souvislostí. To vyžaduje změnu stylu výuky a zařazení metod,

kteřé zdůrazňují kritické myšlení a učení založené na informačních zdrojích. Zavedení hodin informační výchovy zcela jistě přispěje ke zlepšení samostatné práce s informacemi.

Jednoduše si to vygúglujeme

A nyní trochu **praxe**. Nejdůležitějším principem, jehož dodržování je základem úspěchu informační výchovy, je úzká spolupráce se všemi, kdo jsou součástí výukového procesu na dané škole. Je nezbytné, aby změny ve výuce, které souvisí s přechodem na nové metody, byly uplatňovány jednotně v rámci celé školy ve všech předmětech. Vyučující by měli svými požadavky, které na studenty kladou, zdůrazňovat nezbytnost využívání informačních pramenů při studiu. Bohužel právě tato důležitá zásada je u učitelů praktikována minimálně.

Jako profesionální knihovník s doplňujícím pedagogicko-psychologickým vzděláním mám možnost učit studenty předmětům informační výchovy na 3 úrovních vzdělávání – studenty bakalářského studijního oboru Informační a znalostní management – předmět Informace a Internet, studenty Vyšší odborné školy, obor Zpracování vědeckotechnických a ekonomických informací – předměty Elektronické informační služby a Specializované informační služby a studenty Obchodní akademie, obor Informatika v ekonomice – předmět Zpracování informací. Mám tedy možnost porovnat znalosti studentů v oblasti vyhledávání, zpracování, hodnocení a využívání informací. Ukazuje se, že studenti sice mají obrovské možnosti při získávání informací, avšak tyto možnosti nedovedou dobře využít, lépe řečeno nedovedou nalezené informace adekvátně zpracovat a využít při studiu. Jediný vyhledávací systém, který znají, je Google, je devadesát procentech Google na jimi položený jednoduchý dotaz (složitě vyhledávání studenti nepoužívají) odkáže na zdroje z Wikipedie, student se s tímto zdrojem spokojí, nehlédá další zdroj, nepoužije například specializovaný vyhledávací systém, popřípadě volně přístupnou databázi a navíc, jen mizivé procento studentů nalezený zdroj uvede v použité literatuře (odkazy v textu studenti většinou neuvádějí).

Především u studentů bakalářského studia je toto zjištění alarmující, potvrzuje jakoukoliv absenci informační

výchovy na středních školách. Informační výchovy, která by měla naučit studenty především kritické samostatné práci s informacemi.

Velká Šestka – silná zbraň

Vždy před zadáním první seminární práce seznamují studenty (nejen bakalářských studií) s modelem informačních dovedností, tzv. Big6 Roberta E. Berkowitze a M. Eisenberga. V podstatě se jedná o návod, jak postupovat při řešení úkolu coby informačně gramotný student. Při použití těchto 6 kroků se studenti zamýšlejí nad:

- **Definování problémů, položením otázek:** jaký problém mám řešit, které informace potřebuji, co již znám, co víc (navíc) musím zjistit?
- **Rešeršní strategie** – kde najdu informace, které potřebuji, který zdroj je ten správný, kterou databázi mám zvolit, tzn. který informační zdroj nejlépe vyřeší mou informační potřebu, potřebuji pomoc při práci s informačními zdroji? – studenti se seznamují s obrovským množstvím vyhledávacích systémů, které nabízí internetové rozhraní.
- **Výběr a hodnocení zdroje** – jak mohu tento zdroj využít co nejefektivněji, odpovídá obsah zdroje tomu co potřebuji, hodnotil jsem zdroj kriticky?
- **Zhodnocení informací** – jsou informace, které jsem našel, relevantní, umím tyto informace správně citovat, mám dost informací? Viz. např. <http://www.citace.com>.
- **Sdělení (komunikace) výsledků mé práce** – kdo jsou mí posluchači, jak s nimi mohu co nejefektivněji sdílet informace, jaký bude nejlepší formát pro komunikaci mých výsledků - ppt, ústní sdělení, papír, video, esej... , co potřebuji pro mou prezentaci – HW, SW, zahmul jsem vše, co chci sdílet, zkorigoval jsem, doplnil jsem, opravdu jsem ukončil můj projekt?
- **Evaluace výsledků:** Produkt: Jsem pyšný na to, co jsem zpracoval, má to efekt, zaznamenal jsem všechny zdroje (ISO 690, 690-2)?
Proces: Využil jsem všechny dostupné zdroje?

Pro studenty je ve většině případů tento postup nový, opět prokazuje minimální míru jejich znalostí ke kritickému

hodnocení a posuzování informací, v jejich případě především informací získaných z Internetu.

Lze zavést informační výchovu do školních osnov?

Školské vzdělávací programy otevřely cestu pro zavedení informační výchovy do školních osnov. Tedy objevila se možnost zavedení nového, klasifikovaného předmětu „informační výchova“. Již několikrát jsem na různých setkáních zdůrazňovala, že informační výchovu jakožto podporu informační (v dnešní době lépe digitální) gramotnosti nelze řešit na úrovni dílčích kurzů a volitelných akcí, že je potřeba tento předmět brát vážně. Dokonce tak vážně, že by bylo lepší slovo „výchova“ nahradit slovem „vzdělávání“.

Se školskými vzdělávacími programy a tedy možností škol upravit si osnovy podle odborného profilu školy se sice prostor objevil, ale okamžitě vyvstal problém – ano, můžeme zařadit hodiny informační výchovy do osnov školy, avšak na čí úkor? Komu vezmeme hodiny? Výpočtářům, češtinářům, učitelům jiných výchov? Kdo bude tento předmět učit? Je potřeba si uvědomit, že obsah informační výchovy sice vychází z obsahu předmětu informační a komunikační technologie, staví na znalostech tohoto předmětu, ale není to totéž. Tento předmět dovede zcela jistě kvalifikovaně učit absolvent knihovnicko-informačního vzdělávání, tedy školní knihovník. Avšak jsme u problému uvedeného výše – máme pro toto prostor v rámci personálního obsazení školy?

Praxe ukazuje, že s prosazením hodin informační výchovy do osnov základních a středních škol, je větší problém, než jsme si někdy před více než deseti lety myslely. Myslely společně s Mgr. Janou Nejezchlebovou, která je velkým bojovníkem na poli informační gramotnosti a informační výchovy.

Osnovy informační výchovy, zpracované v rámci tvorby školských vzdělávacích programů Obchodní akademie a VOŠ ve Valašském Meziříčí najdete v příloze tohoto článku, který byl zveřejněn v elektronickém čísle Duhy 2/2011: <http://duha.mzk.cz/clanky/informacni-vychova-na-skolach-utopie-ci-realita>.

Po poradě s vedením školy bylo rozhodnuto, že školské vzdělávací programy informační výchovy budou zpracovávány pro studenty 1. a 4. ročníků.

ŠVP jsou zpracovávány, ale bohužel prozatím nejsou realizovány – především proto, že učitelé informačních a komunikačních technologií se necítí být kompetentní tato témata vyučovat. V případě, že by informační

výchovu učil knihovník, musely by se ubrat hodiny v rámci ICT, tedy konkrétně výpočtářům, kteří s tím samozřejmě nesouhlasí. Naštěstí zůstala zachována výuka v klasifikovaném předmětu Zpracování informací. Tento předmět vyučují ve 2. ročníku a v podstatě se v něm realizují témata uvedená ve zmíněných osnovách.

Učitel si již nevystačí jen s křídou a tabulí

Lea Provazníková

V dnešní škole si už učitel nevystačí s křídou a tabulí. Současní žáci i studenti jsou nároční a vyžadují vyučování zábavnou formou, v opačném případě ztrácejí zájem o probíranou látku a svůj čas a pozornost investují do podbízivějších projektů, než je teoretický výklad nebo jednotlivé cvičení z učebnice.

Chce-li se škola vyrovnat s konkurencí nabídek okolního světa, musí se dobře rozhlížet a pečlivě vybírat z nabízejících se možností. Zároveň musí mít učitel na mysli, že hlavním aspektem školní činnosti je vyučování a výchova, nikoli jen zábava. Lacině podbízění může vést (a často také vede) k degradaci školy jako vzdělávací instituce a k výsměchu znalostem, které se jeví jako nepotřebné a snadno dohledatelné.

Nesmíme ale zapomínat, že **žák i student se ve škole už především myslí** a toho bez potřebných vstupních informací nelze dosáhnout. Uvědomme si, že myšlenkové procesy jsou leckdy velmi složité a nikdy nevíme dopředu, jaká, byť zdánlivě nedůležitá informace, nás posune kupředu. Je proto těžké předem stanovit, které informace jsou pro život relevantní a které ne. Pro myšlenkový proces je každopádně důležité vědomosti „vlastnit“, abychom měli látku k myšlení vždy pohotově připravenou. Nejsou vzácností případy, kdy převratná myšlenka člověka napadne jen tak náhodou v neobvyklé a naprosto nepřipravené situaci.

Není to vždy pravidlem, ale čím více materiálu k přemýšlení máme, tím pestřejší a mnohotvárnější mohou naše myšlenky být.

Jak pracovat s IT ve vyučování?

Dnes tak často používaná a lákavá výmluva, že vše lze nalézt na internetu (i o tom bychom mohli diskutovat), ztrácí ve světle předchozích argumentů na síle, neboť budeme-li spoléhat na takto získávané informace, nebudeme schopni bez počítače ani obvyčejného rozhovoru. *Paradoxem je, že IT nás zahltily tolika dostupnými poznatky, že jsme často rezignovali na úsilí se něčemu naučit, neboť nás přepadá pocit marnosti. Všechno se naučit nemůžeme a na nepatrný zlomek vědomostí, který jsme schopni obsáhnout, je škoda plýtvat energií.* Kromě toho nás materiální společnost vybízí spíše ke konzumu a tedy k užívání si života a všech již dosažených hodnot. Nač věnovat úsilí na poznání něčeho, co už kolem nás funguje? Přesto nesmíme polevovat ve snaze co nejpřístupnější, nejzábavnější a přitom co nejméně zkreslující formou přiblížit mladým lidem současný stav vědění.

Práce s IT ve vyučovacích hodinách skrývá řadu úskalí. Prvním z nich je zcela jistě **nedostatečné vybavení učeben**, dále **neochota vedení škol** k podobným projektům a v neposlední řadě také **nepřipravenost** a nedostatečná

zkušenost **pedagogů**. I v případě, kdy se najde dostatek vůle prosadit nové postupy, vyplouvají během hodin samotných další problémy.

Chceme-li žákům připravit hodinu překypující nápady, obrázky, grafy, soutěžemi. . . dostaví se k našemu zklamání brzy nuda a lhostejnost. A tady nastupuje důležitá role učitele, jeho umění využít ve vhodnou dobu tu nejsprávnější z možností – ať už je to dataprojektor, interaktivní tabule, magnetofon a někdy i jen tabule s křídou. Vše pochopitelně provází nezastupitelný výklad učitele, jeho pedagogické a psychologické zkušenosti a dovednosti.

Příklady spojení klasické výuky a moderních prvků IT

Naše škola, SPŠE a VOŠ Pardubice, má v mnohém jednodušší pozici. Z elektrotechnického zaměření školy vyplývá, že naše technické vybavení je nadstandardní a zkušenost učitelů s IT větší než jinde. Když se k tomu připočte i bezvýhradná podpora vedení školy těmto postupům ve výuce, je naše startovní pozice velmi dobrá.

Velmi přínosná je i úzká spolupráce informačního centra školy, ve kterém je k dispozici knihovna, studovna s počítači a v neposlední řadě také zázemí v podobě spolehlivých pracovníků. Hned na začátku studia se naši žáci účastní lekcí informační výchovy, ve kterých se seznamují se systémem knihoven, pravidly elektronického vyhledávání informací a tvorbou citací. Tyto poznatky využívají v mnohých předmětech po celou dobu studia.

Praktická práce s těmito informacemi probíhá posléze v různých hodinách. Cílem vyučovacích hodin je spojení klasické výuky a moderních prvků IT.

Prolnutí poznatků získaných z elektronických i tištěných zdrojů se nejlépe uplatní v hodinách literární výchovy. V hodině týkající se moderního umění počátku 20. století je možné efektivně pracovat s obrazovým materiálem. Výstupem z hodiny je pak prezentace vlastního projektu pomocí IT.

V hodinách komunikace v českém jazyce může být pro žáky zajímavé hledání významů slov v různých

souvislostech a následná eliminace nevhodných nebo nesouvisejících pojmů. Přitom používáme ve vyhledávací rozšířené hledání a ověřujeme informace ve více zdrojích.

V cizím jazyce lze při rozšiřování slovní zásoby využít internet i zpracované projekty na interaktivní tabuli. Aktuální videa ze zahraničních médií mohou být prubířským kamenem pro simultánní tlumočení. Při hledání cizojazyčných textů je třeba ověřovat jejich autenticitu z ověřených zahraničních zdrojů. Velmi vhodné je i využití elektronických slovníků.

Na základě práce se studenty lze shrnout klady a zápory práce s IT (viz čtyři videozáznamy z výuky v závěru tohoto článku v elektronickém čísle časopisu Duha 1/2011: <http://duha.mzk.cz/clanky/ucitel-si-jiz-nevystaci-jen-s-kridou-tabuli>).

Plusy

1. snadná dostupnost velkého množství informací
2. zajímavé možnosti grafického zpracování + ušetření času při vypisování poznatků
3. názorné zobrazení situací, dějů, obrazů
4. oblíbenost práce s PC
5. rychlost při výběru informací

Mínusy

1. malá motivovanost k jejich získávání a osvojování
2. následná kompilace již zpracovaných poznatků, plagiátorství
3. častý nezáměr o prameny, originály, vlastní kresby a náčrty
4. rozvolňování společenských vazeb, úbytek četby
5. nutnost ověřování z více zdrojů

Na závěr je třeba připomenout, že výchova a vzdělávání jsou tvůrčí prací, ne násobkou aplikovatelnou vždy stejným způsobem. Proto je a bude vždy nezastupitelnou úloha a individuální přístup učitelů, knihovníků, pracovníků informačních služeb a také vychovatelů. Využijme tedy z nabídky IT to nejlepší, co nám nabízí, a splňme svou úlohu při předávání těchto poznatků našim žákům.

Informační vzdělávání – odkud začít a kam jít?

Lenka Navrátilová

Informační vzdělávání, čtenářská gramotnost a rozvíjení systematické práce s dětmi a studenty. Tyto pojmy jako knihovníci slyšíme stále častěji a častěji. Řešíme strategie informačního vzdělávání ve svých knihovnách, snažíme se najít nejlepší cestu, jak se s touto výzvou, a podle mého názoru také klíčovou oblastí současného knihovního oboru, vyrovnat a smysluplně naplnit její cíle.

V Městské knihovně v Poličce se intenzivně zabývám problematikou informačního vzdělávání (IV), vytvořením modelu spolupráce místních i okolních škol s naší knihovnou. V příštím školním roce tak knihovna školám nabídne komplexní nabídku pro jednotlivé stupně vzdělávání, která bude flexibilní a nadále modelována podle potřeb pedagogů, knihovníků a zejména studentů a žáků. Dovolte mi proto, abych v kostce popsala můj pohled a názor na danou problematiku i přípravu koncepce IV.

Současná situace informačního vzdělávání

Práce s informacemi a informačními zdroji prostupuje našimi životy bez ohledu na jakékoliv společenské členění. S informacemi a informačními technologiemi se jednoduše musí vypořádat každý. Na způsobu, jakým jedinec tuto schopnost prokáže, záleží často úroveň jeho budoucího osobního i profesního bytí. Po dlouhou dobu bylo jednoznačným trendem zajistit veřejnosti vzdělání v oblasti ovládání informační techniky jako nástroje. V současnosti se na druhou stranu stává palčivým problémem vypořádat se s přívalem informací a nároků, které jsou na jedince v informační společnosti kladeny, i díky informační technice.

V průběhu života na jedince působí vnější i vnitřní faktory odlišnou intenzitou. Pro potřeby knihovníků shledávám jako zásadní faktory školy, mimoškolních aktivit, rozvíjení čtenářských postojů a strategií, vyvolání zájmu a motivace u čtenářů i nečtenářů. Knihovna působí jako instituce vzdělávací, která se školou spolupracuje a je jí partnerem. Docházka do knihovny, na rozdíl od té školní, není a neměla by být povinnou. Nejen knihou se snažíme oslovit jedince přirozeně a nenásilně, bereme ohled na jeho individualitu a jedinečnost. Knihovna navíc disponuje tou výhodou, že je schopna efektivně pracovat jak se školním, tak s rodinným prostředím. V současné době většina knihoven, zejména městských, svoji pozici na tomto poli stále hledá. Tím ovšem nemyslím oblast podpory čtenářství, to knihovny ovládají směle a nabízejí mnoho projektů a programů, které malé čtenáře zajímají a jsou přínosem. Přistupujeme ale k hlubší práci s textem, analýze a dalšímu použití získaných informací? Umíme studenty přivést k tomu, aby kriticky mysleli? Práce s katalogy a databázemi je bez debat ovládnutá, vždyť je to naše domácí hřiště. V prostředí knihoven ale dle mého názoru pokulhává práce se zdroji, které jsou našim studentům a žákům jednoznačně nejbližší – Google, Facebook, Youtube a mnoho dalších.

První zásadní otázkou tedy je jaké cíle sledujeme? Čeho chceme dosáhnout a na jaké oblasti se zaměřit?

Charakterizovat lze hned několik oblastí: **práce s informačními zdroji** (katalogy, databáze); samostatnou kapitolou je jistě **práce s Internetem** – vyhledávače typu Google, sociální sítě Facebook (který může být velmi silným vzdělávacím nástrojem); v neposlední řadě také **rozvoj čtenářské gramotnosti**, tedy práce s literárními i naučnými texty, kde by cílem mělo být porozumění textu

a následná schopnost s ním pracovat a používat jej. Plagiátorství, citační etika, etika na Internetu aj. Cíle lze shrnout a formulovat například takto: *informačně vzdělaný jedinec umí stanovit svoje informační potřeby a priority a podle tohoto se orientovat. Hodnotí informace a začleňuje je do svého vlastního vědomostního aparátu.* Základním hlediskem je proto rozvíjet informační gramotnost od prvopočátku vzdělávacího procesu. Považuji za nezbytné, aby žáci na základních školách procházeli čínorodými výukovými programy, které je podnítl k dalšímu zájmu o okolní svět. To vše ovšem klade vysoké nároky na práci učitelů a knihovníků, stejně tak jako na výchovu v rámci rodiny.

Kde a jak začít

Domnívám se, že problematika informačního vzdělávání je slibně a systematicky řešena na vysokých školách, i na středních školách pozvolna vznikají různé iniciativy a plány pro přípravu studentů k orientaci v dnešní informační společnosti. Otázkou ovšem zůstává kvalita a rychlost pokroku v oblasti informačního vzdělávání na základních školách. Právě tento stupeň vzdělání je základem veškeré další erudice.

V současné době bohužel nejsou zpracovány žádné komplexnější koncepce informační výchovy pro základní, střední nebo střední odborné školy. Záleží tedy na každém jednom knihovníkovi, kterak se se svým úkolem vypořádá a jakou zvolí strategii, ať už jde o didaktiku, metodiku i výukové materiály. Část knihoven má například pevnou nabídku tzv. lekcí v knihovně – vyhledávání v katalogu, databáze, primární a sekundární zdroje a samozřejmě lekce na literární téma. Pedagog si tak vybere z fixní nabídky a se studenty do knihovny dorazí. Jiné knihovny se věnují výhradně literárním tématům a podpoře čtenářské gramotnosti, informační vzdělávání jako takové nenabízí. Ne snad proto, že by nechtěli, ale proto, že zkrátka neví, odkud začít a kam jít.

V průběhu svého studia na Katedře informačních studií a knihovnictví v Brně informační vzdělávání a práce se studenty zajímala, logickou volbou tedy byla i diplomová práce na toto téma. Vytvořila jsem teoreticko-aplikační práci modelové spolupráce základní školy a knihovny se zaměřením na první stupeň. V praxi jsem realizovala výukové lekce zaměřené zejména na literární témata a práci s textem naučným i beletristickým. Poté, co jsem nastoupila do Městské knihovny v Políčce, jsem se oblasti IV věnovala nadále. Moje počáteční představy, že studenti by měli docházet do knihovny pravidelně každý měsíc, se okamžitě rozplynuly. Pozice městských knihoven je neobvykle složitá a těžká. Spektrum školských zařízení, byť na malém městě, je velmi široké. Propojit práci na různých stupních MŠ, ZŠ a SŠ v podobě gymnázia a odborných škol je opravdu oříšek. Jak se jej snažíme rozlousknout v Políčce?

Strategie přípravy IV

V první řadě navazujeme úzký kontakt s pedagogy, ptáme se, co oni sami shledávají jako důležité pro další studium, co studenti a žáci potřebují, co je zajímavá a samozřejmě konzultujeme tematické zapojení lekcí v knihovně do jednotlivých Školních vzdělávacích programů. Tak totiž i sami pedagogové uspořádají učební plán tak, aby měli prostor pro vzdělávací aktivity v knihovně. Spolupráce s pedagogy a dialog nad společnou prací je velmi silným nástrojem, který práci v knihovně výrazně zefektivní a posune všechny zapojené strany (včetně studentů) o hodný kus dál. I z důvodu nedostatečných prostor a vybavení docházíme za studenty i do škol... oni za námi, my k nim.

Mateřské školy navštěvují knihovnu prozatím pouze sporadicky. Připravujeme proto program prvního seznámení v knihovně, čtení příběhů, povídaní o knížkách a doplňující výtvarné aktivity. Při nástupu do první třídy se pro dítě stává knížka dennodenním partnerem. Do knihovny chodí poznávat a vybírat své

první čtení, zažijí i první autorská čtení a setkání se spisovatelem. V průběhu prvního stupně pracujeme zejména s knihou, rozvíjíme čtenářské návyky, práci s textem, hodnocení informací a jejich další využití, zaměřujeme se i na tvůrčí psaní a schopnost získané informace dále komunikovat.

Přechod na druhý stupeň ZŠ je doprovázen změnami návyků a chování – děti i ve volném čase do knihovny přestávají chodit. Jejich zájem se začíná orientovat silně na práci s počítačem a brouzdáním na Internetu. Proto i práce v knihovně přechází na tuto rovinu, vyhledávání na Internetu, získávání a hodnocení informací v tomto prostředí. Ovšem to vše v propojení. Na druhém stupni například skupiny dětí vyráběly knihu, veškeré informace hledaly na Internetu, využívaly různé zdroje a hodnotily jejich věrohodnost, citovaly. Ke konci základní školní docházky by děti měly být připraveny na nároky, které na ně budou kladeny na školách středních. Narážíme ale na otázku *Jaké nároky to jsou? Jaká je skupina znalostí a schopností žáka deváté třídy z pohledu informačního vzdělávání?*

Střední odborné školy a gymnázia jsou další kapitolou. Vyhledávání informací související s oborem, který studenti absolvují. Hodnocení relevantních informací, práce s periodiky, různými typy médií. Vlastní tvorba, práce s textem, vyhledávání na Internetu, sociální sítě jako vzdělávací prvek, nové nástroje na sdílení informací a jejich prezentaci... témat a okruhů je nepočítaně. Jak a pro co chceme studenty připravit? Pro praxi nebo pro studium na vysoké škole? Nároky jsou různé, různé také musí být naše strategie IV. Jeden prvek by ale měly mít společný – propojenost jednotlivých témat. Není efektivní ani zajímavé soustředit

se pouze na vyhledávání v katalogu, jen na regionální literaturu, práci s Google, snažíme se tvořit komplexní a akční lekce, kde student propojí veškeré aspekty svých schopností a praktickou formou doplní neznalosti.

Citace: *Na každém dalším stupni vzdělávání čeká studenta nový knihovník, který jej provede dalším studiem. V případě, že chceme informační výchovu řešit systematicky a efektivně, musíme mezi sebou být na různých stupních studentova života propojeni.*

Co je platné, že vysokoškolská knihovníci mají jasně dané standardy a výborně vypracované koncepcce, když k nim studenti přijdou bez sebemenších základů? Ale ptejte se hlavně: co potřebuje student a co jej zajímá??? Inspirativním a přínosným v této oblasti byl seminář Informační vzdělávání uživatele ve veřejných knihovnách, který se konal v dubnu v Hradci Králové, kde se sešli knihovníci z různých velkých knihoven, zejména z městských a krajských. Každý s jinými zkušenostmi a možnostmi společně vše sdíleli, na prakticky zaměřených workshopech vymýšleli, kam a jak pokračovat dál. Druhým velmi zajímavým a užitečným projektem je NAKLIV – Národní klastr informačního vzdělávání, pod jehož záštitou byl v květnu uskutečněn Národní seminář IV. Tyto dvě sekce zabývající se stejnou problematikou na různých úrovních mají opravdu neuvěřitelný potenciál – v případě, že budou schopny se spojit a pracovat komplexně v rámci společných aktivit a cílů.

Citace: *Jeden může obohatit druhého a posílit tak sám sebe. Stejně je to s knihovníky a pedagogy, i s knihovníky navzájem. Proto sdílejme svoje zkušenosti a společně tvořme systematický a propojený systém informační výchovy v knihovnách.*

Slavnostní setkání knihoven obcí Jihomoravského kraje

V pondělí 4. dubna 2011 se v Moravské zemské knihovně konal 1. ročník slavnostního setkání knihoven, obcí Jihomoravského kraje, na kterém byly **oceněny nejlépe pracující neprofesionální knihovny**. Setkání připravila Moravská zemská knihovna v Brně ve spolupráci s pověřenými knihovnami kraje za podpory Krajského úřadu Jihomoravského kraje.

Za Jihomoravský kraj se setkání zúčastnil Pavel Balík, radní za oblast kultury a Tomáš Drobny, vedoucí odboru kultury a památkové péče JMK. Za Knihovnický institut Národní knihovny ČR přijala pozvání paní Ladislava Zemánková. Setkání se zúčastnili také starostové oceněných knihoven a zástupci pověřených knihoven.

Již delší dobu hledalo oddělení knihovnictví MZK vhodnou platformu pro prezentaci činnosti neprofesionálních knihoven. Každoročně v listopadu se v MZK koná koordinační porada profesionálních knihoven JMK a jejich zřizovatelů. Zejména v posledních letech byl v rámci programu zařazován blok věnovaný obecním knihovnám. Vzhledem k jejich specifickému postavení a celkovému počtu (k 31. 12. 2010 celkem 545 knihoven) bylo rozhodnuto uspořádat každoročně v jarním termínu setkání malých obecních knihoven spojené s oceněním jejich práce za účasti zřizovatelů a zástupců kraje.

Jedním z důvodů konání slavnosti byla i nová Koncepce rozvoje regionálních funkcí v Jihomoravském kraji

na období let 2011–2014, která byla připravena ve spolupráci s pověřenými knihovnami kraje. Koncepce si klade za cíl za pomoci veřejných knihovnických a informačních služeb při zkvalitňování výkonu regionálních funkcí usilovat o podporu celoživotního vzdělávání a rozvoj kulturních a vzdělávacích potřeb a zájmů všech obyvatel. A právě podpora neprofesionálních knihoven, zejména zavádění automatizace, webových stránek, rozšiřování nabídky výměnných fondů a zvyšování zájmu obcí o nákup a zpracování KF za pomoci pověřených knihoven, by měla zajistit její naplňování.

Nezastupitelnou úlohu při realizaci cílů koncepce má krajská dotace na regionální funkce. Jedná se o odborné knihovnické činnosti, jejichž cílem je udržení vysokého standardu poskytovaných knihovnických a informačních služeb ve všech – i v těch nejmenších – knihovnách kraje.

Na 1. ročníku slavnosti bylo oceněno **dvánáct knihoven**, které byly nominovány regionálními odděleními pověřených knihoven. Z každého regionu mohly být navrženy až dvě obecní knihovny, Knihovna Jiřího Mahena v Brně mohla navrhnout svoje pobočky. Ceny byly uděleny jako vyjádření uznání obecní knihovně za její činnost a zásluhy o rozvoj veřejných knihovnických a informačních služeb a celkový rozvoj kulturního života obce. Poděkování patří také zřizovatelům knihoven, bez jejichž podpory by nemohly knihovny poskytovat služby v takovém rozsahu

a kvalitě. Mezi sledovaná kritéria při hodnocení činnosti patřily velmi dobrá činnost knihovny, aktivita knihovníka při modernizaci a automatizaci knihovny, úspěšná kulturně výchovná činnost, případně dlouholetá práce v knihovně. Oceněné knihovny obdržely diplom a věcnou a finanční odměnu. Součástí programu slavnostního setkání bylo hudební vystoupení divčího tria Základní umělecké školy v Havlíčkově Brodě.

Setkání bylo zakončeno prohlídkou knihovny a pozvánkou na malé občerstvení. Z prvních reakcí knihoven bylo možné zaznamenat pozitivní ohlas na průběh celé akce. Zejména oceněné knihovny si považují uznání, kterého se jim dostalo a které je pro ně impulsem do jejich další knihovnické práce.

OCENĚNÉ KNIHOVNY VE ZKRATCE

Místní knihovna Němčice

Knihovnice: Marta Sadecká

Pověřená knihovna: Městská knihovna Blansko

Vedoucí regionálního oddělení: Helena Jalová

Z vyjádření pověřené knihovny k nominaci: „Knihovna zahájila aktivity na podporu čtenářství u dětí, funguje současně jako komunitní centrum obce. Paní Marta Sadecká aktivně spolupracuje s mateřskou školou a dalšími složkami obce při rozvíjení kulturní činnosti pro širokou veřejnost. Podílí se také na meziknihovních aktivitách regionu. Dokázala oslovit dětské čtenáře a získat je pro aktivity v knihovně.“

Místní knihovna Úsobrno

Knihovnice: Hana Matoušková

Pověřená knihovna: Městská knihovna Boskovice

Vedoucí regionálního oddělení: Zdeňka Mířková

Knihovna byla nominována především z důvodu soustavné a kvalitní práce s dětskými čtenáři, které se paní knihovnice věnuje. Oceněna byla i práce s dětmi z místní mateřské školy a 1. stupně základní školy, která v obci působí, a především zapojení místní romské rodiny. A dále za velkou snahu učinit i z tak malé knihovny komunitní centrum, kde mají možnost se scházet všichni obyvatelé této malé obce.“

Pobočka v městské části Maloměřice a Obřany

Knihovnice: Radka Müllerová

Pověřená knihovna: Knihovna Jiřího Mahena v Brně

Vedoucí poboček: Alena Rybářová

Z vyjádření pověřené knihovny: „Pobočka je jedinečná svým zdařilým a příjemným interiérem, který je výsledkem architektonického návrhu. K nabízeným aktivitám patří pestrá škála kulturně vzdělávacích aktivit pro školy i veřejnost. Knihovna má velmi prestižní postavení v městské části a těší se podpoře místní radnice, se kterou úzce spolupracuje a která její činnost podporuje finančními prostředky ze svého rozpočtu. Pobočka je pro svou vynikající kulturně vzdělávací činnost vnímána místními občany jako kulturně společenské centrum, které poskytuje možnosti dalšího vzdělávání a rozvoje a přispívá k propagaci Knihovny Jiřího Mahena jako celku.“

Pobočka v městské části Židenice

Knihovnice: Dana Vymazalová

Pověřená knihovna: Knihovna Jiřího Mahena v Brně

Vedoucí poboček: Alena Rybářová

Z vyjádření pověřené knihovny: „Pobočka veškerou svou činností přispívá ke zvyšování kulturní a vzdělanostní úrovně obyvatel. Rekonstrukce pobočky i její interiéru byl řešen ve spolupráci s architektem. Pobočka je koncipována jako knihovna rodinného typu pro všechny věkové kategorie. Má samostatný prostor pro děti i pořádání besed, internetová pracoviště, volný výběr i místo pro relaxaci a studium. Díky kvalitě své činnosti má pobočka velmi prestižní postavení ve své městské části a tím velkou měrou přispívá k propagaci a pozitivnímu povědomí o Knihovně Jiřího Mahena jako knihovny pro město. Je místními občany vnímána jako společenské a kulturně vzdělávací centrum, které přispívá k osobnostnímu rozvoji každého z nich.“

Místní lidová knihovna v Silůvkách

Knihovnice: Jiřina Zdražilová

Pověřená knihovna: Městská knihovna Kuřim

Vedoucí střediskové knihovny: Stanislava Kubíková

Knihovna byla nominována zejména za dlouholetou práci paní knihovnice, na podzim 2011 oslaví Jiřina Zdražilová šedesát let práce v knihovně. Od roku 2006 je

v knihovně počítá s internetem, v roce 2010 byla zapojena do Regionálního knihovního systému, který za pomoci dotace VISK 3 pořídila Městská knihovna v Kuřimi.

Obecní knihovna Prštice

Knihovnice: Jiřina Geryková

Pověřená knihovna: Městská knihovna Kuřim

Vedoucí střediskové knihovny: Stanislava Kubíková

Paní Geryková věnuje pozornost zejména práci s dětmi. Pro ty, které neumí nebo se teprve učí číst, pořádá tzv. Pohádkové středy, kde se děti seznamují prostřednictvím pohádek a příběhů s krásou mluveného i psaného slova.

Místní knihovna Brod nad Dyjí

Knihovnice: Martina Woznicová

Pověřená knihovna: Městská knihovna Břeclav

Vedoucí regionálního oddělení: Jarmila Smolová

Knihovna patří k nejmenším v regionu. Je hodnocena jako jedna z nejlepších se srovnatelným počtem obyvatel (do 500). Je centrem kulturního dění a oblíbeným místem setkávání všech věkových skupin. Přínosem pro činnost knihovny je dobrá spolupráce se zastupiteli obce.

Místní knihovna Dolní Dunajovice

Knihovnice: Miroslava Lačková, Věra Šustková

Pověřená knihovna: Městská knihovna Břeclav

Vedoucí regionálního oddělení: Jarmila Smolová

Knihovna je hodnocena jako jedna z nejlepších v obcích se srovnatelným počtem obyvatel (nad 1 000 obyvatel). Je centrem kulturního dění a oblíbeným místem setkávání. Obě knihovnice věnují systematickou péči dětským čtenářům, nezapomínají ani na doplňování praktických zkušeností z dlouholeté praxe v knihovně o nové poznatky z oboru, zúčastňují se seminářů a školení pořádaných pověřenou knihovnou.

Obecní knihovna Ratíškovice

Knihovnice: Marie Škorpičková

Pověřená knihovna: Městská knihovna Hodonín

Vedoucí regionálního oddělení: Magda Švejarová

Knihovna velmi dobře spolupracuje s obcí, podpora obce je patrná na celkové činnosti knihovny a jejím vybavení.

Původně neprofesionální knihovna se stala knihovnou profesionální. Paní knihovnice se zajímá o možnosti vícezdrojového financování. Získané prostředky slouží k rozvoji knihovny a napomáhají získávat nové čtenáře a návštěvníky.

Místní knihovna Želetice

Knihovnice: Eva Chroměčková

Pověřená knihovna: Městská knihovna Hodonín

Vedoucí regionálního oddělení: Magda Švejarová

Knihovna slouží současně jako komunitní centrum, které využívají všechny zájmové skupiny. Velmi dobrá spolupráce je s obcí. Paní knihovnice má zájem o nové trendy, které se snaží prosazovat i v knihovně.

Místní knihovna Hostěrádky-Rešov

Knihovnice: Jarmila Urbánková

Pověřená knihovna: Knihovna Karla Dvořáčka ve Vyškově

Vedoucí regionálního oddělení: Jaroslava Barová

Z vyjádření pověřené knihovny: „Paní Jarmila Urbánková je velmi svědomitá a o práci v knihovně má dlouhodobý zájem, který přesahuje její pracovní povinnosti. Snaží se svou práci neustále vylepšovat a návštěvníci vždy mohou zhlédnout nějakou výstavku. Na propagaci akcí využívá i osobních pozvánek a její osobnost dodává akcím příjemný až domácí charakter. Obecní knihovna Hostěrádky-Rešov splňuje všechny předpoklady k nominaci na nejlépe pracující obecní knihovnu okresu Vyškov.“

Místní knihovna Vedrovice

Knihovnice: Hana Ivanovičová

Pověřená knihovna: Městská knihovna Znojmo

Vedoucí regionálního oddělení: Jana Nachtneblová

Z vyjádření pověřené knihovny: „Knihovnice Hana Ivanovičová dokázala za velice krátkou dobu působení ve své funkci (od srpna 2010) vytvořit z knihovny komunitní centrum obce. Mezi její hlavní zásluhy patří přestěhování knihovny do nově rekonstruovaných prostor Muzea a informačního centra, vytvoření webových stránek, zahájení kulturní a vzdělávací činnosti v knihovně a podpora dětského čtenářství.“

Jednoho dne v městské knihovně...

Devadesáté výročí existence veřejné knihovny města Brna je dlouhá historie utvářená z jednotlivých dnů, v mnohém si podobných a v mnohém výjimečných, ať už se udály na samém počátku či ve dnech zcela nedávných. Za dobu své existence zažila chvíle chmurné i veselé, ale přes mnohá úskalí se stala druhou největší městskou veřejnou knihovnou v ČR, získala četná ocenění a je trvalou součástí brněnského kulturního, vzdělanostního a společenského prostředí, kde působí jako prvek rozvíjející pozitivní tvář města – města pro rodiny.

Nadčasový Jiří Mahen

Dne 1. února 1921 byla založena Brněnská veřejná knihovna obecní a ten den také nastoupil i její první knihovník **Antonín Vančura – Jiří Mahen**. Počátky knihovny však nebyly jednoduché. Bylo nutné nejdříve vybudovat potřebný fond. Byla dána podmínka, že knihovna nesmí být otevřena dříve, dokud nebude mít alespoň 10 tisíc knih. A to se podařilo až v roce 1922. Knihovna dostala v německé obecní škole na Veveří ulici dvě místnosti a 20. listopadu byla otevřena spolu se čtrnácti filiálkami. Ze zažloutlého

výkazu se dočítáme, že ke konci roku 1922 vlastnila knihovna 13 228 knih, měla 235 čtenářů a byla otevřena 4 dny v týdnu po každé 2 hodiny. Půjčovalo se za poplatek 5, 8, a 11 Kč. Ze zprávy pokladní pak zjistíme, že příspěvek od obce činil 139 311 Kč a byly zde tři placené síly a jeden pracovník bez odměny.

Ačkoliv nás dělí devadesát let, poslání, úkoly knihovny se v tom základním neliší. Není to však výsledek nějaké zkosnatělosti, ba naopak nadčasové role knihoven. Mahen vždy hájil a představoval knihovnickou činnost jako *promyšlenou tvůrčí práci s hlubokým výchovně vzdělávacím posláním a jako živé kulturní středisko*. A tak je tomu stále. Srovnáme-li jeho tehdejší každodenní aktivity s dnešními, shledáme, že činíme totéž. Nic na tom nemění fakt, že náš slovník i nástroje jsou poněkud jiné. Své první akvizice ručně zapisoval do katalogizačních lístků a my je ještě dnes s úctou uchováváme. Těžká katalogizační skříň, o kterou se Mahen na jedné z fotek opírá (viz obrázek níže), již dávno ztratila své původní poslání. Ale rozhodně je fotogeničtější než on-line katalog v PC. Těžko říct, zda se za dalších devadesát či více let někdo se stejným dojetím bude dívat na síťově sdílené počítačové katalogizační záznamy. Ale věřme, že jejich sofistikovaný obsah bude i pro budoucí uživatele užitečný.

Již ve dvacátých letech minulého století Mahen věděl, že nestačí existovat, ale že se o tom musí vědět. S nezměrnou energií psal, přednášel, diskutoval, přesvědčoval. Dnes na to máme marketingové a PR specialisty. Informace veřejnosti přisouváme prostřednictvím webových stránek, jsme na facebooku, zasíláme elektronický newsletter, šíříme informační bulletin, letáky, pozvánky, číst, slyšet a vidět nás můžete v médiích, lidé se mohou prostřednictvím internetu 24 hodin denně ptát na vše, co je zajímavé.

*Březen – měsíc čtenářů 2010 v podání studentů
Informačních studií a knihovnictví v Brně*

Neslušné chování se trestá pokutou neb vězením?

Pohlédneme-li pak na ty, pro které knihovna vznikla, i zde jsou rysy velmi podobné. Pravda, dnes již v našich statistických výkazech neuvádíme, kolik z počtu obyvatel Brna je národnosti německé, ani zda naši čtenáři jsou dělníci, úředníci, učedníci, zřizenci, rolníci či příslušníci volných zaměstnání. Ale ať už to byli a jsou příslušníci jakéhokoliv stavu, byli mezi nimi vždy tací, kteří si služeb veřejné knihovny cenili, i tací, kterým naopak byla přítelost k věcem nekalým. Proč bychom jinak našli ve starých archívech vývěsky typu: „*Neslušné chování se trestá pokutou od 2-200 Kč neb vězením od 6h do 24 dnů*“. Tedy k takovým nástrojům dnes opravdu nesaháme. Možná je to škoda. Naše absolutní otevřenost bohužel nese i negativa v podobě devastace zařízení a krádeží. Ale takové věci nás rozhodně neodradí od našeho kréda být institucí profesionální a přátelskou, vítající všechny, kdo ctí hodnoty a nastavená pravidla.

Atmosféru knihovny vytváří lidé, kteří zde pracují

Klíčové proto je vyjádřit také jedinečnou atmosféru, která se knihovnou prolíná od doby jejího vzniku po dnešek. Atmosféru vytvářenou lidmi, kteří zde pracují. Díky nim je knihovna nejen profesionální, ale především lidsky přívětivá a vstřícná. Někteří z našich návštěvníků se s námi o tento pocit neváhají podělit. Za všechny dva zcela čerstvé:

"Přečetla jsem si v novinách inzerát, že Mahenova knihovna pořádá počítačové kurzy pro důchodce. Velmi mě překvapilo, že je někdo ochoten dělat něco pro důchodce. Sešla se tam výborná parta a já měla pocit, že jsem se ocitla v jiném světě. Dva sympatičtí mladí mužové se nám věnovali, vše vysvětlili, žádný dotaz nezůstal bez odezvy". A jiná čtenářka z pobočky: „V těchto místech se cítím jako doma. Je to pro milé a vlnivé zacházení vzdělaných knihovnic, které dovedou poradit a pohládít slovem". Věříme, že nás většina z našich každoročních více jak 800 tisíc návštěvníků vnímá podobně pozitivně.

Rozbalujeme narozeninové dárky

Ve svém devadesátiletém bytí je knihovna moderní, energickou, současně chytrou a přívětivou dámou plnou nových nápadů. Je tu pro město Brno, jeho obyvatele a návštěvníky. Proto i oslavy výročí budou mít podobu dárkových balíčků, které budeme v průběhu celého roku s veřejností „rozbalovat“. Ten první hned v únoru jsme otevřeli výstavou „*Již 90 let s Vámi*“, stejnojmenným soutěžním kvízem a v týdnu od 14. do 20. 2. mohli čtenáři získat roční registraci zdarma. V březnu jsme nabídli náctiletým fotografické kouzlení s názvem „*To by se Mahen divil*“. K půjčení jsou nově i čtečky elektronických knih. V květnu se konal „*Koncert ve tmě a pod hvězdnou oblohou*“, a „*Zahradní slavnost a vysazení stromu jménem Mahenovník*“. V říjnu se pak mohou všichni osobně přesvědčit v průběhu „*Otevřeného odpoledne*“, co vše knihovna dělá a umí. A veřejnosti se také budeme ptát, jak naše služby vnímá, co dalšího by si přála. Protože spokojenost našich uživatelů je pro nás odměnou i závazkem. Abyste nic nepropásli, sledujte všechny naše informační kanály. Aktuality k průběhu výročí najdete na <http://www.kjm.cz/jiz-devadesat-let-s-vami> a podrobnosti ke všem akcím pak na www.kjm.cz. Těšíme se na Vás.

Libuše Nivnická

Jiří Mahen v pracovně

Královské zrcadlení Hodonín – Holíč 2011

Městská knihovna Hodonín se v současné době spolupodílí na dvou projektech finančně podpořených z fondů Evropské unie. Jeden projekt je dlouhodobého rázu a trvá od roku 2010 do roku 2012, jde o projekt Společný návrat do 18. století prostřednictvím F. Š. Lotrinského, pána Hodonína a Holíče. Druhý projekt, který bych chtěla představit, nese název Královské zrcadlení Hodonín – Holíč 2011.

Projekt je spolufinancován z Evropského fondu regionálního rozvoje, operačního programu Přeshraniční spolupráce Slovenská republika – Česká republika 2007–2013, oblast podpory: 1.6 Fond mikroprojektů spravovaný Regionem Bílé Karpaty. Přeshraničním partnerem je slovenské Mesto Holíč. Městská knihovna se v rámci tohoto mikroprojektu zaměřila na uspořádání akcí se vzájemnou výměnou dětí a mládeže z Hodonína a z Holíče. Aktivitu probíhají, nebo proběhnou na straně české a také na straně slovenského partnera. Cílem mikroprojektu je poskytnout dětem a mládeži smysluplné volnočasové aktivity, rozšířit nabídku lekcí pro školy o nové lekce zaměřené na české a slovenské příhraničí, vytvořit nové kontakty a vzájemně propagovat partnerská města.

Harmonogram projektu je následující:

V měsících květnu a červnu jsme základním školám nabídli dva typy nových lekcí. Pro žáky 2.–4. tříd ZŠ lekci s názvem „Pohádky na mostě“ pro žáky 5.–6. tříd ZŠ „Zeměpisné putování pohraničím“.

V Městské knihovně v Hodoníně se mladší děti seznamují s pohádkami a pověstmi Hodonínska a slovenského Záhoří. Lekce je věnovaná čtenářským dovednostem, děti poslouchají četbu v jazyce sousedů a porovnávají si znalosti ohledně tradičních pohádkových postav.

Jelikož se knihovna snaží nacházet nová netypická místa pro dětskou četbu (můžeme uvést například čtení dětí hodonínským seniorům v S-centru Písky, nebo Čtení na věži v rámci maratonu čtení v měsíci březnu), i v rámci tohoto mikroprojektu se uskutečnilo netradiční pohádkové klání.

119 žáků prvního stupně ze základních škol z Hodonína z Holíče se sešlo 23. 5. 2011 na lodi Konstancie v přístavišti v Hodoníně a vydalo se na dvě plavby pohádkovou říší jeden a půl hodiny dlouhé. V průběhu plavby byly děti

provázeny královnou Konstancí, loď byla přepadena piráty a děti byly celou dobu tážány ohledně znalostí českých i slovenských pohádkových postav. A jelikož je řeka Morava hraniční řekou, setkaly se také na lodi děti ze Slovenska a Česka a byly tážány ohledně znalostí realii v okolí řeky na české i slovenské straně.

Starší děti poznávají v rámci lekce „**Zeměpisné putování pohraničím**“ zajímavosti z historie a geografie pohraniční oblasti Hodonína a Holíče, porovnávají historické a aktuální mapy a staré fotografie míst se současností. Tyto aktivity probíhají v dětském oddělení Městské knihovny Hodonín a na pobočce Brandlova. Knihovna se podílí na aktivitách jak organizačně, tak personálně, zajišťuje vlastní prostory a techniku. Jedná se o novou aktivitu s tematikou přiblížení míst, kde žijeme – kolem řeky Moravy, pohraničí Hodonína a Holíče. Lekce jsou nabízeny základním školám v Hodoníně a Holíči, učitelé si dle tematických plánů domlouvají v hodonínské knihovně lekci podle věku dětí a lekci se zúčastní vždy celé třídy. Minimální jazyková bariéra a malá vzdálenost přeshraničních měst jsou pro žáky ZŠ Hodonína a Holíče velkou výhodou.

Těchto aktivit se účastní dvě holíčské základní školy a pět hodonínských základních škol.

Fotografuj a poznávej

Mikroprojekt umožňuje také rozšíření volnočasových aktivit pro děti a mládež. Tentokrát jsme se zaměřili na oblast, která dosud v naší knihovně nebyla systematicky rozvíjena a to práci s fotografií jako médiem. Částečně jsme navázali na fotografickou soutěž „Mazlíček“, která byla v knihovně úspěšně vyhlášena v roce 2010 a setkala se s podporou médií a hojnou účastí žáků a studentů, a připravili dvě Fotodílny na velké prázdniny:

Fotodílna I. „Řeka Morava – zrcadlo historie“: pro žáky

2. stupně ZŠ – pro mladé čtenáře z Hodonína a Holíče

Náplní této aktivity – 1. části dílny bude putování v Hodoníně (zámeček, bývalý vodní hrad) kolem řeky Moravy a jejich přilehlých ramen. Dalším cílem putování bude holíčský zámek a okolí Holíče. Během putování budou děti fotografovat a seznamovat se tak zároveň

s přírodou v pohraničí, okolo řeky a s historií. Děti získají základní znalosti techniky fotografování krajiny, vody, architektury za přítomnosti odborného konzultanta – fotografa. Budou mít k dispozici 3 fotoaparáty. Jedná se o novou aktivitu mikroprojektu, aktivita Fotodílna navazuje na fotografickou soutěž pro mladé návštěvníky hodonínských knihoven v rámci Pátků pro talenty, kdy mladí autoři navrhovali možnost rozvíjet pod odborným vedením práci s fotoaparátem a zejména zpracování digitální fotografie. Aktivita Fotodílna I. bude realizována pro deset zájemců (technické zázemí, instruktáž). Čeští a slovenští účastníci budou zastoupeni ve stejném poměru. Účastníky budou návštěvníci z naší knihovny a ze slovenských knihoven nebo ZŠ.

Fotodílna II. – „Řeka Morava – zrcadlo historie“: pro žáky

2. stupně ZŠ – pro mladé čtenáře z Hodonína a Holíče

Tato část dílny se uskuteční v Městské knihovně Hodonín. Průběh a lektorování této aktivity zajišťují hodonínští fotografové, členové občanských sdružení. V rámci této aktivity půjde o opakující se cykly vedení fotografické dílny, ve které si účastníci osvojí dovednosti potřebné pro práci s digitální fotografií. V několika krocích se účastníci seznámí s následujícími dovednostmi:

Den 1.

- Přenos fotografií do PC
- Archivace fotografií a uložení na média

Den 2.

- Odeslání fotografií elektronickou cestou
- Zveřejňování fotografií ve vybrané internetové foto-galerii

Den 3.

- Zpracování fotografií – práce s fotografickým editorem – grafické úpravy a korekce fotografií

Den 4.

- Příprava fotografií pro tisk

Den 5.

- Příprava fotografií k výstavním účelům – výběr, adjustace, prostory, instalace

Propagace výstavy – příprava pozvánek, plakátů

V tomto týdenním cyklu si účastníci osvojí výše uvedené schopnosti praktickými ukázkami a samostatnou prací na PC pod vedením lektora. Týdenní cyklus je minimální potřebný čas pro získání dovedností, které nejsou

běžně součástí školní výuky a přispějí k rozvoji digitální a informační gramotnosti mládeže. Účastníci se budou po týdnech měnit. Celý proces je naplánován na 20 dní, v posledních třech pracovních dnech budou děti připravovat a instalovat putovní fotografickou výstavu. Každé z dětí bude pracovat samostatně pod odborným dohledem lektora – fotografa. Plánovaný počet účastníků je 10 na turnus a je potřeba, aby děti k osvojení digitálních technik vedla samostatná práce na počítači, proto je požadován pronájem devíti notebooků.

Lektor bude vyučovat na počítači s přímým promítáním učebních kroků na plátno přes dataprojektor. Ve výuce je potřeba klást důraz na individuální samostatnou práci a praktické procvičování kroků k upevnění nově získaných dovedností.

Putovní výstava fotografií

1. 9. 2011 – 31. 11. 2011

Výsledkem předcházejících aktivit bude putovní výstava fotografií, která představí práce dětí široké veřejnosti. Konat se bude v Městské knihovně v Hodoníně, v Holíči a Regionálním centru v Hodoníně.

Jelikož je partnerů mikroprojektu více, i aktivit bude více. Zmínila jsem zde ty, které přímo realizuje nebo bude realizovat Městská knihovna Hodonín ve spolupráci se slovenským partnerem.

Dům kultury Hodonín, Město Hodonín a Město Holíč připravily v rámci mikroprojektu také červnovou slavnost Vodního království. Knihovna se podílela i na této aktivitě věnované dětským hrám, zábavným workshopům a to tím, že v rámci rušného dne vytvořila klidovou zónu se čtením krátkých pohádek.

Přínosy a úskalí projektu

Pokud se knihovny chtějí inspirovat a přemýšlí o žádosti o grant na obdobné projekty, je potřeba zvážit několik okolností, se kterými se i my v knihovně musíme vypořádávat v průběhu projektu, v podstatě za pochodu. Městská knihovna Hodonín nedisponuje projektovým pracovníkem, jako je to ve větších knihovnách, a práce na projektu zabere velkou část času od přípravy žádosti,

kommunikaci s partnery, zajištění spolupracovníků (např. lektorů) až po samotnou přípravu konkrétní aktivity, její propagaci a realizaci včetně dodržení pravidel publicity dané smlouvou. A ani realizaci akce vše nekončí, je potřeba kontrolovat objednávky, faktury, smlouvy, napsat zprávy z akcí a doložit dokumentaci. Na realizaci projektu se proto podílí více pracovníků knihovny. Pro získání zkušeností k projektům bych doporučila absolvování Kurzu projektového managementu, který organizuje FF MU.

Další věcí u podobného projektu je to, že knihovna musí zvážit, zda disponuje technikou a vybavením, potřebným pro realizaci projektu a plánovaných aktivit. U tohoto typu projektu nebylo možné využít finanční prostředky na investice, nákup vybavení a techniky, ale spíše na odborné spolupracovníky, vystoupení, služby, publicitu a propagaci, odměny. Při realizaci Fotodílny proto musíme disponovat fotoaparáty i pro účastníky, počítači vybavenými odpovídajícím fotoeditorem, barevnou tiskárnou a projektorem, aby bylo možné vést interaktivní výuku.

Kdo se projektu účastní

Díky projektu pokračuje spolupráce se základními školami ze slovenského Holíče, seznámili jsme se a navázali kontakt s knihovnicemi z Holíče. Hodonínské základní školy, které akce naší knihovny využívají pravidelně, uvítaly možnost setkávání se slovenskými dětmi. A Fotodílny I. a II. jsou otevřeny mladým zájemcům z řad návštěvníků knihovny i široké veřejnosti z Česka i Slovenska.

Bohdana Křepinská

VESELICE – nově otevřená knihovna

Městská knihovna Blansko plní regionální funkce pověřené knihovny pro 69 knihoven ve svém obvodu. Pracovnice regionálního oddělení s těmito knihovnami spolupracují a mimo jiné odborné činnosti pomáhají jejich zřizovatelům, obecním úřadům, se získáním dotací na automatizovaný knihovnický program. Přípravují také odborné knihovnické vzdělávání pro knihovníky a podporují jejich práci s dětskými čtenáři.

Není úplně obvyklé, aby obce rekonstruovaly knihovny nebo je stěhovaly do zcela nových prostor. O to více vedení pověřené knihovny a pracovníci regionálního oddělení oceňují práci všech obecních úřadů, které se touto myšlenkou začínají zabývat. Knihovny jsou většinou v nepříliš vhodných prostorách a je velmi těžké tam pracovat s dětmi. V mnoha obcích jsou knihovny a jejich zaměstnanci jedinými nositeli kulturních aktivit. Proto je tak důležité odpovídající estetické a variabilní prostředí, které umožňuje plnit kvalitní knihovnické a informační služby knihoven a slouží jako místo setkávání různých zájmových skupin místní komunity.

Dne **8. dubna 2011** byla slavnostně otevřena **Místní knihovna Veselice** v rekonstruovaných prostorech bývalého Kulturního domu. Byla zbudována v období červenec 2010 až březen 2011 v rámci 1. etapy přestavby Kulturního domu na víceúčelovou budovu. Vlastní projekt na zbudování knihovny byl podán v rámci I. výzvy vyhlášené MAS Moravský kras o.s. v srpnu 2009, za účelem předkládání projektů pro realizace jejího Strategického plánu LEADER v regionu Moravský kras.

Čtenáři se tak nyní mohou scházet v moderně a účelně zařízeném prostoru, kde se kromě setkávání dětí plánují také akce pro dospělé návštěvníky.

Knihovna je vybavena vhodnou technikou k promítání a plátnem, veřejně přístupným internetem. Vznikla pro ni nová funkce – komunitní centrum obce.

Knihovní fond je zpracován v automatizovaném knihovnickém programu Clavius REKS, knihy se již také půjčují pomocí tohoto programu.

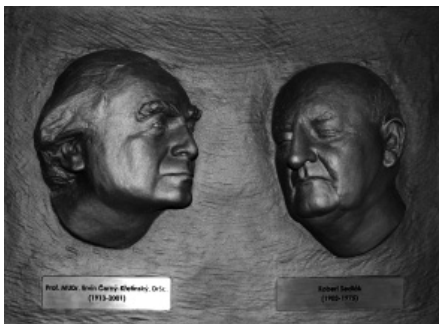
Součástí fondu je také literatura vydaná obcemi, spolky a dalšími subjekty v turistickém regionu Moravský kras a okolí.

Informace o dalších aktivitách lze najít na webových stránkách <http://www.knihovna.veselice.cz>, kterou tvoří paní knihovnice Olga Hájková.

Při zahájení byl slavnostně odhalen reliéf patronům knihovny, významným osobnostem z regionu Moravský kras. Jsou jimi: **Prof. MUDr. Ervín Černý-Křetínský, DrSc.** – byl významným lékařem v oboru ORL a mimo jiné i archeologem amatérem, který zmapoval přes 60 zaniklých osad na Drahanské vrchovině.

Robert Sedlák – byl rodákem z Veselice, básníkem, badatelem, kronikářem a divadelním činovníkem

Helena Jalová

Nové směry v informačním vzdělávání

Národní seminář – Nové směry v informačním vzdělávání byl organizován v rámci projektu NAKLIV. Ve dnech 11. – 13. 5. 2011 v Koutech (Ledeč nad Sázavou). Seminář byl určen knihovníkům všech typů knihoven, kteří se zabývají informačním vzděláváním svých klientů – žáků středních škol, studentů vysokých škol, uživatelů v České republice. Ambicí organizátorů bylo ve třech dnech v příjemném prostředí vytvořit přátelskou pracovní a vzájemně inspirativní atmosféru, která by byla dalším odrazovým můstkem pro následné aktivity, sdílení aktivit různých institucí a zajímavé formy spolupráce.

Po zahájení semináře byla první přednášející dr. Hana Landová, odborná asistentka ÚISK FF UK Praha a předsedkyně sekce IVIG. Na úvod svého příspěvku **Informační vzdělávání v novém hávu: jak budeme učit naše uživatele v příštích letech?** zdůraznila myšlenku, že přesto, že se vlivem potřeb informační společnosti stalo informační vzdělávání již samozřejmou a tradiční službou všech typů knihoven, je nutné klást si otázky, jak dál. Jak se změnilы potřeby uživatelů, jak se mění formální vzdělávání a co z toho vyplývá pro knihovny ve smyslu změny obsahu i metod informačního vzdělávání. To, jak na tyto otázky budou knihovny reagovat, na rychlosti a kvalitě těchto změn, bude významným kritériem pro vnímání knihoven jako vzdělávacích institucí a to jak laickou, tak odbornou veřejností. V souvislosti s novými informačními technologiemi zazněl v příspěvku, (překlad z angličtiny), termín „**knihovna jako pískoviště**“. Dobře to vystihuje novou funkci knihovny, která by měla být místem, kde si občan může nové technologie a nová media vyzkoušet, seznámit se s nimi a zkusit s nimi pracovat, samozřejmě za asistence knihovníka. Zjistit tak, zda daný produkt odpovídá jeho odborným požadavkům.

Mgr. Pavla Kovářová, doktorandka ÚISK FF UK Praha, se věnovala problematice **Ochrana soukromí na internetu**. Vymezila pojem soukromí v prostředí internetu,

a jak lze toto soukromí chránit. Téma je velmi důležité a ne zcela jasné v praxi veřejných knihoven. Knihovnici by se měli pozorně zamyslet nad tím, jak mohou narušit soukromí svých uživatelů, na druhé straně jsou tyto otázky problematické, protože knihovny, pokud mají chránit svůj majetek, knihy a další informační dokumenty v tradiční i elektronické podobě, tak určité informace o svých uživateli potřebují. Vzhledem k tomu, že se tato problematika mění, přístup a vnímání soukromí se vyvíjí, bylo by potřebné věnovat se těmto problémům, např. na pracovním semináři formou dialogu s odborníky a vyjasnit si některé otázky.

Následoval ještě příspěvek **Mediální gramotnost a nová média v kontextu informačního vzdělávání**, téma Mgr. Anny Maškové, doktorandky ÚISK FF UK Praha. Ve své přednášce vymezila vztah informační a mediální gramotnosti, co je pro ně společného a odlišnosti v přístupu pojmání v oblasti teorie – informační gramotnost jako součást gramotnosti mediální. Věnovala se také zakotvení mediální respektive informační gramotnosti v Rámcových vzdělávacích programech.

Open Access byl příspěvek Mgr. Ivy Burešové, Knihovna AV ČR, věnovaný otevřenému přístupu k informacím, tedy možnostem volného a neomezeného čtení, stahování, sdílení, ukládání, vyhledávání a hypertextového propojování. Podstatná část příspěvku byla věnována autorským právům, která těmito možnými přístupy nezanikají. Jeden ze způsobů jak licencovat díla s otevřeným přístupem jsou tzv. creative commons.

Mgr. Michaela Buchtová a dr. Vít Šisler, odborný asistent ÚISK a Studia nových médií FF UK v příspěvku **Digital Game-Based Learning** vzdělávání pomocí počítačových her a simulací představili vzdělávací počítačovou simulaci zaměřenou na podporu výuky společenských věd na středních školách **Evropa 2045**. Připomíná strategické počítačové hry, ale přibližuje

hráčům nejrůznější otázky týkající se Evropy a současného světa, vedle získávání faktických informací vede ke kritickému myšlení a podporuje schopnost práce v týmu.

Technologiím pro podporu práce na dálku a organizaci online seminářů se věnoval Ing. Michal a Ing. Radka Nepustilová. Práce na dálku se stává s rozvojem technologií běžnou součástí denní práce a vlastně další pracovní metodou, která efektivně šetří čas a snižuje pracovní náklady. V příspěvku se mluvilo o online kancelářích, videokonferencích, nástrojích pro online vzdělávání (www.workline.cz). Novinku poslední doby, tzv. webináře (www.webinare.cz), tedy online semináře, které kombinují vzdálený přístup vzdělávání s přímým kontaktem s lektorem, si mohli účastníci „prožít“ v praxi.

Vzhledem k problémům nemohl na seminář přijet pozvaný lektor, Mgr. Josef Šlerka, vedoucí programu

Studia nových médií na ÚISK FF UK. Velmi zajímavou přednášku na téma **Geolokační služby ve vzdělávání** tak prezentoval prostřednictvím webináře (technicky zajistil Ing. Martoch).

Ing. Janek Wagner se věnoval tématu **Google – Škola 2.0 – Práce 3.0 Sociální média jako prostor pro sdílení** bylo závěrečné téma třetí den a ujali se ho Mgr. Olga Biernátová a Mgr. Adam Zbiejczuk.

V průběhu celého konání semináře probíhaly současně workshopy, prezentace dat na mapách, výuková simulace Evropa 2045. Prezentace a seznámení s projekty Nastroje.Knihovna.cz, Kurzy.Knihovna.cz, Vyzkumy.Knihovna.cz. Takže na úplný závěr lze potvrdit splnění záměru organizátorů. Mimo kvalitní odborný program se aktivní pracovní a oddechové prostředí podařilo vytvořit.

Jana Nejezchlebová

Seminář Informační vzdělávání uživatelů ve veřejných knihovnách potřeť

Seminář Informační vzdělávání uživatelů veřejných knihoven, který organizovala odborná sekce SDRUK IVU, se konal ve dnech 12. – 13. dubna 2011 ve Studijní a vědecké knihovně v Hradci Králové. Seminář byl určen knihovníkům veřejných knihoven v ČR, kteří se věnují informačnímu vzdělávání uživatelů všech věkových kategorií. Oproti předchozím seminářům, kdy jsme se věnovali významu a opodstatněnosti informačního vzdělávání uživatelů ve veřejných knihovnách a analyzovali jsme obsah a jeho nezbytně nutné změny, byl letošní program zaměřen na konkrétní přípravu jednotlivých vzdělávacích akcí IV.

Byl rozdělen do třech tematických bloků. První blok se věnoval metodice přípravy jednotlivých lekcí, druhý konkrétním ukázkám z praxe knihoven. Třetí blok

byl zaměřen prakticky, podle tematického vymezení pracovních skupin sekce Informačního vzdělávání uživatelů, Čtenářská gramotnost, Knihovny – zdroje informací, Informační zdroje. Předsedkyně těchto pracovních skupin Helena Selucká, Zuzana Hájková a Jana Leparová seznámily přítomné se stavem a výsledky práce skupin, předložily otázky a náměty k diskusi a za přispění účastníků z pléna, jejich zkušeností, připomínek a námětů doplnily a rozšířily směřování další práce svých pracovních skupin.

Ještě se vrátíme k příspěvkům v 1. a 2. bloku semináře. Po úvodním připomenutí programů předchozích seminářů se dr. Foberová věnovala problematice propagace a marketingu informačního vzdělávání v knihovnách. Seznámila s výsledky kvalitativní sondy

ve vybraných veřejných knihovnách a na základních školách. Průzkum se zaměřil na zjišťování kvality spolupráce knihoven se školami, s rodinou a se školními knihovnami. U učitelů byla například sledována forma zpětné vazby efektivity informačního vzdělávání, způsob procvičování znalostí, dovedností a návyků žáků v práci s informacemi. Dalším ukazatelem bylo získání informací, co očekávají v této oblasti učitelé od knihoven.

Veronika Peslerová se ve svém příspěvku zamyslela nad složitým a diskutovaným tématem Tematická beseda versus lekce IVU. Tedy nad pojmy terminologie – obsah – metody lekcí a nad tím, jak se tyto prvky prolínají, jak jsou jednotlivě důležité a podstatné pro výsledek, pro kvalitu vlastní lekce. Jak postupovat, aby se tematická lekce stala lekcí informační výchovy. Co je v tomto smyslu podstatné.

Milan Horký z Muzea Boženy Němcové v České Skalici přiblížil formy spolupráce se školami literárního muzea. V prezentaci Pracovní listy pro školy aneb Snaha nestačí, ukázal metodu práce s pracovními listy, která je pro knihovny nepříliš známá nebo v praxi málo využívaná.

Metodickou přípravu lekcí a přípravu metodických materiálů besed pro evropský projekt přiblížila Helena Selucká, o konkrétních projektech na téma Magický podzim s Máchou a připravovaném projektu Erbenova zlatá nit hovořila Markéta Poživilová a o práci se žánrem science fiction a fantasy, besedou Seznamte se: Tolkien Miloslav Linc.

Prakticky orientovaný druhý blok pokračoval seznámením s lekcí zaměřenou na regionální osobnost Josefa Čapka, kterou úspěšně realizuje SVK Hradec Králové. Příspěvek Jany Leparové Informační zdroje aneb Podpora zkvalitnění vyhledávání informací se věnoval změnám v práci se středoškolskou mládeží vzhledem k jejich potřebě orientovat se v elektronických informačních zdrojích, ale také s nutností umět tyto zdroje ve studiu prakticky využívat.

Pracovním listům, jejich přípravě, vizuální podobě i zpracování na základě využití metod kritického myšlení byly věnovány příspěvky Katariny Příkrylové a Jany Doležalové z Univerzity Hradec Králové.

Závěry ze semináře

Na večerním pracovním jednání sekce IVU navrhla závěry z jednání semináře, které byly pak plénem přijaty na dopoledním jednání poslední den semináře:

- od účastníků semináře se požaduje informování o novém pojetí informačního vzdělávání uživatelů jak ve vlastních knihovnách, tak v knihovnách příslušných regionů,
- krajským a pověřeným knihovnám se doporučuje věnovat se více a systematicky vzdělávání knihovníků v oblasti IVU,
- krajské a pověřené knihovny by měly v rámci tohoto vzdělávání organizovat regionální semináře (prakticky zaměřené) a workshopy,
- pro sekci IVU trvá úkol rozpracovat obsah jednotlivých modulů (s přihlédnutím k reakcím účastníků semináře),
- dále je sekce pověřena vypracováním jednotné strategie a terminologie IVU,
- navržením loga a vhodného sloganu pro IVU,
- sekce se bude zabývat možností vytvoření vlastního webového portálu, kde by na jednom místě byly soustředěny materiály a informace týkající se IVU,
- vedení sekce IVU předala Mgr. Eva Svobodová (ředitelka SVK Hradec Králové) ředitelce KK Vysočina Mgr. Veronice Peslerové,
- další seminář se uskuteční na jaře 2012 v Praze.

Seminář IVU potvrdil vzrůstající zájem o problematiku řešení a inovace informačního vzdělávání uživatelů veřejných knihoven, potřebu změn v této tradiční a v současné době stále významnější činnosti knihoven, knihoven, prezentujících se jako vzdělávací instituce. Také prezentoval zcela pracovní zaměření této odborné sekce, rozdělení úkolů do jednotlivých skupin a podíl na výsledku práce sekce IVU od všech jejích členů. Účastníci semináře to akceptovali a velmi pozitivně přijali. Tento způsob práce umožnil sekci IVU od jejího vzniku v roce 2009 předložit konkrétní výsledky práce i představu dalšího směřování.

V dublinských knihovnách

V říjnu loňského roku odcestovala skupinka ředitelů krajských knihoven do hlavního města Irska. V tomto západoevropském státě došlo v devadesátých letech 20. století k ekonomickému zázraku. Díky nízké korporátní dani a investičním pobídkám se Irsko přeměnilo na evropské technologické centrum. I když v 21. století ekonomika Irska již nedosahovala předchozího deseti-procentního ročního nárůstu HDP, před recesí v letech 2008 a 2009 se stále pohybovala kolem 5 procent. Do jaké míry ovlivnil irský blahobyt rozvoj knihoven, to byla otázka, kterou si kladli účastníci cesty během krátkého pobytu na „zeleném ostrově“.

Obdobný program nám pomohla zajistit **Siobhán Fitzpatricková**, která je **předsedkyní Asociace irských knihoven**. Ta na nás čekala hned v první knihovně, do níž jsme zavítali. Jednalo se o **Knihovnu Chestera Beattyho**. Její budova je umístěna v Clock Tower za Dublinským hradem. Obsahuje výjimečné sbírky shromážděné newyorským důlním magnátem Alfredem Chesterem Beattym (1875–1968). Celkem se jedná o 20 000 rukopisů, vzácných knih, miniatur, hliněných tabulek, oděvů a dalších uměleckých předmětů. Po budově, kam byly sbírky přemístěny v roce 2000, nás provázela Cathriona Russellová. Na univerzitě vyučuje knižní vědu a v Chester Beatty Library pracuje jako dobrovolník. Výklad, který návštěvníkům podává, je tak mimořádně zasvěcený. Nám ukázala řadu vzácných koránů, islámské iluminované texty, japonské svitky aj. Exponáty jsou atraktivně instalovány, informace o nich jsou dávány do souvislosti s historickými fakty. Není divu, že knihovna byla v roce 2002 oceněna titulem Evropské muzeum roku.

Naše kroky dále vedly do nejprestižnější irské univerzity **Trinity College** (patří jí 43. místo mezi stovkou nej kvalitnějších univerzit na světě) a její knihovny. Zlatým hřebem je Stará knihovna postavená Thomasem Burghem, v ní je uložen Evangeliař z Kellsu, což je bohatě iluminovaný rukopis čtyř evangelíí. Kolem

roku 800 ho vyhotovili mniši kláštera sv. Kolumbána na skotském ostrově Iona, v roce 1007 byl ukraden, o čtvrt roku později nalezen a ukryt v podzemí. Z původních 740 stran se ztratilo 60 při plenění kláštera Vikingy, v Trinity je uložen od roku 1654. Evangeliař je po dublinském ZOO a muzeu Guinness Storehouse třetí nejnavštěvovanější atrakcí v Dublinu, ročně si ho prohlédne půl milionu osob. V patře nad ním je Dlouhá síň (65 m), v níž je uloženo 200 tisíc nejstarších knih, busty významných učenců, harfa ze 14. století a originál Vyhlášení Irské republiky z roku 1916.

Byli jsme informováni J. Kurtzovou, že univerzitní knihovna má na rozdíl od Národní knihovny Irska právo na povinné výtisky z celé Británie, takže musela vybudovat velký depozitář poblíž letiště, aby je měla kde uchovávat. Povinné výtisky přicházejí z Edinburghu, kde se kompletuje 13 exemplářů pro další knihovny. Ukázali nám „přejímací“ místnost, kam přijíždí auto s kontejnery. Prohlédli jsme si i **Berkeleyho knihovnu**, kterou navrhl v roce 1967 Paul Koralek (údajně měl české předky, narodil se však ve Vídni a do Británie přišel s rodiči po zabrání Rakouska Hitlerem). Budova patří mezi nejlepší moderní irskou architekturu. V rámci exkurze jsme navštívili i **Lecky Library** z roku 1978 a osmipatrovou **Ussher Library** z roku 2001. V knihovně pracuje v současnosti 160 osob, z toho 7 manažerů a 45 nižších vedoucích.

Ještě v roce 2009 zaměstnávala 177 osob, v roce 2011 propustí kvůli krizi dalších 7.

Pochopitelně jsme do programu zařadili i **Národní knihovnu**. Její budova byla postavena v letech 1884–1890 sirem Thomase Newenhamem Deanem. Jádrem je sbírka Královské dublinské společnosti, která byla založena v roce 1731. V roce 2005 zaměstnávala 120 pracovníků. V knihovně jsme diskutovali s Gerry Longem, který nás seznámil se strategickým plánem Národní knihovny na rok 2008 až 2010. Ten obsahuje 6 strategických cílů (rozvoj a ochrana fondů, poskytování kvalitních služeb, spolupráce a synergie, zlepšení fyzické infrastruktury, rozvoj lidských zdrojů, rozvoj organizace) a 25 strategických úkolů spočívajících v pokračování současných aktivit a v zavedení nových aktivit. Provedl nás po budovách knihovny. Množné číslo je použito proto, že v roce 1991 byla získána další budova na Kildare Street 2/3. Uviděli jsme čítárnu, v níž Stephen Dedalus v Odysseovi vykládal své názory na Shakespeara. Největší dojem jsme si odnesli ze stálé výstavy Yeats: the life and works of William Butler Yeats. Je velmi inspirativní pro ty z nás, kdo v knihovnách instalujeme literární výstavy. Díky ní přicházejí do Národní knihovny Irové, kteří by jinak do knihovny nikdy nezavítali.

Také **knihovna Irské akademie** v době naší přítomnosti lákala návštěvníky expozicí Mapping Urban Ireland. Ukazovala historické mapy irských měst v rámci evropského projektu, do něhož by se měla zapojit i některá česká města. Siobhán Fitzpatricková nás informovala, že královská akademie byla založena v roce 1785. Uchovává velkou sbírku rukopisů (1400 v irštině) včetně nejstaršího irského manuskriptu Book of Dun Cow, zlomky opisů Žalmů, jež údajně napsal sv. Kolumbán, a kompletní dílo básníka Thomase Moora. Knihovna zaměstnává 10 pracovníků. Ocenili jsme, že jsme mohli hovořit se specialistou, který digitalizuje zvukové nahrávky dialektů ze sbírky prof. Doegeny. Nahrávky byly pořízeny v letech 1929 až 1931 a specialista je navíc nyní překládá do angličtiny, aby jim rozuměla široká veřejnost.

Závěrečný den jsme navštívili **knihovnu v Tallaghtu**, centru hrabství Jižní Dublin. Budova této regionální

knihovny byla znovu otevřena v dubnu 2008 poté, co v ní proběhly stavební úpravy, vyměněn starý nábytek a zaveden RFID. K zavedení moderní technologie přistoupili z toho důvodu, že sice došlo k trojnásobnému zvětšení prostor, ale počet zaměstnanců nesměl být navýšen. V současnosti využívá samoobslužný systém již 70 % uživatelů. V knihovně je 150 počítačů, webové stránky jsou v angličtině i irštině, ale v irštině je využívá jen 3 %. Knihovna je umístěna v srdci kulturní části města, která zahrnuje i divadlo, Big Picture a Rua Red Art Centre. Je v blízkosti nákupního centra a na konečné červené tramvajové linky Luas vedoucí z centra Dublinu.

Knihovna je vybavena konferenčním sálem se zvukovou indukční smyčkou, menšími přednáškovými místnostmi (jedna pro výuku práce s počítači, druhá pro jazykovou výuku s 23 místy). Má WC pro hendikepované a zajišťuje službu dodávky dokumentů do jeslí, domů s pečovatelskou službou apod. Návštěvníkům, pro něž je užívání knihovny bezplatné, umožňuje stahování audioknih na jejich mp3 přehrávače a iPody. Pro přístup na internet slouží 50 počítačů, rezervovat je lze z domovů nebo na místě pomocí dotykové obrazovky. Knihovna provozuje čtyři pojízdné autobusy, které zastavují na 40 místech, ale tato služba je považována politiky za zastaralou a nepočítá se s jejím rozšířením. Naopak vzhledem ke krizi dochází ke snižování rozpočtu knihovny. Zvlášť kritickým má být letošní rok, kdy musí knihovna propustit řadu zaměstnanců a omezit nákup dokumentů.

Dobrovolnictví v knihovnách – legislativně-právní aspekty

Rada ministrů Evropské unie vyhlásila rok 2011 Evropským rokem dobrovolných činností na podporu aktivního občanství, zkráceně Evropským rokem dobrovolnictví, jehož hlavním heslem je Dobrovolníci mění svět. Mezi jeho stěžejní cíle patří snížení překážek pro vykonávání dobrovolné činnosti v Evropské unii, posílení pravomocí dobrovolnických organizací a zvýšení kvality dobrovolnictví, ocenění a uznání této činnosti a v neposlední řadě zvýšení povědomí o významu dobrovolnictví ve společnosti.

Vláda ČR pověřila Ministerstvo školství a mládeže České republiky (MŠMT ČR) koordinací akcí a projektů věnujících se tomuto tématu. Ministerstvo řídí meziresortní skupiny, které se zabývají průřezově jedenácti tematickými okruhy dobrovolnických aktivit. Jedná se například o dobrovolnictví v sociálních službách, ve zdravotnictví, sportu, ekologii, ale také v kultuře.

Na půdě MŠMT ČR vzniká tematický program Dobrovolnictví v kultuře jako platforma pro setkávání zástupců muzeí, galerií a také knihoven (členkou skupiny je Mgr. Zuzana Ježková z Národní knihovny ČR). Skupina připravila již druhé pracovní setkání. Klade si za cíl zmapovat tuto problematiku a připravit metodický materiál pro práci dobrovolníků v kulturních institucích.

Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS) vytvořilo prostor pro internetové diskusní fórum: Registrovaní členové zde mohou sdílet své názory, materiály a podněty k dobrovolnictví v kultuře. Diskusní fórum je otevřeno všem zájemcům o danou problematiku.

Téma dobrovolnictví není ve veřejných knihovnách nové, i když se v minulosti nehovořilo ani tak o dobrovolníky, jako spíše o přátelích či příznivcích knihovny. Čas, který věnovali knihovně, pro ně byl zpravidla naplněním jejich touhy být užitečnými a prospěšnými institucí, která se stala jejich v tom

nejvlastnějším slova smyslu. A nebyli to pokaždé jen příbuzní, žáci místní školy nebo bývalí zaměstnanci.

Zákon č. 198/2002 Sb.

Slovo dobrovolník dostalo nový rozměr v souvislosti s přijetím **zákona č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů**. Gesce za aplikaci zákona byla přidělena Ministerstvu vnitra ČR (MV ČR).

Účelem zákona nebylo upravit všechny existující formy dobrovolnické činnosti. Zákon se vztahuje pouze na organizace, které obdržely akreditaci MV ČR, kam patří nestátní neziskové organizace, organizace využívající akreditované dobrovolníky (příspěvkové organizace) a dobrovolníky vyslané akreditovanými vysílajícími organizacemi.

Podle tohoto zákona může být dobrovolníkem fyzická osoba starší 15 let, jde-li o výkon dobrovolnické služby na území ČR nebo starší 18 let, jde-li o výkon dobrovolnické služby v zahraničí.

Dobrovolnická služba může být podle své povahy krátkodobá nebo dlouhodobá (delší než tři měsíce). Je vykonávána na základě smlouvy uzavřené s vysílající organizací, v případě dlouhodobé dobrovolnické služby musí být tato smlouva písemná.

Subjektem zákona o dobrovolnické službě je vysílající a přijímající organizace.

Vysílající organizace je právnická osoba se sídlem v České republice, která dobrovolníky vybírá, eviduje, připravuje pro výkon dobrovolnické služby a uzavírá s nimi smlouvy o výkonu dobrovolnické služby. Nezbytnou podmínkou je akreditace MV ČR.

Přijímající organizace je právnická nebo fyzická osoba, pro jejíž potřebu je dobrovolnická činnost vykonávána.

Na základě výkonu dobrovolnické činnosti je uzavírán dvojitý právní vztah, dva typy smluv:

- mezi vysílající organizací a dobrovolníky (v případě krátkodobé dobrovolnické služby mohou být smlouvy i ústní).

- mezi vysílající organizací a přijímající organizací – jsou vždy pouze písemné a upravují podmínky činnosti dobrovolníků v přijímajících organizacích a vztahy mezi vysílající a přijímající organizací.

Problémovým místem zákona je § 8, odst. 2, který říká:

„vysílající organizace nesmí uzavřít smlouvu s přijímající organizací, ... jejíž účelem by bylo nahradit činnosti vykonávané jinak u přijímající organizace osobami v pracovněprávním vztahu...“.

Nelze tedy udělit akreditaci organizacím, které plánují využívat dobrovolníky na činnosti, které knihovna zastává pomocí svých zaměstnanců.

Řešením tohoto problému je stanovit obsah činnosti knihoven vykonávaných zaměstnanci, vše ostatní mohou vykonávat dobrovolníci.

Mezi možné využití dobrovolnické služby v knihovnách podle zákona o dobrovolnické službě patří např. předčítání, tlumočení, pomoc při sběru dat v rámci čtenářských výzkumů, při organizačním zajištění akcí nebo pomoc při volnočasových aktivitách dětí nebo seniorů.

Na webových stránkách MV ČR je vystaven seznam akreditovaných projektů vysílajících organizací v oblasti dobrovolnické služby.

Akreditace je udělována na dobu tří let.

Jednou z dobrovolnických organizací je například nadace ADRA, která zajišťuje dobrovolníky přes svoji dobrovolnická centra.

Smlouva o přijímání dobrovolníků – příkazní smlouva

Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě neumožňuje příspěvkovým organizacím přijímat dobrovolníky bez vysílající organizace. Pokud se knihovna rozhodne přijmout dobrovolníka o své vůli bez zprostředkování akreditovanou institucí (např. dobrovolnickým centrem), musí zvážit možná rizika týkající se například odpovědnosti za škodu způsobenou v souvislosti s výkonem sjednaných činností. Je-li škoda způsobena zaviněním dobrovolníka, nese dobrovolník škodu poměrně.

Na tyto skutečnosti je nutné upozornit v tzv. příkazní smlouvě uzavírané podle § 724 občanského zákoníku.

Příkazní smlouva se uzavírá podle § 724 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku. Příkazní smlouvou se příkazník zavazuje, že pro příkazce obstará nějakou věc nebo vykoná jinou činnost. Smlouva může být uzavřena jako úplatná či bezúplatná.

Příkazní smlouva s dobrovolníkem

Jedná se o dvoustrannou smlouvu uzavíranou mezi právnickou osobou a dobrovolníkem. Ve smlouvě jsou vymezeny činnosti, které bude dobrovolník v instituci vykonávat, a současně je uvedeno, že se dobrovolník zavazuje vykonávat je bezúplatně. Příkazce je povinen seznámit dobrovolníka s právními a ostatními předpisy k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci. Ze zákona vyplývá také povinnost příkazce poskytnout dobrovolníkovi úhradu skutečně vynaložených a doložených nákladů, které vznikly v souvislosti s činností pro příkazce. Součástí smlouvy může být odstavec o zachování mlčenlivosti o všech skutečnostech týkajících se činnosti příkazce, ke kterým může mít dobrovolník přístup s případným vymezením trvání tohoto závazku po skončení činnosti dobrovolníka.

Příkazní smlouva se uzavírá na dobu určitou.

Pro komunikaci v knihovně je výhodnější zvolit místo termínu dobrovolník termín stážista (podle smlouvy příkazník). Pojem dobrovolník a dobrovolnictví jsou definovány pouze v souvislosti s využíváním dobrovolníků podle zákona o dobrovolnictví.

Předpoklady úspěšného zajištění dobrovolnické práce

Jedním z určujících faktorů úspěšného zavedení dobrovolnické činnosti v instituci je zajištění úlohy koordinátora. Ta spočívá zejména v náboru dobrovolníků a jejich koordinaci, pomoci při pracovní

adaptaci dobrovolníků, zajištění komunikace na pracovišti s kolegy nebo řešení případných problémů.

Každá organizace, která se rozhodne využít službu dobrovolníků, má určitá očekávání. Na prvním místě je to odpovědný přístup dobrovolníka ke svěřené činnosti či úkolu, dále dodržování dohodnutého pracovního režimu a v neposlední řadě respektování interních směrnic či pokynů.

Vzhledem k tomu, že z podstaty dobrovolnické činnosti vyplývá absence jakéhokoli finančního ocenění, jsou důvody, pro které jsou lidé ochotni obětovat svůj volný čas a věnovat se dobrovolnické práci, spíše v oblasti naplňování vnitřních potřeb, jako je například potřeba pomáhat, být užitečný, mít dobrý pocit ze smysluplného využití volného času nebo také možnost dalšího vzdělávání. Mezi další důvody může patřit získání pracovních zkušeností nebo reference do životopisu.

Tématu dobrovolnictví věnovaly veřejné knihovny v letošním roce pozornost na Knihovnické dílně, kde bylo možné se seznámit s problematikou dobrovolnictví v neprofesionálních knihovnách. Pro knihovny s právní subjektivitou uspořádala Národní knihovna ČR ve spolupráci se Svazem knihovníků a informačních pracovníků ČR a Knihovnou Kroměřížska ve dnech 7. a 8. června dvoudenní seminář v Knihovně Kroměřížska s názvem Dobrovolnictví v knihovnách aneb jak využít potenciálu dobrovolníků v knihovnách a nenechat se zavřít. Kromě úspěšných příkladů z praxe, kde s dobrovolníky již dlouhodobě pracují (Městská knihovna Louny, Městská knihovna Rožnov pod Radhoštěm, Masarykova veřejná knihovna Vsetín), vystoupili odborníci, kteří se této problematice profesně věnují (PhDr. Jiří Tošner z Hestia, o.s., Mgr. Radek Jiránek, vedoucí oddělení preventivních programů a dobrovolnické služby MV ČR a Michal Čančík, B.Th., vedoucí dobrovolnického centra ADRA Frýdek-Místek).

Také některé pověřené knihovny v Jihomoravském kraji věnují problematice dobrovolnictví pozornost. Městská knihovna v Hodoníně zahájila

spolupráci s Jihomoravskou komunitní nadací, v jejímž rámci poskytuje výstavní prostory a využívá zkušeností nadace při pořádání seminářů o vícedrožovém financování. Městská knihovna ve Znojmě připravila v květnu ve spolupráci s humanitární organizací ADRA ČR a Dobrovolnickým centrem ADRA Znojmo přednášku na téma Dobrovolníci mění svět. Vlastní práce s dobrovolníky však stojí v knihovnách teprve na počátku.

Zapojení dobrovolníků do činnosti knihovny představuje systémovou změnu a otevření se okolnímu světu. Tato změna nemusí být vždy v instituci přijímána pozitivně. Mezi časté **bariéry** pro přijímání dobrovolníků patří zejména z důvodu nedostatečné informovanosti strach/obavy z cizích lidí, někdy také pocit ohrožení pracovních pozic a nedostatečné personální a finanční zdroje na zajištění dobrovolnické činnosti.

Mezi **přínosy** patří otevření se komunitě, vytvoření prostoru pro ještě větší prorůstání knihovny do společnosti nebo rozšíření kapacity knihovny zejména nabídkou nových služeb.

Pro veřejné knihovny, které se zejména v současné době potýkají s problémem, jak zajistit stávající služby s vynaložením minimálních nákladů, je možnost využití dobrovolnické práce potenciální výzvou. Výzvou, jak rozšířit poskytované služby, zvýšit jejich kvalitu či usnadnit provoz. Při zapojení dobrovolníků napomáhá knihovna současně řešení takových celospolečenských problémů jako je nezaměstnanost, eliminace sociálně patologických jevů (v případě možnosti doplňkové práce s dětmi a mládeží), větší propojení a spolupráce komunit. Je to příležitost, jak upozornit na knihovnu jako otevřený prostor přístupný všem, kteří hledají smysluplné a užitečné naplnění svých potřeb a zájmů.

Zůstává na rozhodnutí každé instituce, aby zvážila možná úskalí a rizika ve srovnání s tím, co by mohlo přinést využívání práce těch, kteří mají potenciál, o který jsou ochotni se s ostatními bez nároku na honorář podělit.

Inovační knihovnický kurz v Brně má své první absolventy

Inovační knihovnický kurz v Brně má své první absolventy

Desítkám účastníků byly v těchto dnech v Moravské zemské knihovně uděleny certifikáty za absolvování Knihovnického inovačního kurzu realizovaného Unii zaměstnavatelských svazů České republiky.

Prostředí, v němž knihovny působí, se mění a do jisté míry se mění i uživatelé, respektive jejich potřeby a očekávání, která vůči knihovnám chovají. To však často, zavalení a zahlcení každodenními rutinními úkoly, „nestíháme“ vnímat. Změny, ať už společenské či technologické, je třeba registrovat, uvažovat o tom, zda a jaký dopad na činnost knihoven budou mít, a v neposlední řadě na ně reagovat.

Knihovnický inovační kurz dává desítkám českých knihovníků příležitost se spolu s předními odborníky nad těmito změnami zamýšlet a zároveň si rozšířit obzory získané léty praxe v určité specializaci.

Fakta o Knihovnickém inovačním kurzu

Knihovnický inovační kurz pořádá Unie zaměstnavatelských svazů. Po odborné stránce jej připravil Svaz knihovníků a informačních pracovníků (SKIP) na základě dohody s Národní knihovnou ČR, Moravskou zemskou knihovnou (MZK) a krajskými knihovnami. Projekt je finančně podpořen Evropským sociálním fondem prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a ze státního rozpočtu ČR v rámci projektu „Zvýšení adaptability zaměstnanců organizací působících v sekci kultura“ (číslo projektu: CZ.1.04/1.1.06/33.00030). Účast na kurzech je bezplatná. Do projektu se zapojily knihovny z celé republiky – kurz tak v průběhu roku 2011–2012 absolvují stovky knihovníků.

Knihovnický inovační kurz tvoří 4 moduly po 40 hodinách – Společný základ, Fondy, Služby a Práce s dětmi.

Za každý absolvovaný modul získá účastník certifikát, avšak pro dosažení absolutoria je třeba projít modulem Společný základ a následně pokračovat v některém z výše uvedených specializovaných modulů (celkem 80 hodin výuky).

V Moravské zemské knihovně, která kurz organizuje, se zaštiťuje pro spádovou oblast (jižní Morava, Zlínsko, Vysočina, Olomoucko), jsme zahájili v lednu dvěma běhy modulu Společný základ, jímž prošla více než stovka účastníků. Ze specializovaných modulů byl v naší oblasti největší zájem o Služby, proto se v prvním pololetí uskutečnily hned dva běhy. Vedle toho se realizoval také jeden běh modulu Fondy. Na podzim pak připravujeme ještě po jednom modulu Služeb i Fondů a na sklonku roku se k nim přidá modul Práce s dětmi.

Knihovnický inovační kurz je určen knihovníkům z praxe z různých typů knihoven (včetně muzejních). Obsahuje průřezová témata, která jsou zajímavá a inovativní pro všechny účastníky kurzu bez ohledu na jejich profesní zařazení. Tak se v Brně na kurzu sešli účastníci z městských knihoven, z Moravské zemské knihovny s knihovničky muzeí či galerií. Pestrost složení byla zároveň přínosem i nevýhodou. Pro lektory nebylo snadné přizpůsobit své přednášky tak různorodému auditoriu, ale na druhou stranu – zejména v diskusích – různost pohledů a přístupů obhacovala.

Jak už název naznačuje, kurz má charakter „inovační“. To znamená, že jeho náplní nejsou obecné základy (oproti známým rekvalifikačním kurzům). Cílem bylo předestřít účastníkům rámcový obraz stavu, v němž se náš obor právě nachází a především nastínit, kam knihovnictví směřuje, jaké jsou hlavní trendy a upozornit na společenské i technologické změny ovlivňující činnost knihoven. Jak je vidno z hodnocení účastníků, zejména modul Společný základ naplnil tyto cíle beze zbytku. Specializované moduly pak obecnější zaměření Společného základu doplnily o ukázky toho, jak se výše zmíněné v práci knihovníka ve službách či v oblasti zpracování fondů projevuje konkrétně.

Obsahová náplň kurzu

Ve Společném základu se účastníci zabývali například problematikou knihovnické a související legislativy, strategickými dokumenty, technologickými trendy ovlivňujícími činnost knihoven (digitalizace, e-čtečky aj.), společenskými trendy (rovný přístup, knihovny jako komunitní, kulturní a vzdělávací centra aj.), problematikou četby a čtenářství, současnou světovou i českou literaturou či trendy ve vývoji knižního trhu apod.

Modul Fondy aktualizoval znalosti účastníků napříč celým procesem zpracování dokumentů od akvizice (např. nové možnosti získávání dokumentů s využitím internetu) přes jmennou a věcnou katalogizaci (FRBR, FRAD a RDA, sémantický web aj.) a zakončili jsme oblastí ochrany fondů (včetně problematiky digitalizace, odkyselování papíru aj.).

Služby pak rozvinuly některá témata naznačená ve Společném základu – podrobněji se věnovaly např. právním aspektům ovlivňujícím poskytování služeb či druhům služeb a možnostem jejich inovace včetně možnosti sdílení zdrojů v této oblasti (online služby knihoven, dodávání dokumentů, využití elektronických informačních zdrojů pro sdílení aj.). Dále se účastníci seznámili s volně přístupnými elektronickými

informačními zdroji na internetu, digitálními knihovnami, projekty Google, možnostmi, jak v knihovnách využít Facebook a další sociální sítě apod.

Podrobná osnova kurzu je k dispozici na stránkách Unie zaměstnavatelských svazů. Výuku zajišťovali zkušení lektori, naši přední odborníci a inovátoři. V závěrečných hodnoceních kurzu většina účastníků ze všeho nejvíc oceňovala právě příležitost poznat významné osobnosti. Vyzdvihovali jejich erudovanost a zaujetí pro obor, schopnost navázat kontakt s posluchači, u některých také využití zajímavých aktivizačních prvků, interaktivitu přednášek. Největší ohlas ve Společném základu měly přednášky Víta Richtera, Petra Škyříka, Jiřího Trávnicka, Jaroslavy Štěrbové, Miroslava Balaštíka. Ve Službách to byly například přednášky Radky Římanové, Olgy Biernátové či Martiny Machátové a ve Fondech bloky Marie Balíkové, Aleše Hrazdila, Zdeňka Bartla či Barbory Drobíkové.

Knihovnický inovační kurz měl v Brně velmi dobrý ohlas. Účastníci oceňují nejen výborné lektorské obsazení a obsahovou náplň, ale také organizační zajištění a péči, kterou jim Moravská zemská knihovna věnuje. Doufám, že i příští pololetí přinese další desítky spokojených absolventů.

Eva Sedláčková

Projekt Česká knihovna v roce 2010

Projekt na podporu vydávání a distribuce uměleckých, avšak komerčně problematických děl české literatury, literární vědy a ilustrované tvorby pro děti i mládež, určený pro profesionální veřejné a vybrané vysokoškolské knihovny evidované dle zákona 257/2001 Sb., existuje od roku 1999. Do roku 2006 byl realizován odborem umění a knihoven Ministerstva kultury a Moravskou zemskou knihovnou, respektive její organizační složkou Technickým ústředím knihoven.

Pro zjednodušení projektu, který probíhá ve dvou kolech (první etapa se týká nakladatelů, ve druhé se připojí profesionální veřejné knihovny), byly všechny činnosti související s jeho realizací převedeny do Moravské zemské knihovny – Technického ústředí knihoven. Tato změna byla také zapracována do statutu MZK v lednu 2007. Technické ústředí knihoven zabezpečuje od roku 2007 veškerou agendu České knihovny, včetně první etapy, kterou dříve zajišťovalo Ministerstvo kultury.

Dne 6. ledna 2010 vyhlásila Moravská zemská knihovna z pověření Ministerstva kultury projekt na rok 2010. Uzávěrka pro nakladatele k přihlášení knižní produkce z roku 2009 a 2010 byla 5. února 2010.

Pracovnice Technického ústředí knihoven ověřily a zpracovaly materiály od nakladatelů, připravily podklady pro členy Literární rady a také její jednání. Do 12. ročníku projektu přihlásilo 33 nakladatelství 241 knižních titulů (z toho 163 titulů bylo vydáno v roce 2009 a 78 titulů s vročením 2010). Z této nabídky vybrala Literární rada (dále jen LR), poradní orgán ředitele MZK, pro projekt Česká knihovna, na svém zasedání 121 titulů od 27 nakladatelů. S výsledky jednání LR byla seznámena jednotlivá nakladatelství doporučeným dopisem TÚK.

Na základě podkladů dodaných nakladateli zpracovaly pracovnice TÚK anotovaný seznam nabízených titulů, aktualizovaly tiskopis žádosti o poskytnutí

dotace a připravily průvodní dopis. Veškeré informace o České knihovně byly začátkem dubna zveřejněny na webových stránkách MZK Brno, MK ČR a v elektronických konferencích Knihovna a Region.

V roce 2010 se do projektu zapojilo 627 profesionálních veřejných a vysokoškolských knihoven, nejvíce ze Středočeského (86), Jihomoravského (70), Jihočeského (65) a Moravskoslezského kraje (65), naopak nejméně z Karlovarského kraje.

Z nabídky 121 titulů si 627 profesionálních veřejných a vysokoškolských knihoven na základě anotovaných seznamů objednalo publikace ve stanoveném finančním limitu: každá knihovna si mohla vybrat v základní objednávce publikace do 2 800 Kč a v rezervě pět libovolných titulů. Řada knihoven nevyplnila tiskopisy v úplnosti a správně, proto musely pracovnice TÚK údaje zjišťovat a do materiálů doplňovat. Po sumarizaci požadavků knihoven zaslalo TÚK objednávky publikací jednotlivým nakladatelům. Objednávky základní řady byly odeslány v květnu, rezervy v říjnu. Nestalo se, že by některý titul nebyl objednán. Největší zájem projevíly knihovny o publikace pro děti z nakladatelství Albatros Media a.s. Nejžádanější knihu Josífkův pekelný týden od Daniely Krolupperové si knihovny objednaly v počtu 380 svazků, Anička u moře od Ivany Peroutkové 330, Řecké báje od Aleny Ježkové 322 a Deoduši od Jana Wericha 294 svazků. Dále následovaly publikace z nakladatelství Mladá fronta, Meander, Baobab, Labyrint a Paseka. Nejmenší zájem projevíly knihovny o náročná díla z nakladatelství Protis, Triáda a Společnost pro Revolver Revue.

První zásilky knih byly knihovnám expedovány ke konci května 2010. V průběhu roku bylo celkem realizováno 7 expedic a vystaveno 3 812 dokladů. Svazky dodané od nakladatelů v prosinci 2010 a rezerva byly rozesílány v 1. čtvrtletí roku 2011.

Evidenční aparát projektu Česká knihovna je veden a archivován v TÚK (nabídky nakladatelů, podklady pro jednání Literární rady, výsledky jejího řízení, informace nakladatelům, objednávky nakladatelům, objednávky knihoven, potvrzené dodací listy od knihoven, evidence dodaných titulů, faktur a průběžné čerpání finančních prostředků).

Žádosti knihoven o poskytnutí dotace po kontrole, případně doplnění chybějících údajů, jsou také archivovány v TÚK. Společně s knihami z projektu ČK byl knihovnám zaslán časopis Závislosti a my, odborný čtvrtletník pro sociálně patologické jevy (dar MK ČR).

Česká knihovna je knihovnami hodnocena kladně, což dokazuje trvalý zájem o zapojení do projektu. Dobrou spolupráci s knihovnami ztěžují již uvedené nedostatky při vyplňování objednávek a žádostí, ale také nedodržení povinnosti knihoven zasílat do TÚK potvrzené výdejky s přírůstkovými čísly, pod kterými knihovny publikace zapsaly do přírůstkových seznamů.

Problémy způsobují některá nakladatelství, která nedodají všechny objednané tituly a mnohdy tuto skutečnost oznámí až těsně před uzavěrkou celého ročníku (musí být dodány objednavateli, tj. Technickému ústředí knihoven do konce kalendářního roku, poté objednávka pozbývá platnosti). V roce 2010 nedodalo 6 nakladatelství 11 titulů, což je nejvíce za celou dobu trvání projektu od roku 1999. U některých nakladatelů se tato skutečnost opakuje již několik let, například nakladatelství Dauphin nedodalo všechny objednané publikace v r. 2007 (2), r. 2008 (1), r. 2009 (2) a také r. 2010 (2). Zhoršila se i spolupráce s Nakladatelstvím Lidové noviny, Carpe diem, Mladá fronta a Triáda. Vydané knihy jsou také do TÚK často dodány až po několika urgencích. Problémem, na který si stěžují knihovníci, je také změna názvu publikace, např.

publikace nakladatelství Baobab od J. B. Reidingera přihlášená do projektu pod názvem Bilbiáda byla vydána pod názvem Cirkus Chauve. Práci znesnadňuje i dodávání objednaných knih až v závěru roku. Již řadu let plní vzorně své povinnosti nakladatelství Karolinum, Hejkal, Host, Libri, Dokořán.

Dne 28. července 2010 proběhlo v Moravské zemské knihovně jednání Ministerstva kultury ČR – vedoucího odboru umění a knihoven PaedDr. F. Zborníka, vedoucí oddělení knihoven Mgr. B. Skučkové, pracovníka OK B. Fišera s ředitelem MZK Brno Mgr. T. Gecem a vedoucí TÚK D. Perstickou k projektu Česká knihovna. Pracovnice TÚK připravily pro jednání podklady o průběhu minulých ročníků projektu, o skladbě nabízených titulů za dobu jeho trvání. Na schůzce bylo rekapitulováno 12 ročníků projektu a upřesnilo se jeho další směřování. Zástupci MK ČR velmi příznivě hodnotili práci MZK na projektu.

Na základě požadavku předsedy Svazu českých knihkupců a nakladatelů V. Pistoria a po dohodě s ředitelem MZK Brno Mgr. T. Gecem byl 27. října 2010 (tzn. o čtvrt roku dříve než v předcházejících letech) na webových stránkách Moravské zemské knihovny vyhlášen nový ročník České knihovny 2011 – část pro nakladatele (termín podání přihlášek nakladatelů – 28. 1. 2011). O zveřejnění projektu byl informován tajemník SČKN L. Blažek. Odkaz byl také uveden na webových stránkách MK ČR.

V roce 2010 obdrželo 627 profesionálních veřejných knihoven v rámci dvanáctého ročníku projektu Česká knihovna bezplatně na obohacení fondů a na rozšíření nabídky pro své dětské i dospělé čtenáře 9 681 publikací původní české literární tvorby (průměrná cena svazku byla 186 Kč).

Dagmar Perstická

Obalkyknih.cz – služba knihovnám a jejich uživatelům

O projektu

V rámci zkvalitňování služeb čtenářům stále více a více v minulosti vyvstávala potřeba, aby uživatelé katalogů knihoven měli v knihovnických systémech možnost získat k publikacím různé obohacující informace, na které jsou zvyklí z internetových knižních portálů a e-shopů. Proto v roce 2008 vznikl v Moravské zemské knihovně projekt sloužící v tomto směru jak knihovnám, tak jejich uživatelům.

Finance pro vývoj a provoz projektu byly v letech 2008–2010 získávány díky dotačnímu programu VÍSK 3. Postupným rozšiřováním funkcí vznikl systém poskytující několik různých prvků pro obohacení záznamu. Službu lze jednoduchým způsobem integrovat do libovolného katalogu a tím obohatit jinak strohý bibliografický záznam. V zobrazení bibliografického záznamu je třeba použít některý z identifikátorů a zobrazení obálky zajistí Java skript, který je třeba vložit do html kódu webové stránky. Jednotlivé identifikátory budou zmíněny později v tomto článku.

Trocha statistiky

Služby systému využívá celá řada knihoven všech velikostí i zaměření včetně většiny velkých knihoven. Počet zapojených knihoven stále roste. V prvních měsících po zprovoznění se zapojilo kolem 70 knihoven a na počátku roku 2011 bylo v systému registrováno 120 knihoven. Již v prvních měsících provozu počet dotazů na server obalkyknih.cz dosáhl více než 1 milion denně, ve špičkách to bylo až 30 dotazů za vteřinu. Nároky na hardwarové vybavení tedy logicky neustále vzrůstají. Díky virtualizaci serverů nasazené v MZK v roce 2010 bylo pro projekt dosaženo stabilního prostředí s vysokou dostupností. Znamená to, že při výpadku serveru automaticky přebírá jeho funkci jiný virtuální server. Tím se minimalizovaly

výpadky způsobené hardwarem a bylo dosaženo vysoké spolehlivosti. Důkazem toho, že se služba obálek knih v našich knihovnách opravdu zabydlela, je také to, že všichni významní dodavatelé knihovnických softwarů již automaticky integrují systém do svých webových katalogů a nabízejí své systémy knihovnám s touto funkcí.

Zdroje obohacujících prvků

Na serveru obalkyknih.cz je v současnosti uloženo více než 478 000 obrázků obálek a více než 30 000 naskenovaných obsahů. Jedním ze zdrojů obrázků obálek knih a jediným zdrojem obsahů je TOC server provozovaný Národní knihovnou ČR, který slouží několika knihovnám ke spolupráci při skenování obálek a obsahů. Pracovníci těchto knihoven rutinně skenují obsahy a obálky zpracovávaných publikací a ukládají je na tento server. Data ze serveru v NK se pak automaticky stahují na obalkyknih.cz a jsou díky tomu zpřístupněny všem uživatelům obálkového projektu. Na konci loňského roku se tímto způsobem začaly zpracovávat také obálky časopisů.

Dalším zdrojem pro obálky knih jsou pak také spolupracující nakladatelé a knihkupci, kteří pro knihovny patřící do sdružení SKIP souhlasí se zobrazováním obálek jejich knih v knihovnických katalogích. Nové obálky jsou automaticky stahovány ze serveru SKCN (již přebráno více než 40000 obálek), ze serveru Amazon, Google Books a dalších.

V neposlední řadě se může kterákoliv z knihoven, která vlastními silami skenuje obrázky, zaregistrovat a pomocí www rozhraní přispívat na server buď jednotlivými obrázky, nebo je možno vložit celý .zip archiv. Je však nutno dodržet stanovené názvosloví vkládaných souborů pro jednotlivé typy identifikátorů. V případě potřeby je možné najít návod na vkládání obálek do systému v dokumentaci přímo na serveru.

Na přiloženém obrázku lze vidět, jak takové vkládání obrázků prostřednictvím www rozhraní vypadá. Tímto

způsobem jednotlivé knihovny dodaly více než 30 000 obálek.

Druhy obohacujících informací

Obálkový server uchovává **tři velikosti** naskenovaných obálek – maličké **náhledy** (ikonky), které jsou vhodné zejména do tabulek se stručnými výsledky vyhledávání. Dále pak větší **obrázky** (max. 170×240, dle poměru stran původní předlohy) a také převzaté **originály**, které však přes www aplikační rozhraní nejsou zatím zpřístupňovány. V případě veřejného zpřístupnění obrázků s větším rozlišením je třeba zvažovat možnost jejich komerčního zneužití. Pokud tedy dojde k zpřístupnění originální velikosti naskenovaných souborů, bude se pravděpodobně jednat o autorizovaný přístup k těmto datům.

Jak již bylo zmíněno, k některým publikacím jsou dostupné **naskenované obsahy** uložené ve formátu pdf. Uživatel je kliknutím na obrázek knihy ve www katalogu lokální knihovny přeměrován na server, kde může získat také **anotace, recenze** nebo **hodnocení systémem přidělování hvězdiček**. Čtenáři mají možnost pomocí jednoduchého formuláře vložit vlastní recenzi. Dále jsou na serveru shromažďovány recenze a anotace ze serveru SKCN a ze serveru Amazon, odkud je přebíráno i hodnocení hvězdičkami. **Cílem serveru obalkyknih.cz je sloužit jako „agregátor“ obdobných služeb.** Některé knihovny poskytují podobnou službu pomocí vlastních nástrojů a na posledním setkání IT pracovníků knihoven k obálkám knih se rozvinula diskuze o možnosti sloučení podobných aktivit, což by vedlo k rozšíření i zkvalitnění služby.

Dále může čtenář na serveru získat seznam některých knihoven, které mají danou publikaci ve svém fondu a také odkaz na některé nakladatele či knihkupce, kteří knihu nabízejí. Odkazy do katalogů knihoven jsou získávány díky přechodu na aplikační rozhraní verze 2.0. Knihovny používající toto rozhraní přispívají na server zpětným odkazem na svůj vlastní záznam.

Relativně novou funkcí je **systém doporučování literatury**. Ten slouží čtenářům pro zobrazení odkazů na knihy, které souvisí s právě prohlíženou knihou. Data o souvisejících knížkách jsou brána ze statistického

modelu – pokud si v katalogu více různých čtenářů nezávisle na sobě v rámci svého vyhledávání prohlédne stejnou kombinaci knih, knihy spolu pravděpodobně souvisí. Od počátku roku 2010 tedy byly na serveru za tímto účelem shromažďovány data, což je více než 400 milionů dotazů. Jde o výpočetně náročný algoritmus, který je ve výsledku schopen k cca 130 000 publikací nalézt alespoň 5 dalších knih, které s danou publikací souvisí.

Identifikátory

Jak již bylo zmíněno, obohacující prvky k publikaci lze zobrazit na základě některého z identifikátorů, který je zapsán v bibliografickém záznamu. Momentálně lze používat tyto identifikátory: **ISBN** (International Standard Book Number, mezinárodní standardní číslo knihy), **ISSN** (Standard Serial Number, Mezinárodní standardní číslo seriálové publikace), **číslo OCLC** (položkové číslo záznamu v souborném katalogu WorldCat), **EAN** (systém pro označování zboží čárovými kódy) a **číslo ČNB** (číslo České národní bibliografie).

Pokud tedy záznam publikace obsahuje kterýkoliv z těchto identifikátorů a na serveru obalkyknih.cz existují pod tímto identifikátorem uložené objekty, lze je pro daný záznam zobrazovat, aniž by se knihovník musel starat o jakékoliv vzájemné provázání mezi místním katalogem a vzdáleným serverem obalkyknih.cz. O vše se postará skript integrovaný do www katalogu místní knihovny.

Identifikátor ISSN byl zprovozněn na konci loňského roku. NK Praha a MZK Brno již zahájily skenování obálek časopisů a jejich sdílení pomocí TOC serveru. Pokud se jedná o nově vzniklý časopis, je naskenována obálka prvního čísla takového časopisu. U starších časopisů je možno naskenovat libovolnou dostupnou obálku.

Díky zprovoznění identifikátoru EAN lze do systému vkládat také obrázky obalů hudebních CD. Pokud má tedy některá knihovna obaly pro CD naskenovány, může je do systému vložit. Automaticky jsou zatím stahovány pouze obaly CD zveřejněné na serveru Amazon.

Některé publikace žádny z výše uvedených identifikátorů nemají. Pokud chce knihovna přispívat obálkami takových knih, je vhodné u publikací, pro které je možnost získat identifikátor ČNB, využívat systém pro

přidělování ČNB. Stále však zůstanou publikace, které žádný z výše uvedených identifikátorů mít nebudou a v takovém případě je třeba zvážit, zda se nebude používat vhodně zvolený identifikátor ze Souborného katalogu ČR. Po technické stránce není problém další identifikátor přidat. Je však takovou věc třeba dobře zvážit a sjednotit se v dialogu mezi knihovnami na případném standardu.

Předání projektu Městské knihovně v Praze

Dne 25.11. 2010 se v Moravské zemské knihovně v Brně konala schůzka odborné sekce pro informační

technologie členů SDRUK právě na téma projektu obalky knih. Zástupci MZK oznámili, že z důvodu vyřízení pracovníků MZK projektem Národní digitální knihovny již nebude ze strany MZK na další rozvoj projektu podávána žádost o grant, ale MZK je ochotná server dále provozovat a udržovat. Byli vyzváni zástupci jiných institucí, zda by některá z nich další rozvoj projektu nepřevzala. Po tomto jednání bylo dohodnuto, že projekt přebere Městská knihovna v Praze, která má na tomto poli také bohaté zkušenosti. Kontaktní osobou za MKP Praha se stala Barbora Ševčíková. Uživatelé služby se mohou v případě potřeby obracet jak na ni, tak na Věru Mynářovou, která je kontaktní osobou za MZK Brno.

Věra Mynářová

TEMAP - technologie pro zpřístupnění mapových sbírek v ČR

TEMAP - Technologie pro zpřístupnění mapových sbírek ČR: metodika a software pro ochranu a využití kartografických děl národního kartografického dědictví.

Projekt TEMAP¹ vychází z potřeby pamětových institucí efektivním způsobem zpracovat a zpřístupnit dosud špatně přístupné mapové sbírky. Jeho cílem je nabídnout volně dostupný soubor softwarových nástrojů a metodik, který umožní zpracování starých mapových děl nejen s ohledem na jejich evidenci, ale i na kartografickou korektnost a atraktivní zpřístupnění laické veřejnosti. Jeho ambicí je propojit technické znalosti kartografie, zkušenosti pamětových institucí a moderní webové technologie.

Výzkum bude zaměřen zejména na podporu sdíleného zpracování starých map, které umožní snazší identifikaci

shodných exemplářů. Tím zrychlí katalogizaci a díky možnosti sdílení záznamů také omezí chybovost při vytváření bibliografických záznamů a zajistí jejich jednotnou podobu. Takto získaná data budou následně využita pro zdokonalení a tvorbu nových způsobů on-line zpřístupňování mapových sbírek, které budou cílené jak na odbornou, tak laickou veřejnost. Technologie budou zaměřeny nejen na vyhledávání, ale i na aktivní práci uživatelů s mapou a možnosti individuálních úprav. Podpoří tak ve vzácné kombinaci zvýšení jak kulturní, tak technické gramotnosti laické veřejnosti. Metodiky i softwarové nástroje budou testovány na historických mapových sbírkách partnerských institucí. Vedlejším efektem projektu se stane zpracování podstatné části těchto mimořádně cenných fondů a jejich částečná digitalizace. Část kartografického bohatství uloženého ve veřejných institucích se tak otevře širší veřejnosti již v rámci projektu TEMAP.

Projekt TEMAP je společným projektem Moravské zemské knihovny, Masarykovy univerzity a Univerzity

¹ TEMAP : Technologie pro zpřístupnění mapových sbírek ČR [online]. 2011 [cit. 2011-03-09]. Dostupné z [www: <http://www.temap.cz>](http://www.temap.cz).

Karlovy. Byl zahájen v březnu 2011 a ukončen bude v roce 2015. Finačně byl podpořen z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) Ministerstva kultury ČR, kde byl vyhodnocen jako třetí nejlepší ze 171 podaných a 35 podpořených projektových záměrů.

Cíle projektu

Naplnění záměru projektu bude dosaženo prostřednictvím několika dílčích cílů, jejichž vedení bylo svěřeno vždy jedné z partnerských institucí. V obecné rovině lze rozdělení jednotlivých úkolů charakterizovat takto: Moravská zemská knihovna je mimo celkové koordinace partnerů metodicky zodpovědná za programátorskou oblast – zajištění interoperability a koordinaci vývoje. Přímo je pak zodpovědná za softwarový vývoj. Univerzita Karlova vede oblast bibliografických metadat a Masarykova univerzita odpovídá za výzkum a vývoj v oblasti nástrojů pro podporu katalogizace mapových děl. Vlastní bibliografické zpracování si zajišťuje každý partner samostatně za metodického vedení UK. Následující oddíl se pokusí blíže osvětlit jednotlivé dílčí cíle projektu TEMAP.

Moravská zemská knihovna se zaměří na zdokonalení aplikace Georeferencer,¹ který bude doplněn vlastní verzí základní mapy a nástrojem pro prohlédávání databází geografických jmen. Vše bude fungovat ve webovém prohlížeči tak, aby tuto službu mohli využít i uživatelé bez odborných znalostí z oblasti GIS.

Masarykova univerzita se soustředí na přípravu nástroje pro podporu katalogizace mapových děl.

Katalogizace části Mapové sbírky UK bude nutným předstupněm k testování metadat, softwaru a nových technologií. S chystaným přechodem na nová katalogizační pravidla RDA (Resource Description & Access) bude v koordinaci s Národní knihovnou ČR řešena problematika

katalogizace současných, starých i rukopisných kartografických dokumentů. V UK bude v rámci této aktivity vytvořeno přibližně 40 000 bibliografických záznamů, v MU a MZK cca 5 000 bibliografických záznamů map. Vybrané mapy z jednotlivých sbírek budou na všech pracovištích dále digitalizovány. Takto získaná data a metadata budou dále zpřístupněna prostřednictvím k tomu zřízených institucionálních webových portálů. Metadata budou dále agregována do databází GeoBibLine, Souborného katalogu ČR a tam kde to bude relevantní dále do Registru digitalizace, Manuscriptoria nebo portálu Europeana a využívána k testování technologií vyvinutých v rámci projektu.

Univerzita Karlova zajistí také vytvoření volně šiřitelné webové aplikace pro správu a zpřístupnění kartografických dokumentů. Tento software bude disponovat možností přiřazování uživatelských práv pro různé úrovně uživatelů a regulací jejich přístupu k uloženým dokumentům. Součástí systému bude digitální úložiště dat (repozitář) zajišťující ochranu dat, jejich trvalé uchování a možnosti dlouhodobého zpřístupnění jak odborné, tak i laické veřejnosti.

V rámci projektu bude vytvořen nový software pro specializované kartometrické analýzy starých map, doplněný o možnost vizualizace výsledku těchto analýz. Bude vytvořen interaktivní e-learningový kurz zaměřený na problematiku starých map a jejich kartometrických analýz.

Bude také dále rozvíjen portál geografické bibliografie ČR on-line.² Důraz bude položen na kartografická bohemika z let 1450 až 1899. Budou zpřístupněny plné texty článků, monografií a vysokoškolských prací. Bude řešena také automatizace stahování článků z internetových serverů redakcí, další automatizace procesů importů/exportů dat, připojení obálek periodik, obsahů sborníků, popř. mapových legend, harmonizace rejstříků geografických autorit, integrace vyhledávání podle souřadnic uložených v bibliografickém záznamu, integrace aplikací vyvinutých v rámci projektu TEMAP.

Zárukou úspěšnosti je spolupráce institucí s bohatými zkušenostmi s danou problematikou s kvalitním personálním zajištěním. Odpovědným řešitelem za MZK

1 PRÍDAL, Petr. *Georeferencer: Online Georeferencing Tool For Scanned Maps* (OldMapsOnline.org) [online]. 2009? [cit. 2011-03-09]. Dostupné z [www: <http://www.georeferencer.org>](http://www.georeferencer.org). Nástroj ve verzi 2.0 byl připraven v rámci projektu Staré mapy online, v jehož dokumentaci jsou obsaženy i zprávy o vývoji Georeferenceru: *Mzk.cz* [online]. 2008, Datum poslední aktualizace: 3.3.2011 [cit. 2011-03-09]. Projekt VaV Staré mapy online - OldMapsOnline.org. Dostupné z [www: <http://www.mzk.cz/projekty/oldmapsonline/>](http://www.mzk.cz/projekty/oldmapsonline/).

2 *Czech Geographical Bibliography Online* [online]. © 2008-2010 [cit. 2011-05-23]. Dostupné z [www: <http://www.geobibline.cz/>](http://www.geobibline.cz/).

je náměstek ředitele Petr Žabička, který má zkušenosti z vedení projektů zaměřených na zpracování a zpřístupňování knihovních dokumentů na národní i evropské úrovni. Pracovníci MZK mají také bohaté zkušenosti s tvorbou aplikací zpřístupňujících staré mapy, zejména v projektech Europeana Travel¹ a Staré mapy online². Tým Laboratoře geoinformatiky a kartografie Geografického ústavu Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity je veden profesorem Milanem Konečným a dosahuje také

řady významných výsledků na národní a mezinárodní úrovni, zejména v oblastech vizualizace geoprostorových dat. Ředitelka Mapové sbírky Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze Eva Novotná má bohaté praktické i teoretické knihovnické zkušenosti a znalosti, byla řešitelkou několika grantových projektů, mj. *Geografická bibliografie ČR on-line - GEOBIBLINE*³, a je zapojena i do mezinárodní spolupráce.

Jiří Dufka

1 EuropeanaTravel [online]. 06.04.2011 [cit. 2011-05-23]. Dostupné z [www: <http://www.mzk.cz/o-knihovne/vyzkum-projekty/evropske-projekty/europeanatavel>](http://www.mzk.cz/o-knihovne/vyzkum-projekty/evropske-projekty/europeanatavel).

2 Staré mapy online 2008-2011 [online]. 11.05.2011 [cit. 2011-05-23]. Dostupné z [www: <http://www.mzk.cz/o-knihovne/vyzkum-projekty/narodni-projekty/stare-mapy-online-2008-2011>](http://www.mzk.cz/o-knihovne/vyzkum-projekty/narodni-projekty/stare-mapy-online-2008-2011).

3 Czech Geographical Bibliography Online. Basic Information [online]. © 2008-2010 [cit. 2011-05-23]. Dostupné z [www: <http://www.geobibline.cz/>](http://www.geobibline.cz/).

Gustav Mahler v Moravské zemské knihovně v Brně

V loňském roce jsme slavili 150. výročí narození Gustava Mahlera (7. července 1850) a na rok 2011 připadá 100. výročí jeho úmrtí (18. května 1911). Tuto osobnost proto v současné době připomíná mnoho kulturních událostí a jsme rádi, že jsme mohli v Moravské zemské knihovně 5. dubna 2011 zahájit výstavu „Gustav Mahler a Vídeň“.

Putovní výstavu k nejvýznamnějšímu Mahlerovu tvůrčímu období organizačně připravila Rakouská knihovna ve spolupráci s Rakouským kulturním fórem v Praze. Tato

instituce si klade za úkol šířit kulturní bohatství Rakouska v České republice a děje se tak přirozeně i prostřednictvím Rakouské knihovny v Brně. Vedle Mahlerovy výstavy mohli návštěvníci MZK vidět na podzim 2010 podobně připravené výstavy (bannery v česko-německé jazykové verzi) o osobnostech jako Sigmund Freud nebo Bertha von Suttner.

Výstava představila Mahlerovo dětství a dospívání na Moravě a ve Vídni, počátky jeho kariéry (mezi jinými v Praze a Olomouci) a obzvláště se věnovala rokům stráveným ve Vídni, kde se Mahler stal ředitelem Hofoper (Dvorní opery – dnešní Státní opery). Zde společně se scénografem Alfredem Rollerem, který rovněž pocházel z Moravy, vytyčil umělecké formě opery nový směr. Autorsky se na výstavě podíleli Peter Blaha a Theresa Gassner ze Státní opery ve Vídni.

Na vernisáž výstavy navázala v konferenčním sále MZK odborná přednáška muzikologa, hudebního kritika, publicisty a asistenta Ústavu hudební vědy FF MU v Brně Mgr. Jana Špačka s názvem **Dvojitý život Gustava Mahlera – o náročném soužití Mahlera skladatele s Mahlerem dirigentem, ředitelem, manželem.**

Jan Špaček z Ústavu hudební vědy FF MU

Přednáška měla oslovit nejen hudební, ale i širokou veřejnost.

Propojením života skladatelského a soukromého dokázal přednášející strhnout posluchače do atmosféry díla tohoto hudebního génia. Díky dirigentské dráze působil Gustav Mahler v mnoha významných centrech hudebního dění nejen u nás, ale především v zahraničí. Z Jihlavy přes Lublaň, Olomouc, Prahu, Lipsko, Budapešť směřoval ke společensky prestižním místům jako šéf opery v Hamburgu, Vídni a New Yorku. Za svého života byl mnohem více znám jako dirigent než skladatel. Za vrchol rozkvetu a kariéry považoval přednášející působení v roli ředitele Vídeňské opery v letech 1898–1907, kdy vytvořil z opery strhující divadlo. Vyzdvihl nejčistší Mahlerův odkaz – víru ve vlastní dílo a umění sdělovat hudbou mnoho zásadního. Charakteristická na tehdejší dobu je i nová mahlerovská instrumentace a monumentalita v kontrastu s citově zabarveným laděním děl. Poukázal i na celou řadu skladeb písňové formy, které komponoval jak v obsazení ryze vokálním, tak v kombinaci se sólovými nástroji, především pak s doprovodem orchestru. V roce 1902 se oženil s Almour Schindlerovou, která se po boku svého manžela vzdala slibné kariéry hudební skladatelky.

Od roku 1908 působil Mahler jako kapelník Metropolitní opery v New Yorku a v roce 1909 se stal vedoucím newyorské Philharmonic Society.

Přednášku doplnily hudební ukázky, které dokumentovaly význačnost mahlerovské tvorby vycházející z pozdního romantismu, naplněnou mnohdy filosofickými úvahami a pesimismem. Zazněla Symfonie c moll č. 2 (Vzkříšení), rozvržená do 5 vět pro soprán a alt sólo, smíšený sbor a velký orchestr, vyhraněný dramatismus v Symfonii č. 6 a moll či šťastná a radostná poloha v 5. větě Sedmé symfonie. Závěr přednášky patřil samozřejmě Symfonii č. 8, Es dur, též nazývané „Symfonií tisíců“, která vyžaduje monstrózní provozovací aparát.

Přednáška ukázala, že zájem o hudbu Gustava Mahlera stále vzrůstá a právě v letošním roce budou dominovat na programu významných hudebních těles nejen našich, ale i zahraničních velkolepá díla tohoto skladatele. Jako doplněk k přednášce byla v prostorách půjčovny MZK nabídnuta účastníkům malá výstavka zajímavých děl, která jsou uložena ve fondu knihovny – zvukové dokumenty, hudebniny a knihy.

Jan Rybníkář a Štěpánka Studeníková

medailon

Básník pro dvojí publikum

K stému výročí narození Zdeňka Kriebela

Zdeněk Kriebel se před 100 lety narodil v Brně (29. 4. 1911), v Brně vystudoval reálné gymnázium i právnickou fakultu na Masarykově univerzitě, v Brně zahájil pracovní kariéru advokátního koncipienta. Od roku 1939 působil v téže pozici v Praze, poté se stal právním a administrativním úředníkem a obhájcem, až v roce 1956 se začal profesně věnovat literatuře. Od roku 1956 pracoval osm let ve Státním

nakladatelství dětské knihy jako redaktor a byl také tajemníkem Kruhu přátel dětské knihy. V roce 1963 se vrátil do Brna, kde začal pracovat na pozici redaktora brněnského literárního oddělení Československého rozhlasu a s rozhlasem externě spolupracoval i po svém penzionování na začátku sedmdesátých let. V Brně žil až do své smrti (28. 12. 1989).

Zdeněk Kriebel psal básně již v raném mládí a některé publikoval v *Moravské orlici*, i v pozdějších letech přispíval do novin a časopisů (*Lidové noviny*, *Lidová demokracie*, *Index*, *Středisko*, *Zvon*, *Kritický měsíčník*), první básnickou

knihu pak vydal ve svých dvaceti letech. Měla název *Hořící keř* (1931) a Kriebel ji vyjadřil zájem o sociální společenské dění reflektované v duchu proletářské poezie, posléze pak směřoval vývoj jeho poetiky k expresionistické a poetistické linii básnictví. Název skladby *Polytonfox* (1932) přejal Kriebel z hudební terminologie a vyznal se jí ze zaujetí džezelem, filmem a jím inspirovaným pojetím prolínání představ, obdiv k expresionistickému básníkovi Josefu Chaloupkovi, zemřelému ve dvaařiceti letech, najdeme v obsáhlé básni *200 chryzantém* (1938). Ve skladbě, vznikající již v polovině třicátých let, vyslovuje Kriebel kromě bolesti nad skolem básníka svých *dětských žasů* na ploše dvou set veršů mladistvě radikální opojení vírou v člověka *nových věků* a zejména vlastní vášnivý dialog se smrtí, již se polemicky vzpírá milostným citem a zaujetím krásou přírody, té konkrétní, co *hrne víno z jižní Moravy*. Milostné téma a okouzlení přírodou vyjadřují i lyrické básně sbírek *Proutěná písťala* (1938) a lyrickou notou znějí i básně vznikající na začátku okupace shromážděné ve sbírce *S erbem z lipového listu* (1940). Nadějně pocity evokuje již titul básnické sbírky a jsou uloženy, často jinotajně, i ve verších o lásce, dětském snění, o přírodě:

*Za časem z olova, jenž myši mate,
vyhlížet první brázdy růžové,
naděje mé, hle, zůstávají jehličnaté,*

*Postačit křídélku,
nažce javorové,
jež vítr volá:
založíme les!*

*Poselství
Tak volnost, už na dálku
slovo zvonkové
a vítr zpola,
předléto sebe kdes.*

Slovo k malověrným

Za války a těsně po ní vznikala básnická sbírka *Alarm* (1947), kterou básník charakterizoval jako *politicko – sociální poznámky na okraj všedního dne*. Po skoro desetiletě nedobrovolné odmice vydal Zdeněk Kriebel téměř dvoustránkovou sbírku *Kniha milosti* (1956), knihu tvarově tradiční intimní lyriky, jež je odezvou hledání prožitku a smyslu milostného citu a lásky s peripetiemi jejich projevů slastných i žalných. Na sbírku vydáním časově navazuje báseň *Symfonie o Dyji* (1959), jež byla vydána později v brněnském Bloku spolu s básní *200 chryzantém* (1971), obě s titulním motem *Na hrob Josefu Chaloupkovi*, u příležitosti básnickových šedesátin. Obě se ještě předtím staly také součástí výboru jeho básní *Na slunečné straně* (1961), vydané ke Krieblovým padesátým narozeninám. V *Symfonii o Dyji*, jejíž některé básně vznikaly před svým uvedením k čtenářům, nalézáme verše přírodní lyriky, lokalizované na jižní Moravu (*týmž hvězdným šátkem, který vlaje/ všem lidem dobré vůle nad hlavou,/ kterým si mávají jak jejich kraje,*

jenž se teď třepetá i nad mou Moravou//; to se zdraví loď pod vlajkami,/ jež právě obepluly Pálavu), spolu s básněmi, v nichž se básníkův bytostný obdiv k řádu přírody mísí s vírou v moc mravního řádu lidského.

*Co je to nový člověk? Pán a vládce?
Vždyť můj lid nebyl nikdy srdcem rab.
A řekla řeka, zašplíchala sladce:
Tvůj nový člověk – vždy byl celý chlap.*

*Vtom poznal jsem, že skutečnost, ta nová,
je jenom nad životem větší zář,
že je to věčná tvář, tvář člověková,
ta prostá, uslechtilá, vnitřní tvář.*

*Až po pás stál jsem v noční hvězdné Dyji
a na mé kůži tepal říční proud,
pod žeby světa bušilo: Hle, žiji,
jsem věčnost; na mne můžeš spoolehout.*

Verši, tážícími se po míře odpovědnosti jednotlivce i všech, neboť *Básník je smrtelný jak skřivani*,/ *Však člověk, člověk, člověk neumírá*, náleží skladba k občanské poezii, již Kriebel uveřejňoval časopisecky jako *Listy z Prahy*, které ovšem vzhledem k - v dané době názorově nekonformní - výpovědi jako básnický celek nevyšly. Sbírku *Etudy pro dceru* (1988) tvoří básně rodinné lyriky, jsou v ní obsaženy básně bilančního i nostalgického charakteru, básně vyjadřující autorovu potřebu vztahové a mravní pohody a reflektující bezprostřední smyslové postřehy, zážitky, představy.

Zdeněk Kriebel od padesátých let zasahoval výrazně do vývoje české poezie pro děti. Již ve sbírkách *S erbem lipového listu*, *Alarm a kniha milosti* se setkáváme s motivy dětí a dětství jako zdroji naděje válečné i poválečné doby (to dítě jitra ať má jméno Marie; lodi před odjezdem houkají,/ na přidi hrde jméno žit,/ vemte nás s sebou na svět -/ mluví nenarozené děti./) a východisko pro fantazijní rozlet básníkovy vnímání dětství v kontextech s láskou, ženou, mateřstvím (*Když chlad už zbytky střibra mete/ a malí puckové rozvalí/ svých bířek něžné ovály/ pro jméno krásné madony/ je jejich matky žádání,/ ó, ještě chvíli neusněte./*).

Dvě dětem intencionálně určené básnické sbírky, *Píšťalička* (1955) a *Ptám se, ptám se, pampeliško* (1959), v upravené podobě vydané pod společným názvem *Koulej se, sluníčko, kutálej* (1961), mají společnou inspiraci v lidové slovesnosti a přírodní lyrice, jejich poetika je však v mnohém odlišná. Básně sbírky *Píšťalička* vznikaly na počátku padesátých let a autor se v nich přiklání k hrubínovskému melodickému říkadlu, rozpočítadlu, popěvku, k vyjádření radostnosti dětského života především venkovského s prozatím jen náznaky sémantického ozvláštnění soudobými dětskými prožitky (*Píšťaličko z trpkých proutí,/ kdy už trylky vyklouznou ti// pod prsty, jež jaro klade/ na zvědavé vrby mladé?*). Novátorsky pak ve sbírce *Ptám se, ptám se, pampeliško* definoval svou recepční strategii, když básně sypal z kouzelného rukávu/ pro děti od osmi až do sta let, tematicky sbírku rozhojnil o svět soudobého městského dítěte, *leckdy (v ní) stavěl věci na hlavu* a verš rozvolnil.

Ó, já bych jednou chtěl
mít se jak topič vlaků.
Házel bych pod kotel
s lopatou na uhláku.

O nákladním vlaku

Kdo to tluče na silnici?

Kameníci, kameníci.

Víří prach

v nebemodřých zástěrách.

.

.

Na silnici jako v úlu;

tlukou, tlukou, tlukou žulu,

kropenatý štěr.

Kameníci

Zdeněk Kriebel tak již koncem padesátých let předznamenal svým dílem pro děti nástup poezie, která není zakotvena ve sládkovsko – hrubínovské tradici, ale stále odvážněji souzní se soudobou tvorbou pro dospělé přijetím principu hry, vtípu a humoru nonsensového původu, směřuje k racionalizaci sdělení, využívá náročnou metaforiku, tíhne k hovorovému lexiku.

Bohatá obraznost, prozaizace verše vymaňujícího se z říkadlové metriky, vytváření neobvyklých podob personifikace provází Krieblovy básnické sbírky v šedesátých letech, skladbu *Co dělá v parku sluníčko* (1963) a knihu *Stradivárky z neónu – Posměšky na plot* (1964), jež ovšem vznikala před knihou o sluníčku. Sbírku složenou ze dvou oddílů koncipoval autor jako poetickou hru, při níž respektuje čtenáře jako rovnocenného partnera. Tvárné prostředky lidové slovesnosti aktualizuje intelektově náročnější obrazností nezvalovsko – halasovského rodu, kromě nonsensového humoru v básních uplatňuje zpěvné kuplety a popěvky (*Kuplet o džezové kavárně, Popěvek s káčou*) a miniaturní dramatické scénky (*Primadonka*). Jádro sbírky tvoří objevná poetizace předmětů, jevů, lyrických hrdinů velkoměsta: tramvaje, džezové kavárny, telefonní centrály, továrny, letiště, strojvůdce, lepiče plakátů, opraváře antén, který žije/ jen v homích patrech poezie, v knize se originálně snoubí přírodní motivy s civilizačními, autor reflektuje citění, myšlení, snění, vyjadřování i životní styl novodobého dítěte, ozvlášťňuje jazyk slovními novotvory a moravskými dialektismy.

*Přišel k nám benzináč,
poslechl ledováče:*

„Nastav své cupitáče
sem, pod můj ometač.

*Jak pustím kokrháče,
co by dup, je tu dráč,
a ten dráč rosocháč
pod chvostem ometače
umějí masáž
na tvoje cupitáče.“*

Garáže

*Nač vlastně činžáky nosí anténu...
A to jen stojí stádo velkých jelenů
s parůžky antén v nočním nebi;
a kde městští ptáci hnízda mají...?
A pohádka o nebi po půlnoci*

*Co robí strážníci?
Žloutkovou omeletu,
Zakrouží ulicí,
na modrou pávnici
chytají v letu
sluníčko zářící.*

Jiná křížovatka

Kratší oddíl knihy s názvem *Posměšky na plot* má spíše tradičnější obsah i formu (bajky, anekdoty, školní tematika, „posměšky“ vztahující se k nešvarům dětského chování a dětských vlastností: *Co vzkazuje škola, O cizím peři, Na malé parádnice, Franta z Chlubilova, Anekdota o cucavém hadu, Bajka o hrášku*), jeví se v celku dvojoddíl jako zatím nezavršený oddíl Kriebelových nápadů pro další vymýšlení.

Obraznost má i v Kriebelově sbírce *Co dělá v parku sluníčko* mnoho podob a může se odvíjet od nelogického spojování a zaměňování předmětů, vyplývat z nečekaných a netradičních personifikací, plynout z alogických přirovnání, z metaforiky, která se zdánlivě opírá o řikadlovou jednoduchost, vytváří však ve skutečnosti další konfrontační situace

*Pak povytáhnout trávu za pačesy,
prosmějit lesy Vímjákdesi,
natáhnout pero u kapradiny,
aby začaly kukat lesní hodiny,
spočítat podle bobků králíky,*

zotvírat zvonky: „Otevř kalíšek!“

..
..
..

*Najednou koukne na hodiny –
„Jú...! Kde mám od kouzelných zahrad klíč!“
Změní se honem v zlatý rýč
a začne sázet jiriny červánků.*

Co dělá v parku sluníčko

Krieblovy básnické skladby z šedesátých let prozrazovaly tíhnutí jeho poetiky k prozaizaci a epičnosti (báseň v próze *Anekdota o cucavém hadu* aj.), drobné prózy knihy *Za oknem laterna magika* (1963), v pozdějším vydání s názvem *Duhová brána* (1977) je potvrdily.

V roce 1989, již po skonu Zdeňka Kriebla, byla vydána kniha *Jak se zobe chytré zrní*, vycházející z textů knihy *Stradivárky z neónu – Posměšky na plot*, doplněná o několik textů z rukopisů (*Jitřní déšť, Rozbřesk nad předměstskými ohradami*) a zrevidovaná kompozičně, graficky i ilustračně. Hádanku *Chodí to po střeše, / nehasí, neteše* položil autor čtenářům již v šedesátých letech a i tehdy předpokládal, že odpovědět na ni umějí recipienti, vědoucí, *jak se zobe chytré zrní*, děti, které v sobě mají touhu po světě, na nějž svítí sluníčko, který *je krásně strakatý*, v němž se ovšem umí orientovat, který miní nyní i později zkoumat a v detailech objevovat a zakrátko se po něm rozhlížet nejen dětskýma očima.

Přelom, přeskoč, nepodlez...

hádanka je ořech v trní.

Kdo však zobe chytré zrní,

uhodne to ještě dnes.

V šedesátých, sedmdesátých a osmdesátých letech byly vydány čtyři výbory z Krieblovy poezie pro děti i pro dospělé. Po výboru pro chytré děti, vyjadřujícím Krieblovo potěšení z komunikace s vnímavým čtenářem, se, zřejmě, další zastavení s Moravánem s velkou fantazií nechystá.

Věra Mikulášková vzpomíná

V loňském roce uplynulo sto let od narození básníka Oldřicha Mikuláška a v témž roce (s vročením 2009) vyšla i zdařilá knížka jeho ženy **Věry Mikuláškové Zrcadlo vzpomínek (Šimon Ryšavý, Brno)**. Kniha vznikla úpravou a přepisem autorčiných vzpomínkových kapitol pro brněnský rozhlasový pořad *Zelný rynek*. Vzpomínat na své přátele z uměleckých kruhů začala Věra Mikulášková díky iniciativě publicistky a rozhlasové redaktorky Aleny Blažejovské, jež je i autorkou vtipné předmluvy k naší knize.

Knižka *Zrcadlo vzpomínek* nejsou memoáry v obvyklém smyslu slova, na autorčiny vlastní vzpomínky dojde až v několika posledních kapitolách, i když Mikulášková o svém manželovi a o sobě samozřejmě píše i na stránkách věnovaných jiným osobnostem. Inženýrka Věra Mikulášková (nar. 1928, ale věk, který je dán rokem narození, by jí při setkání nikdo nehádal) byla zprvu zaměstnána ve zpravodajském oddělení brněnského rozhlasu, kde se zabývala aktualitami z kultury. Od roku 1961 pak působila v Redakci pro děti a mládež brněnského studia Československé televize, dlouhá léta jako vedoucí této redakce. Odtud odešla v roce 1987 do důchodu, ale po listopadu 1989 ji kolegové povolali zpět a ing. Mikulášková se na dva roky stala ředitelkou brněnského studia. V této době vyvolala v život tak úspěšné pořady, jako byl *Přidalův Klub Netopýr* a seriál rozhovorů *Z očí do očí*. Za ocitování stojí dnešní názor Věry Mikuláškové na úlohu televize ve výchově dětí: „Dnes je poněkud přetelevizováno, děti koukají na všechno a všechno není dobré. Pořady, kde teče krev a násilí násobí násilí, bych vyloučila z obrazovky. Svět je i tak nedobry, proč se mají ještě oblbovat děti?“

Při své práci Mikulášková zblízka poznala četné literáty, výtvarníky, hudebníky, vědecké pracovníky, herce i divadelní a filmové režiséry, s nimiž připravovala rozhlasové a televizní programy, ať to byly pohádky, nebo besedy o vědeckých problémech a televizní filmy. Proto se při svém vzpomínání nemusí omezovat jenom na osobnosti, které poznala po boku slavného básníka. Dobře a právem při tom zdůrazňuje, jak významně se před rokem 1968 brněnské redakční kolektiv (kulturní rubrika *Rovnosti*, *Host*

do domu, rozhlasová redakce zábavy) podílely na celonárodním kulturním dění. To se týká např. Trefulkovy kritiky veršů Pavla Kohouta v *Hostu* do domu z roku 1954, ale třeba i rozhlasového pořadu *Na shledanou v sobotu!*, který kdysi pravidelně poslouchaly doslova tisíce posluchačů. Vzpomínkové kapitoly jsou doplněny fotografiemi osobností, jimž jsou věnovány. Pořadí je abecední – začíná se pražským malířem Janem Bauchem a končí hercem Stanislavem Zindulkou. Řadu doplňují vzpomínky na Janáčkovu kvarteto a herečku Marii Pavlíkovou, která byla živou kronikou brněnské kultury od dvacátých let po současnost. Věra Mikulášková píše o více než šedesáti významných osobnostech; kdybychom je chtěli vyjmenovat, podobal by se náš článek spíše telefonnímu seznamu než recenzi. Závěr knížky tvoří pětice krátkých kapitol, jež se vracejí k létům stráveným v rozhlase a televizi, k Mikuláškově básni inspirované Třebíčí a k bytům, které rodina v Brně vystřídala.

Čím důvěrněji Věra Mikulášková portrétovaného umělce či vědce zná, tím konkrétnější a zajímavější je její vzpomínka. Některé z událostí a příhod, o nichž se dočítáme, jsou veselé, jiné však mají smutné nebo i tragické vyznění. Pro Oldřicha Mikuláška měl osudné následky nevině vypadající pád při rodinné procházce – zlomenina nohy ho na celý zbývající život omezila v pohybu. Mnoho autorčiných přátel bylo postiženo nenormálními poměry doby normalizace. Sám Mikulášek nesměl po vydání sbírky *Šokovaná* růže déle než deset let vůbec publikovat. U vědce a literárního kritika Olega Suse, jehož autorka zblízka poznala v době, kdy byl její manžel jedním z redaktorů *Hosta* do domu, se tato nebláhá doba výrazně spolupodepsala na jeho předčasné smrti. Také mnozí další z kulturních tvůrců, na něž Věra Mikulášková vzpomíná, už nejsou mezi námi. A nedlouho po vydání knihy zemřel Ludvík Kundera, jemuž je věnována kapitola *Literární bohatýr*.

Oldřicha Mikuláška měli velmi rádi dva jeho pražští druhové, Jaroslav Seifert a František Hrubín. Ve svých vzpomínkách cituje Mikulášková jejich dopisy, které přinesou – až budou souborně vydány – literární historii cenné

poznatky. Jak píše Alena Blažejovská, Seifert na závěr svých dopisů do Brna obvykle připojil „Pozdravuj svou krásnou blondýnku!“ nebo jiný podobný vzkaz. Mikulášek zemřel 13. července 1985 a shodou okolností se jedna z několika málo mých návštěv v břevnovské vilce Jaroslava Seiferta uskutečnila 19. července, takže jsem byl bezprostředním svědkem toho, jak upřímně byl Jaroslav Seifert zarmoucen smrtí svého mladšího přítele.

Hodně se kdysi v Brně mluvilo o tom, jak v roce 1971 Josef Kainar lákal Mikuláška ke vstupu do normalizačního Svazu českých spisovatelů. Psal o tom před časem i dnes už zemřelý dramaturg a básník Rudolf Žák. Nyní máme autentické svědectví přímé účastnice Kainarovy návštěvy v Mikuláškově bytě. Básníková choť potvrzuje, že Mikulášek nabídku jednoznačně odmítl, ovšem žádné mávání berlemi ani shazování ze schodů se nekonalo. Kainar sám věděl, že agituje pro ostudnou věc, ale nemohl si pomoci, protože měl problémy se svými dluhy, které za něho Svaz spisovatelů zaplatil výměnou za to, že se básník stal předsedou přípravného výboru normalizačního Svazu. Teprve čtyřiapadesátiletý Kainar nakonec krátce po návštěvě Brna a ještě před ustavujícím sjezdem Svazu podlehl infarktu. Jeho poslední básně svědčí o tom, jak upřímně se vzniklou situací trápil.

Chyba byla, že nakladatelství Ryšavý nesvěřilo rukopis Zrcadla vzpomínek zkušenému redaktorovi, který by upozornil na drobné věcné omyly a tiskové chyby. Není jich mnoho a při širokém tematickém rozpětí knihy se jim lze jen těžko ubránit, ale v definitivní verzi být nemusely.

Autor svá opomenutí často přehledně, pozornému redaktorovi však neujdou. Z věcných chyb připomeňme, že část vzpomínky na Arnošta Heinricha a redakci Lidových novin se zřejmě vztahuje ke Eduardu Bassovi, který byl šéfredaktorem Lidovek od roku 1933, kdy Arnošt Heinrich zemřel. V tomto roce byl Mikulášek ještě sportovním redaktorem přerovského Obzoru, do Lidovek už možná přispíval, ale v redakci rozhodně nebyl. Že jméno Bystrouška vzniklo omylem sazeče, je pravda, ale původní Těsnohládkovo pojmenování znělo Bystronožka, nikoli Bystroočka. Nesprávné je datum úmrtí Karla Tachovského (správně 29. dubna 1989). Pražský kostel, v němž po atentátu na Heydricha zahynuli čeští parašutisté, je v Resselově, nikoli Gorazdově ulici, opravit je třeba jméno literárního hrdiny Gargantuy (Gargantua, nikoli Gargantus). Chyby jsou i v latinských citátech z kapitoly o vínu. Svědomitý lektor by také upozornil, že některé údaje a vyprávění se opakují. Nebylo by nezbytné nutně něco vypouštět, stačila by odkazující poznámka, že autorka o opakování ví. Týká se to např. výroku sochařky Sylvie Lacinové o práci na pamětní desce Oldřicha Mikuláška nebo příhody s chybějící doprovodnou hudbou k televiznímu pořadu.

Těchto pár kritických slov však nemůže a nechce překrýt celkový velmi kladný dojem z knížky. Moudrá, vtipná a vzdělaná žena nám tu konkrétními detaily oživila dějiny brněnské a moravské kultury ve druhé polovině minulého století a nám starším připomněla dobu, v níž jsme žili. A to rozhodně není málo.

Jiří Rambousek

Galerie tragických venkovských osudů

Všestranný kulturní pracovník, agilní publicista, folklorista, vinař a vůbec renesančně založený muž mnoha pestrých, zdánlivě „nekompatibilních“ zájmů Josef Holcman (roč. 1952), povoláním okresní soudce, náleží mezi naše uznávané literární i divadelní tvůrce.

K desítkě jeho knižních titulů (0 jízďe králů, Týden co týden, Sváry, Trvalá bydliště, Hýlom hálom aj.) přibyla nyní mírně rozšířená verze povídkového souboru *Cena facky* (Zlín: Kniha Zlín, 2010, 112 s. ISBN 978-80-87162-05-7).

Jedenáct nedlouhých (zpravidla několikastránkových), číslovaných a názvy opatřených próz není věru žádné oddechově kratochvilné čtení. Syžetově vycházejí z Holcmanova milovaného Slováčka, zejména z rodového statku ve Skoronících, kde byl jeho rázovitý otec Vojtěch všeobecně respektovanou osobností – veřejným činitelem, osvíceným vesnickým písmákem a kronikářem i zaníceným ochotnickým režisérem (na jeho fortelné přehlídkové inscenace pisatel této glosy dodnes s respektem vzpomíná). Předznamenání útlé knížky („Jakákoliv podobnost není čistě náhodná“) s vězeňskými kresbami Otmara Olivy napovídá, že v ní nad čistě literární fabulací i nad partiemi poetickými převažuje přístup dokumentární a memoárově autobiografický. Časové těžiště příběhů je položeno do období násilné kolektivizace moravského venkova po únoru 1948 a v padesátých letech, s občasným ohlédnutím do konce první republiky, nacistické okupace a osvobození, případně s přesahem k srpnu 1968 nebo ojedinele až do dneška.

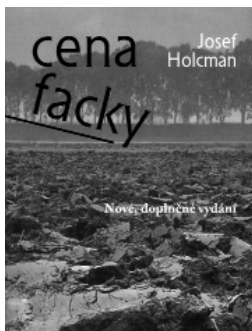
Viděny očima zaujatého, dobře informovaného svědka bystrého vnímání, bytostně toužícího po elementární lidské spravedlnosti a nesnášejícího tudíž jakoukoli křivdu, defilují před námi – s nesentimentální věcností, leč o to drastičtější – konkrétní ukázky promyšlené systematické devastace ustálených vesnických pořádků s důvěrným vztahem pracovitých obyvatel ke zděděné půdě, vinohradům nebo hospodářskému zvířectvu, jak je po staletí formoval tradiční koloběh zemědělského, církevního či zvykoslovného roku. Působivá titulní povídka to dokládá na životopisných faktech autorova otce a hned následující (Nejlepší dojem) na údelu „stařečka“, i u dalších tragických hrdinů jsou to však osudy podobně smutné. V období, které dokázalo „znásilnit identitu člověka“ tím, že „bezpráví povýšilo na zákon“, jde o bezohledně prováděnou perzekuci těch, kteří se těmito tlakům nepodvolili: noční zatýkání (s oblibou přímo ve sklípkách), automaticky vynášené rozsudky mnohaletého věznění i zabavení

majetku, vystěhovávání příbuzných a rozdělování rodin, internace školáků do dětských domovů, přidělování hospodářů s podlomeným zdravím do podřadných zaměstnání, pustnutí zabavených usedlostí v družstvech atp. Při líčení tvrdého „rozkuřování“ („zloději trestali

okradené“) a nuceného zakládání JZD v ovzduší všeobecného strachu nechybějí doklady naražených provokací StB (Velezrada), krutých výsledků, týrání a mučení, vydírání, udavačství a špiclování, smrti „narušitele“ v pohraničním pásmu, národnostní diskriminace apod.

V porovnání např. s námětově košatějšími (ale i rozbíhavějšími) Trvalými bydlišti působí Cena facky tematicky koncentrovaněji a shmutou faktografií závažněji. J. Holcman vhodně střídá

er-formu (Jezdec) s ich-formou (Vinař), někdy je i rozličně kombinuje v rámci jedné kapitoly. Stylizovaní vyprávěči se přitom vhodně mění: úvodní Cena facky má podobu plastického monologu autorovy matky, vdovy Libuše; jindy se spisovatelé při náhodném setkání podrobně svěřuje další muž nebo žena (Divné století, Směr postupu usmrčené osoby, nově přidané Hezké odpovědi). Próza Taková byla doba dostala formu konfliktní hospodské polemiky s „bratrstvem rudých práce“ – nyníjšími zarytými či alibistickými zastánci totalitních zlořádů a sovětské okupace. Do děje jsou vkládány autentické materiály (chronologické rodinné záznamy, přísné verdikty nad „třídním nepřítelem“, oficiální korespondence apod.). „Reportáž“ Škúdcu lidu je pak – coby údajně nalezený soubor listin – komentovaná sugestivní koláž přesně datovaných kratičkých písemných sdělení, upřímných soukromých i odlidštěných byrokratických. Někdy se naopak motivy sřetězují spíše asociativně. Jazyková složka dodržuje spisovný úzus, jen střídme ozvláštněny dialektismy. Specifickou stylistickou rovinu pak představují dobové úřední výměry a jejich pseudoprávníká dokumentace; k ní se druzí perfektně „odposlouchaný“, leč mrazivý blábol školitele začínajících justičních pracovníků, který se ještě v roce 1975 chvástá, kolik coby totalitní

soudce „rozdal špagátů“. Mladším čtenářům přijde vhod výklad zkratek, označujících rozličné tehdejší organizace a instituce.

U znalce a ctitele venkovského životního stylu na Slovácku vracejí se přirozeně některé charakteristické leitmotivy: vědomí rodové kontinuity s odpovědností vůči odkazu předků, generační sounáležitosti a prozíravou moudrostí osobitě uvažujících seniorů; trpělivá úmorná dřina ve vinohradu a její odborné tekuté zúročení; tentokrát nepřilíš časté poetické líčení polních prací (kupř. kosení jetele); ztráta koní jakožto symbolu systematicky likvidovaného selského stavu; v souvislosti se zmínkami o křesťanské víře, pohřbech a hřbitovech vynořuje se v podtextu předzvěst individuálního zániku a společného záhrobí („Uviděl, jak život rozbitý životem se důstojností smrti scelil, a uslyšel, jak stařeček řekl: Jsem vrácen sám sobě. Čekám na vás v podobě, o které nic nevíte.“). Ať už jménem svým nebo jím evokovaných postav

s Kainovým znamením, zpytavě pochybující autor v lakonických tázacích větách „vaculíkovsky“ pátrá po příčinách, důsledcích a celkovém smyslu oněch všech tragických událostí druhé poloviny minulého století. Opět při srovnání s Trvalými bydlišti závažnost tematiky příliš nepřije kresbě rázovitých skoronických „dobrých rodáků“ s odleskem Hrabalových pábitelů – ojedinělé groteskní historky (furiantské navezení hnoje k vyvlastněnému statku, výtrysk burčáku na chodbě soudu, provokatérem naaranžovaný pokus o krádež družstevního vepře) mívají pro jejich aktéry fatální následky.

Poslední kniha Josefa Holcmana *Cena facky* je pravdivým bolestným obrazem ne tak dávné doby, jejíž zločiny nelze utajit nebo promlčet, výmluvným svědectvím o prostých statečných nevinných lidech, kteří si i tehdy uchovali rovnou páteř a čest.

Vít Závodský

rozhovor

Rozhovor s Bohdanou Stoklasovou

PhDr. Bohdana Stoklasová vystudovala obor knihovnictví a vědecké informace (1978) a v rigorózní práci se věnovala tématu mezinárodních standardů v souvislosti se začínající automatizací knihovnických procesů. V Národní knihovně od poloviny 80. let vedla oddělení souborné katalogizace a meziknihovnických služeb. Absolvovala dlouhodobější odborné stáže v předních světových knihovnách (Velká Británie, USA). Od roku 1994 řídila odbor Národní bibliografie a katalogizace (Odbor zpracování fondů) a od r. 1998 byla náměstkyní ředitele pro knihovnické procesy. Od roku 2004 zastává funkci ředitelky Úseku Novodobých fondů a služeb. Bohdana Stoklasová patří mezi přední odborníky v oboru knihovnictví a informační vědy. Podílela se na řešení projektů výzkumu a vývoje v oblasti katalogizačních pravidel AACR2 a formátu MARC, implementace zahraničních standardů do praxe českých knihoven, retrospektivní konverze katalogů

a d. V posledních letech se věnuje digitalizaci, dlouhodobě ochraně fondů a zpřístupnění digitalizovaných dokumentů. Je členkou týmu, který připravuje projekt Národní digitální knihovny. Přednáší v zahraničních knihovnách a na mezinárodních knihovnických kongresech. V rozhovoru se zaměřila na několik odborných témat, na digitalizaci, služby a akvizici, katalogizaci a projekty výzkumu a vývoje.

• DIGITALIZACE

NK nyní aktuálně přebírá Registr digitalizace od Knihovny Akademie věd. Co to bude prakticky znamenat pro jeho fungování?

Vývoj a úpravy rozhraní pro administrátory i uživatele bude zajišťovat i nadále externí firma, o dalším rozvoji Registru digitalizace (RD) bude rozhodovat skupina složená ze zástupců NK, KNAV a MZK – obdobně jako dosud. NK postupně převezme správu obsahu – importy, kontroly a úpravy dat. „Knihovnické stránce“ registru a informovanosti potenciálních uživatelů dosud nebyla věnována dostatečná pozornost. Právě toto bychom rádi zlepšili.

Bylo již rozhodnuto o jednoznačném identifikátoru, který bude nasazen v Registru digitalizací v zájmu zabránění vzniku duplicit?

V RD již existuje jednoznačný identifikátor nazvaný číslo RD. Po spuštění masové digitalizace v NDK bude součástí záznamů v RD i URN:NBN pro nové dokumenty. V současné době má určitá skupina dat v RD přidělen identifikátor URN:NBN. Jsou to dokumenty, které jsou uloženy v datovém archivu NK, tj. data z VISK7, z digitalizace NK ČR, z digitalizace v návaznosti na povodně a také z Norských fondů. Tyto identifikátory ovšem nemají z hlediska deduplikace význam.

V katalogizačních záznamech se jako trvalý identifikátor pro dokumenty domácí produkce používá od roku 2010 číslo ČNB (ČČNB). Toto číslo bude bránit duplicitní digitalizaci, knihovny je budou uvádět při hlášení do Registru digitalizace. Požadavky na přidělení čísla ČNB přijímá NK ČR prostřednictvím Souborného katalogu ČR.

Deduplikace, tj. předimportní kontrola na duplicitu, se bude provádět vůči následujícím identifikátorům: ČČNB, ISBN, ISSN. Nový importní program pro hlášení digitalizace by měl výhledově pozastavit import v případě duplicity identifikátoru, uživatel by však měl mít možnost dokument „protlačit“, protože může být digitalizace titulu neúplná (ne všechny ročníky/díly), nebo nekvalitní. Dokumenty, které žádný z uvedených identifikátorů dostat nemohou, kontrolou na duplicitu nebudou procházet – pravděpodobnost, že by takové dokumenty chtělo digitalizovat více knihoven, je menší. Do budoucna lze pro staré tisky uvažovat o čísle Knihopisu a pro zahraniční literaturu bez ISBN/ISSN o čísle OCLC, ale vzhledem k tomu, že se mnohé knihovny staví odmítavě i k ČČNB, jehož získání pro ně představuje práci navíc, nevidím zavedení těchto identifikátorů v blízké budoucnosti jako příliš reálné.

Bude NK pokračovat v tzv. drobné digitalizaci v rámci programu VISK7 po rozjezdu robotických skenerů pořízených v rámci NDK na digitalizaci periodik a novodobých fondů?

V minimálním rozsahu ano. Mělo by jít především o externí digitalizaci periodik s metadaty na úrovni článku pro transformovaný systém ANL+ (podrobněji k této věci viz dále).

Lze očekávat, že ve vazbě na plánovaný rozjezd NDK budou změněny standardy závazné pro příjemce dotace v rámci programu VISK7. Kdy se stanou závaznými pro ostatní žádající knihovny?

Od roku 2012 bychom již měli mít nové standardy, pro rok 2012 budou však ještě zachovány dvě možnosti – první možností bude dodávat staré formáty metadat (DTD) spolu s novými formáty obrazů (JPEG2000) a OCR (ALTO XML), druhou možností bude dodávat vše nově.

V souvislosti s připravovanou plošnou digitalizací bylo výrazně omezeno plnění databáze ANL. Jaká je představa NK o dalším pojetí analytického rozpisu periodik a jaké důvody ji ke změně vedly? Jaká je situace a trendy v této oblasti ve světě?

Vzhledem k rozvoji technologií, které umožňují propojit vyhledávání v databázích se zpřístupněním plných textů, začala NK ČR již před časem uvažovat o zefektivnění oblasti analytického zpracování a jeho navázání na plné texty. Vedla nás k tomu nejen potřeba najít pracovní kapacity pro zmíněný projekt digitalizace, ale i snaha získat, bibliograficky pokrýt a dlouhodobě uchovávat nově vznikající typy elektronických dokumentů, které nepochybně tvoří podstatnou část národního kulturního dědictví, ale prozatím nebyly z kapacitních důvodů adekvátně evidovány ani archivovány.

Ke změnám nakonec v návaznosti na rasantní krácení mzdových prostředků došlo podstatně dříve, než jsme plánovali, čímž došlo k časovému výpadku, který nás velmi mrzí. Od července začne NK ČR výpadek své exerce postupně vyrovnávat s tím, že do konce roku nahradí variantní formou všechny excerpované tituly. Finanční možnosti nám nedovolují pokračovat v nákladném klasickém analytickém zpracování, přístup ke článkům prostřednictvím záznamů v katalogu bude nahrazen přístupem prostřednictvím metadat a plných textů, které získáme od firem zajišťujících monitoring médií, a z vlastní digitalizace. Vyhledávání umožní centrální index. Nový projekt dostal pracovní název ANL +. Znak + může v někom evokovat konec ANL v ČR, pro mne osobně však představuje novou dimenzi a přídavnou hodnotu plných textů a výraznou finanční úsporu, tedy skutečně plus. Centrální index propojí vyhledávání v metadatech a plných textech s metadaty z dosud budované databáze ANL, která však nadále obsahuje již jen záznamy kooperujících krajských a specializovaných knihoven, nikoli záznamy NK ČR. Výhodou nových zdrojů bude vyhledávání v plném textu a přístup k výňatku textu pro všechny volně:

V návaznosti na platnou legislativu a licence bude mít uživatel z jednoho místa okamžitý přístup i k plným textům a k uživatelským kopiím digitálních dokumentů

Pro propojení různých zdrojů v jednom centrálním indexu byl prozatím využit index Primo Central, který máme k dispozici v rámci Jednotné informační brány jako kompenzaci za již nepodporovaný MetaIndex. Probíhající výběrové řízení v rámci NDK rozhodne v roce 2011 o budoucím systému pro centrální zpřístupnění v NK ČR

a v MZK, na celonárodní jednotný front-end si ještě budeme muset minimálně další rok počkat, ale již nyní několik systémů disponuje funkcionalitou podobnou výše uvedeným příkladům, takže bude z čeho vybírat.

Ve světě podobné změny zpravidla řeší nemusejí, klasickou analytickou bibliografii provozuje jen zlomek knihoven. Jsou to jednak severské knihovny, které mají tradičně nejvyšší pokrytí zpracování své produkce, dále pak postsocialistické země, v některých z nich je avizováno ukončení klasického analytického zpracování v souvislosti s postupující digitalizací.

• SLUŽBY a AKVIZICE

V rámci připravované Koncepce rozvoje knihoven na léta 2011–2014 hrají významnou roli tzv. centralizované služby a centrální portál těchto služeb. Jaká je Vaše představa pojetí a rozsahu služeb? Bude v uvažovaném řešení hrát svoji roli i Souborný katalog ČR?

Na ukázkách souvisejících s projektem ANL+ jsme si na malém vzorku ukázali sílu centrálního indexu, který bude základem centralizovaných služeb a centrálního portálu. Jak již jsem uvedla, existuje několik systémů, které jsou schopny splnit podstatnou část požadavků kladených na centrální portál již dnes. Technicky je tedy vše relativně jednoduché, ale čeká nás velké množství práce „v zákulisí“. Důležitou roli v celém systému nepochybně sehraje Souborný katalog ČR, který již nebude jen naší největší zásobárnou bibliografických dat, ale stále více záznamů v něm obsažených navede uživatele k plným textům digitalizovaných dokumentů či k uživatelským kopiím digitalizovaných dokumentů, podobně jako ve výše uvedené ukázce, Souborný katalog musí být transformován a propojen s dalšími subsystemy, ať již se jedná o Registr digitalizace či systémy podávající do centrálního portálu plné texty či uživatelské kopie digitálních dokumentů (Kramerius, Manuscriptorium) nebo systém dlouhodobé ochrany digitálních dokumentů, jehož prostřednictvím lze získat digitální dokumenty ve vysoké kvalitě. Čeká nás hodně práce i dohadování v oblasti sdílení identit, on-line plateb a také v oblasti

legislativní – bez významných legislativních změn zůstane v půli cesty.

Jaká bude v rámci uvažovaných centralizovaných služeb role JIB a můžeme se v její nabídce těšit na nějaké novinky v tomto roce?

Role JIB v rámci uvažovaných centralizovaných služeb bude velmi podstatná, protože již v dnešní podobě řadu centralizovaných služeb poskytuje. Existují zde rozsáhlé znalostní báze využitelné pro budoucí centralizované služby, zkušenosti s autentizací a konfigurací volných i placených zdrojů pro mnoho institucí, doporučující služba bX atd. V rámci JIB již testujeme výše zmiňovaný centrální index, přesněji řečeno provázání standardního indexu Primo Central s lokálním centrálním indexem vytvořeným pro potřeby ANL+.

Významným mezníkem v roce 2011 bude nasazení autentizace prostřednictvím Shibboleth do rutinního provozu.

V roce 2011 jsme pro JIB pořídili nový server, který umožnil stabilizaci a zrychlení služeb, přechod na novou verzi SFX a v neposlední řadě experimenty s centrálním indexem.

Rok 2011 přinese rutinně plnotextové vyhledávání i do WebArchivu.

Proběhla změna na pozici vedoucího odboru služeb (nově jí je Mgr. Jindřiška Pospíšilová). Jaké budou nové priority služeb NK?

Hlavní prioritou Odboru služeb pro nejbližší období je zpracování Konceptu rozvoje služeb NK ČR v návaznosti na revitalizaci Klementina a Strategii rozvoje NK ČR.

Hlavní linie Konceptu rozvoje služeb NK ČR, které nedávno schválil a doporučil k dalšímu rozpracování generální ředitel, zní zdánlivě banálně, ale v případě NK ČR se jedná opravdu o nové trendy:

- Orientace na uživatele
- Otevřenost, vstřícnost
- Zrovnoprávnění a provázání elektronických a klasických dokumentů
- Kvalifikovaný a příjemný personál
- Zlepšení koordinace služeb na úrovni NK ČR

- Zlepšení kooperace s externími knihovnami a dalšími subjekty

Koncepce služeb musí odrážet nejen změny související se stavebními úpravami areálu (jiné rozvržení uživatelských prostor, umístění studoven a prostor pro volný vstup a relaxaci, volný výběr dokumentů), ale i změny ve vnímání knihovny jako místa pro studium, které souvisejí především s nárůstem elektronických dokumentů obecně a s požadavky na jejich zpřístupnění, a to jak digitalizovaných (zpřístupnění výsledků NDK a dalších digitalizačních projektů), tak nově vzniklých v rámci spolupráce přímo s vydavateli či prostřednictvím WebArchivu. Prioritou odboru služeb bude zajistit komfortní přístup našich uživatelů ke zdrojům knihovny a to nejen v přívětivém prostředí, ale i v uživatelsky vlnidném online rozhraní, ze kterého bude možné využívat všechny typy dokumentů v reálném čase bez ohledu na jejich formu a umístění.

Dalším aktuálním úkolem je zachování rozsahu služeb v přijatelné kvalitě i po dobu revitalizace budovy. Bude nutné činnosti v jednotlivých etapách pečlivě napláňovat a koordinovat s dalšími útvary knihovny tak, aby omezení daná jednotlivými etapami v co nejmenší možné míře zasáhla uživatele knihovny.

Národní knihovna v své strategii rozvoje v letech 2011–2016 deklaruje jakožto prioritou zlepšení doplňování fondů. Jaké změny v akviziční politice NK se dají očekávat v následujících 2 letech (např. u poměru tištěných a elektronických zdrojů, u podílu české a zahraniční produkce, v oblasti spolupráce s pražskými VŠ či externími lektory)?

Doplňování fondů bude zaměřeno především na reálného, nikoli imaginárního cílového uživatele NK ČR. Věnujeme větší pozornost statistikám využití jednotlivých zdrojů (tištěných i elektronických) a docházíme k zajímavým, mnohdy překvapivým zjištěním, o která se budeme opírat při změnách akviziční politiky a zřejmě i profilování fondů. Chystáme se vytvořit poradní sbor expertů z jednotlivých oborů či skupin oborů pro oblast doplňování především zahraničních dokumentů. Měl by nadále klesat podíl mezinárodní výměny, která by se měla zaměřit jen na výhodnější získání konkrétních požadovaných titulů.

Doplňování musí být modifikováno s ohledem na cíl vybudovat kvalitní volné výběry v prostorách revitalizovaného Klementina.

V budoucnu budeme muset přehodnotit doplňování a alokaci finančních prostředků s ohledem na rostoucí podíl i význam elektronických zdrojů. NK ČR v současné době zpřístupňuje hlavně e-zdroje nakoupené v rámci INFOZ, většina přístupů bude k dispozici do konce roku 2011, případně 2012. Zároveň již nyní NK ČR nabízí další e-zdroje, které jsou volně dostupné (u dalších licencovaných, které nemáme, jen metadata), nyní především prostřednictvím Primo Central v JIB (s možností ověření přímé dostupnosti).

NK ČR nabízí cca 100 000 e-dokumentů v rámci licencovaných zahraničních zdrojů, které jsou součástí našeho online katalogu – báze NKC. Při porovnání přírůstku klasických knih za rok 2010 (dle výroční zprávy 12 305 knihovních jednotek tištěných i netištěných dokumentů) s počtem dostupných e-knih v kolekci ebrary Academic Complete, kterou máme od prosince 2009 (obsahuje cca 50 tisíc titulů, včetně titulů z renomovaných zahraničních nakladatelství), jeví se toto zpřístupnění jako zásadní počín v NK ČR z hlediska nákupu / získávání e-knih (souběžně máme cca 15 titulů e-knih jako trvalý nákup, především jde o dokumenty encyklopedického charakteru).

Je zřejmé, že v dalším období bude nutné ještě více nakupované e-zdroje vyprofilovat, především v souladu s dostupností těchto zdrojů v pražských knihovnách (konsorciální nákupy). Vzhledem k omezenému rozpočtu bude nutné vybalancovat nákup tištěných dokumentů s nákupem dokumentů elektronických, které přinášejí větší možnosti z hlediska zpřístupnění (větší komfort pro koncové uživatele). Zatím se zdá, že tituly monografického charakteru je výhodnější zpřístupňovat jako e-knihy, na druhou stranu produkce vytípaných renomovaných nakladatelství pro naše hlavní obory by měla být v tištěné podobě, vše však záleží na rozpočtu pro doplňování literatury.

V oblasti příjmu povinného výtisku v elektronické podobě plánuje NK nabídku dobrovolné spolupráce pro nakladatele. Mohla byste přiblížit hlavní rysy uvažovaného řešení?

V této oblasti bychom rádi navázali na pozitivní zahraniční zkušenosti, kde vydavatelé dobrovolně odevzdávají elektronické dokumenty do národních knihoven výměnou za to, že zde budou dlouhodobě ochráněny. Dlouhodobá ochrana digitálních dokumentů je velmi drahá a náročná a vydavatelé tak rádi a stále více využívají kapacity národních knihoven. Spolupráci akceleruje hlavně existence důvěryhodného (ideálně mezinárodně certifikovaného) digitálního repozitáře, který NK ČR zatím nemá, ale přesto se nám již někteří vydavatelé dobrovolně hlásí. Ideální je, pokud je postupně povinnost odevzdávat e-born dokumenty i digitální předlohy tištěných dokumentů zakotvena v zákoně. K tomuto ideálu ovšem ještě u nás povede dlouhá cesta, takže čím více dokumentů podchytíme na bázi dobrovolné spolupráce, tím větší díl národního kulturního dědictví zpřístupníme a uchováme. Jedná se o složitý proces zasahující akvizici, katalogizaci, dlouhodobou ochranu a archivaci. Velmi důležitou částí jsou již zmíněné legislativní změny.

Kam se podle Vás osobně posouvá role knihoven ve světě?

Knihovny měly po staletí monopol v množství nahromaděných dokumentů, tento monopol jim dlouho zaručoval nezpochybnitelné právo na existenci. Po staletí se zabývaly organizací a zpřístupněním nahromaděných dokumentů, poskytují prostory pro jejich studium, místo pro setkávání a příjemné trávení času. Masová digitalizace a rostoucí počet born digital dokumentů znamenají ztrátu monopolu, knihovny jsou stále více vystaveny konkurenci. Pořádání informací zůstává jejich doménou, po uspořádání informací je nepochybně společenská poptávka, ale knihovny se s ní nedokáží potkat, nedokáží své služby řádně prodat. Jako místo setkávání mají knihovny pověst „dobré adresy“, to je jejich výhoda. V souvislosti s platnou legislativou (autorský zákon) budou knihovny ještě několik let jediným místem, kde bude možné některé informace a dokumenty získat. Otázkou je, jak dlouho tento jejich monopol přetrvá. Knihovny by se měly i v budoucnu opírat o své tradiční silné stránky a funkce – získávání a pořádání dokumentů a informací. Své služby ale budou muset nabízet v mnohem příjemnějším

a atraktivnějším prostředí, ať již jde o budovy knihoven pro fyzické návštěvníky či o portály pro zpřístupnění vlastních i externích informací – samozřejmě řádně uspořádaných. A neměly by v přetechnizovaném světě podceňovat lidský faktor. Příjemný, vzdělaný knihovník s motivací sloužit, naslouchat a pomáhat je stále něco, co konkurence na internetu nemá.

• OSOBNÍ

Četla jste v poslední době nějakou zajímavou knihu?

Mám právě rozečtenou knihu *If Dogs Could Talk*. Maďarský autor Vilmos Csányi je profesorem etologie, takže kniha je velmi poučná pro všechny chovatele i milovníky psů. Kniha je ale především velmi zábavná a vtipná – kombinace odborných poznatků a příběhů ze života vlastních psů autora i jeho známých, ale i jiných zvířat, je mimořádně šťastná. Vzhledem k tomu, že tuto odpověď píš na zpáteční cestě z konference CASLIN, nemohu opomenout jednu zajímavou souvislost. Knihu přeložil Richard Quandt. Během jeho návštěvy Prahy před několika lety jsme hovořili nejen o rozvoji knihoven, ale i o svých psech. Při té příležitosti mne Richard na knihu upozornil a po nějakém čase mi přišla poštou i s věnováním.

Co Vám v poslední době udělalo profesně největší radost?

Příprava a několikaletá koordinace projektu Národní digitální knihovna, která pro mne znamenala objevení zcela nových obzorů a navázání nových odborných kontaktů. S přípravou projektu Národní digitální knihovna souviselo i postupné budování Odboru digitální ochrany, kde je dnes několik vynikajících odborníků, kteří jsou přes svůj mladý věk mezinárodně uznáváni. Příjemnou zkušeností je i příprava Koncepce rozvoje knihoven ČR pro roky 2011–2014. Koncepce má krásné motto, dobře formulované hlavní i dílčí cíle a na její přípravě se podílí tým vynikajících odborníků z různých českých knihoven vybavených zahraničními zkušenostmi. Při její přípravě se sice občas hádáme, ale (na rozdíl od minulých let) mám pocit, že směřujeme ke společnému cíli a myslíme hlavně na uživatele našich služeb v nejširším slova smyslu.

Co byste popřála českým knihovníkům?

Aby se Koncepce skutečně prakticky naplnila a nezůstala pouze na papíře a aby projekt Národní digitální knihovna, který má pro naplnění Koncepce zásadní význam, byl realizován tak, jak byl napsán a schválen.

Děkuji za rozhovor

Tomáš Gec

Bude vás zajímat, že...

...ve čtvrtek 17. března navštívil americký velvyslanec Norman Eisen v rámci svého tří denního pobytu v jiho-moravské metropoli také Moravskou zemskou knihovnu v Brně, kde od roku 2005 působí Info USA – centrum poskytující informace o USA nejrůznější formou – pořádáním přednášek, seminářů, besed, panelových diskusí, výstav, promítáním filmů apod. Pan velvyslanec u příležitosti své návštěvy věnoval knihovně kolekci více než dvou set knih od kulturní neziskové instituce Library of America, kterou slavnostně předal zástupcům knihovny. Tyto knihy podstatně rozšíří nabídku Americké knihovny, jedná se zejména o díla amerických klasiků, jež dosud nebyla ve sbírce zastoupena.

...na webových stránkách www.vedem-terezin.cz je představen netradiční projekt Přírodní školy, osmiletého gymnázia z Prahy – Letňan věnovaný holocaustu a nacistické perzekuci občanů. V rámci projektu studenti prožili jeden den v Terezíně. Zajímala je tvorba dětí, jejich kresby a především časopis VEDEM, který vydávali chlapci z Heimu 1. Verše Hanuše Hachenburga se jim podařilo dohledat a vytvořit z nich sbírku, kterou pod názvem *Hned vedle bílá barva mráček* vydalo nakladatelství GplusG. Hanuš Hachenburg napsal i originální loutkovou hru *Hledáme strašidlo* a studenti na jejím základě a na podkladě dalších textů vytvořili divadelní představení Neumlčené volání. O projektu informoval v článku Poselství kluků z ghetta Terezín pokračuje na internetu časopis Ikaros (3/2011). Více informací k projektu na webových stránkách školy: www.prirodniskola.cz

...na webové stránce: <http://www.mestoprodeti.cz> s podtitulem Kdo se baví, nezlobí! vznikl projekt o kultuře pro děti od 3 do 15 let. Jedná se o profesionální web, který vznikl za účelem co nejkomplexnějšího zmapování české kultury, aktivit a zábavy pro děti. Jednotlivé rubriky webu Město pro děti představují ucelený přehled filmových premiér, novinek na DVD a CD, divadelních představení, výstav v galeriích a muzeích, knižních a herních aktualit. Najdeme zde i nezávislé recenze, články o knihách i zajímavých akcích, rozhovory. Portál je určen především pro pražské děti, ale obsahuje také informace např. o divadelních představeních a výstavách v Brně. Pro knihovníky je

to příležitost ukázat dětským čtenářům možnosti vyhledávání zajímavých informací na internetu.

...ve Vyškově vznikl Klub Přátel Knihovny Karla Dvořáčka. Cílem tohoto občanského sdružení je organizace společensko vzdělávacích akcí, podpora čtenářství a čtenářské gramotnosti, ale také podnítit aktivitu lidí, využívat jejich iniciativy a vtáhnout je do společenského dění. Klub navázal spolupráci s dětským oddělením Knihovny Karla Dvořáčka, která vyvrcholí na podzim organizací Dne pro dětskou knihu. Jednou z dalších aktivit Klubu je organizace Literárních čajů o páté, setkáních s autory doplněné besedami o jejich díle i o knihách obecně. Více informací o činnosti klubu, včetně fotografií z akcí, najdou zájemci na www.klubpratelkkd.webnode.cz

...v krajském kole soutěže Vesnice roku 2011 získala diplom za vzorné vedení obecní knihovny Místní knihovna Tvrdonice, profesionální knihovna okresu Břeclav. Knihovna působí v obci, která má přes dva tisíce obyvatel, knihovní fond obsahuje přes devět tisíc svazků dostupných v elektronickém katalogu na internetu. Nabídku doplňují tituly z výměnného fondu Městské knihovny Břeclav. Knihovna připravila pro svoje uživatele další zájemce v loňském roce celkem 22 kulturních a dvě vzdělávací akce. Pravidelně zveřejňují aktuality na webových stránkách: <http://www.knihovnatvrdonice.webk.cz>.

...do 12. ročníku projektu Česká knihovna se v roce 2010 přihlásilo 33 nakladatelství s nabídkou 241 knižních titulů. Z této nabídky vybrala Literární rada, poradní orgán ředitele MZK, 121 titulů od 27 nakladatelů. Celkem se do projektu zapojilo 627 profesionálních veřejných a vysokoškolských knihoven. Každá knihovna si mohla vybrat vzákladní objednavce publikace do 2 800 Kč Největší zájem byl o publikace pro děti z nakladatelství Albatros Media a. s. K nejžádanějším knihám patřil Josífkův pekelný týden od Daniely Krolupperové, Anička u moře od Ivany Peroutkové, Řecké báje od Aleny Ježkové a Deoduši od Jana Wericha. Celkem obdržely profesionální knihovny na obohacení fondů a na rozšíření nabídky 9 681 publikací původní české literární tvorby.

mapy.mzk.cz

Webové stránky umožňují volný online přístup k části historických mapových a obrazových fondů Moravské zemské knihovny, z nichž vyniká Mollova sbírka – jedna z nejrozsáhlejších historických mapových kolekcí ve středoevropském prostoru. Soubor více než 12 000 map, plánů, grafických a kresebných pohledů z 16.-18. století přibližuje území střední Evropy, Itálie a Balkánu a je doplněn dobovými mapografickými katalogy.

